અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========

[૨૦૨૩] ૭ એસ.સી.આર.૪૨૬

ધ એનિમલ વેલ્ફેર બોર્ડ ઓફ ઇન્ડીયા અને બીજા.

વિ.

યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને બીજા

(રીટ પીટીશન (સિવીલ) નં.૨૩ ઓફ ૨૦૧૬)

મે ૧૮, ૨૦૨૩

[માનનીય ન્યાયાધીશો: કુર્ટીયલ મેથ્યુ જોસેફ, અજય રસ્તોગી, અનિરુદ્ધ બોઝ, હૃષીકેશ રોય, સીટીરવિકુમાર, ન્યાયમૂર્તિ]

બંધારણીય કાયદો

પ્રિવેન્શન ઓફ ક્રૂઅલ્ટી ટુ એનિમલ્સ એક્ટ, ૧૯૬૦ – પ્રિવેન્શન ઓફ ક્રૂઅલ્ટી ટુ એનિમલ્સ (તમિલનાડુ એમેન્ડમેન્ટ) એક્ટ, ૨૦૧૭ – પ્રિવેન્શન ઓફ ક્રૂઅલ્ટી ટુ એનિમલ્સ (મહારાષ્ટ્ર એમેન્ડમેન્ટ) એક્ટ, ૨૦૧૭ – પ્રિવેન્શન ઓફ ક્રૂઅલ્ટી ટુ એનિમલ્સ (કર્ણાટક સેકન્ડ એમેન્ડમેન્ટ) એક્ટ, ૨૦૧૭ – આયોજિત: ત્રણ રાજ્યોના સુધારા કાયદા દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા જલ્લીકટ્ટુ, કમ્બાલા અને બુલ કાર્ટ રેસની અભિવ્યક્તિઓમાં નોંધપાત્ર ફેરફાર થયો છે, જેનું પાલન કરવામાં આવ્યું હતું અને વાસ્તવિક શરતોમાં નોંધપાત્ર ફેરફાર થયો છે. જે સમયે એ. નાગરાજનો ચુકાદો આપવામાં આવ્યો હતો તે સમયે તેને વર્તમાન પરિસ્થિતિ સાથે સરખાવી શકાય નહીં – સર્વોચ્ચ અદાલત એવા તારણ પર આવી શકે નહીં કે બદલાયેલા સંજોગોમાં, આ રમતોનું આયોજન કરતી વખતે આખલાઓને કોઈ પીડા કે વેદના આપવામાં આવશે નહીં – પરંતુ અદાલતને એ વાતનો સંતોષ છે કે આ ત્રણ રમતો જે રીતે સુધારા પૂર્વેના સમયગાળામાં કરવામાં આવી હતી તે રીતે તેઓ જે રીતે પ્રચલિત હતા તે રીતે પીડા આપતી પ્રથાઓનો મોટો ભાગ આ વૈધાનિક સાધનોની રજૂઆતથી નોંધપાત્ર રીતે હળવો થઈ ગયો છે.

પ્રિવેન્શન ઓફ ક્રૂઅલ્ટી ટુ એનિમલ્સ એક્ટ, ૧૯૬૦ – પ્રિવેન્શન ઓફ ક્રૂઅલ્ટી ટુ એનિમલ્સ (તમિલનાડુ એમેન્ડમેન્ટ) એક્ટ, ૨૦૧૭ – શું તમિલનાડુ સુધારા ધારો, પિથ અને પદાર્થમાં, ભારતના બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની એન્ટ્રી ૧૭, લિસ્ટ III નો સંદર્ભ આપી શકાય છે, અથવા તે વધુ અને પ્રાણીઓ પ્રત્યેની ક્રૂરતાને કાયમી બનાવે છે; અને તેથી, શું તે પ્રાણીઓ પ્રત્યેની ક્રૂરતાના નિવારણનું એક પગલું કહી

શકાય? શું તે રંગીન કાયદો છે જે રાજ્યની સૂચિમાંની કોઈ પણ એન્ટ્રી અથવા સમવર્તી સૂચિની એન્ટ્રી ૧૭ સાથે સંબંધિત નથી – રાખવામાં આવ્યું: તમિલનાડુ સુધારા કાયદો એ રંગીન કાયદાનો ભાગ નથી – તે પિથ અને પદાર્થમાં, ભારતના બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ 3 ની એન્ટ્રી ૧૭ સાથે સંબંધિત છે – તે સંબંધિત રમતોમાં પ્રાણીઓ પ્રત્યેની ક્રૂરતાને ઘટાડે છે અને એકવાર સુધારા અધિનિયમ, તેમના નિયમો અને સૂચના સાથે અમલમાં મૂકવામાં આવે છે, બોવાઇન રમતો

કલમ 3 દ્વારા સુધારવાની માંગ કરવામાં આવેલી દુષ્કર્મની અંદર આવશો નહીં,

1960 ના અધિનિયમના ૧૧(૧) (એ) અને (એમ) .

પ્રિવેન્શન ઓફ ક્રૂઅલ્ટી ટુ એનિમલ્સ એક્ટ, ૧૯૬૦ – પ્રિવેન્શન ઓફ ક્રૂઅલ્ટી ટુ એનિમલ્સ (તમિલનાડુ એમેન્ડમેન્ટ) એક્ટ, ૨૦૧૭ – તમિલનાડુ સુધારા કાયદો જણાવે છે કે તે તમિલનાડુ રાજ્યના સાંસ્કૃતિક વારસાને જાળવવા માટે છે – શું અસ્પષ્ટ તમિલનાડુ સુધારા કાયદાને તમિલનાડુ રાજ્યના લોકોના સાંસ્કૃતિક વારસાનો ભાગ કહી શકાય કે જેથી બંધારણના બંધારણની કલમ ૨૯ નું રક્ષણ મેળવી શકાય. ભારત – આયોજિત: જલ્લીકટ્ટુ એ ગૌવંશની રમતોનો એક પ્રકાર છે – તે ઓછામાં ઓછી છેલ્લી કેટલીક સદીઓથી તમિલનાડુ રાજ્યમાં ચાલી રહ્યો છે – પરંતુ તે તમિળ સંસ્કૃતિનું અભિન્ન અંગ બની ગયું છે કે નહીં તે માટે ધાર્મિક, સાંસ્કૃતિક અને સામાજિક વિશ્લેષણની વધુ વિગતવાર જરૂર છે, જે એક એવી કવાયત છે જે ન્યાયતંત્ર દ્વારા હાથ ધરી શકાતી નથી – પ્રશ્ન એ છે કે શું તમિલનાડુ સુધારા કાયદો કોઈ સાંસ્કૃતિક વારસાના સાંસ્કૃતિક વારસાને જાળવવા માટે છે કે નહીં વિશિષ્ટ રાજ્ય એ એક ચર્ચાસ્પદ

મુદ્દો છે જે લોકોના ગૃહમાં નિષ્કર્ષ પર લાવવો જોઈએ – આ ન્યાયિક તપાસનો ભાગ ન હોવો જોઈએ – રિટની કાર્યવાહીમાં આ પ્રશ્ન નિર્ણાયક રીતે નક્કી કરી શકાતો નથી – કારણ કે કાયદાકીય કવાયત હાથ ધરવામાં આવી છે અને જલ્લીકટ્ટુ તમિલનાડુની સાંસ્કૃતિક વિરાસતનો ભાગ હોવાનું જણાયું છે, તેથી કોર્ટ વિધાનસભાના આ દૃષ્ટિકોણને વિક્ષેપિત કરશે નહીં.

પ્રિવેન્શન ઓફ ક્રૂઅલ્ટી ટુ એનિમલ્સ એક્ટ, ૧૯૬૦ – પ્રિવેન્શન ઓફ ક્રૂઅલ્ટી ટુ એનિમલ્સ (તમિલનાડુ એમેન્ડમેન્ટ) એક્ટ, ૨૦૧૭ – શું તામિલનાડુ સુધારા ધારો, પીઠ અને પદાર્થમાં, આખલાઓની દેશી જાતિના અસ્તિત્વ અને સુખાકારીને સુનિશ્ચિત કરવા માટે છે? શું આ કાયદો, પિથ અને પદાર્થમાં, ભારતના બંધારણની કલમ 48 સાથે સંબંધિત છે – રાખવામાં આવે છે: તામિલનાડુ સુધારા ધારો, આખલાઓની મૂળ જાતિના અસ્તિત્વ અને સુખાકારીને સુનિશ્ચિત કરવા માટે, પિથ અને પદાર્થમાં નથી – ઉપરોક્ત કાયદો ભારતના બંધારણની કલમ 48 સાથે પણ સંબંધિત નથી – ઉપરોક્ત સુધારા અધિનિયમની આકસ્મિક અસર ચોક્કસ પ્રકારના આખલાઓની જાતિ પર આવી શકે છે અને કૃષિ પ્રવૃત્તિઓને અસર કરી શકે છે, પરંતુ પિથ અને પદાર્થમાં આ અધિનિયમ ભારતના બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ 3 ની એન્ટ્રી ૧૭ સાથે સંબંધિત છે.

પ્રિવેન્શન ઓફ ક્રૂઅલ્ટી ટુ એનિમલ્સ એક્ટ, ૧૯૬૦ – પ્રિવેન્શન ઓફ ક્રૂઅલ્ટી ટુ એનિમલ્સ (તમિલનાડુ એમેન્ડમેન્ટ) એક્ટ, ૨૦૧૭ – શું તમિલનાડુ સુધારા કાયદો આર્ટિકલ ૫૧એ (જી) અને ૫૧એ (એચ) થી વિપરીત છે, અને તેથી, તે ભારતના

બંધારણના આર્ટિકલ ૧૪ અને ૨૧ નું ગેરવાજબી અને ઉલ્લંઘનકારક છે – એવું કહી શકાય છે: તમિલનાડુ સુધારા કાયદો આર્ટિકલ ૫૧–એ (જી) અને ૫૧–એ (એચ) ની વિરુદ્ધ નથી અને તે આર્ટિકલ ૫૧–એ (એ) અને ૫૧–એ (એચ) ની વિરુદ્ધ નથી. ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪ અને ૨૧ ની જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન કરતું નથી.

પ્રિવેન્શન ઓફ ક્રૂઅલ્ટી ટુ એનિમલ્સ એક્ટ, ૧૯૬૦ – પ્રિવેન્શન ઓફ ક્રુઅલ્ટી ટુ એનિમલ્સ (તમિલનાડુ સુધારા) એક્ટ, ૨૦૧૭ – શું તમિલનાડુ સુધારા કાયદો એ. નાગરાજાના ચુકાદાથી સીધો વિપરીત છે, અને ઉપરોક્ત કેસમાં ૧૬.૧૧.૨૦૧૬ ના રોજના સમીક્ષાના ચુકાદાથી વિપરીત છે, અને ઉપરોક્ત બે ચુકાદાઓમાં દર્શાવેલી ખામીઓને તમિલનાડુ વિધાનસભા દ્વારા અસ્પષ્ટ તમિલનાડુ સુધારા કાયદો બનાવીને દૂર કરવામાં આવી છે કે કેમ તે કહી શકાય કે કેમ? તે વતી ઘડવામાં આવેલા નિયમોની સાથે વાંચવામાં આવેલ તમિલનાડુ સુધારા અધિનિયમ એ. નાગરાજાના કેસમાં ચુકાદાના ગુણોત્તર અને એ. નાગરાજ ચુકાદાની સમીક્ષા માટેની અરજીને ફગાવી દેતા ૧૬.૧૧.૨૦૧૬ ના રોજ આપવામાં આવેલા આ અદાલતના ચુકાદાના ચુકાદાથી સીધી રીતે વિપરીત નથી, કારણ કે ઉપરોક્ત બે ચુકાદાઓમાં દર્શાવવામાં આવેલી ખામીઓ રાજ્ય સુધારા અધિનિયમ દ્વારા તે વતી વાંચવામાં આવેલા નિયમો સાથે વાંચવામાં આવી છે.

ભારતનું બંધારણ – અનુચ્છેદ ૪૮ – પ્રાણીઓના અધિકારોને માન્યતા આપવી – ભારતના બંધારણની કલમ ૪૮ ના આધારે, જે કાયદા ઘડવૈયાઓ માટે રાષ્ટ્રીય માર્ગદર્શિકા તરીકે આવશ્યકપણે કાર્ય કરે છે, દ્વિમાર્ગી માર્ગ તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે –

પ્રથમ આધુનિક અને વૈજ્ઞાનિક રેખાઓ પર કૃષિ અને પશુપાલનનું આયોજન કરવા માટે રાજ્ય પર ફરજ લાદવાનો છે – બીજો એ છે કે રાજ્યની ફરજ પર ભાર મૂકવામાં આવે છે કે તે જાતિઓના સંરક્ષણ અને સુધારણા માટે પગલાં લે અને કતલ પર પ્રતિબંધ મૂકે. ગાય અને વાછરડાં અને અન્ય દૂધાળાં અને ડ્રાફ્ટ ઢોરોની.

સંદર્ભિત પ્રશ્નોના જવાબો આપતા, કોર્ટે

ઠરાવ્યું : ૧. પ્રાણીઓને મૂળભૂત અધિકાર આપવાના પ્રશ્ને કોઈ દાખલો નથી. એ.નાગરાજાના કેસમાં ડિવિઝન બેન્ચ પણ પશુઓને મૂળભૂત અધિકારો છે તેવું ઠરાવતી નથી. આ દરખાસ્તને ચકાસવા માટેનું એકમાત્ર સાધન ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪માં વાજબીપણાની એરણ પરના ત્રણ સુધારા કાયદાઓનું અર્થઘટન કરવાનું છે. જ્યારે અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળ રક્ષણ એક નાગરિકની વિરુદ્ધ વ્યક્તિને આપવામાં આવ્યું છે, જે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૯ માં છે, પરંતુ ઉપરોક્ત સંરક્ષિત વ્યવસ્થાની અંદર આખલાઓને લાવવા માટે ન્યાયિક સાહસિકતામાં સાહસ કરવાનું ડહાપણભર્યું રહેશે નહીં. અમને શંકા છે કે, કોઈ રખડતા આખલાને તેની ઇચ્છા વિરુદ્ધ શેરીમાંથી અટકાયતમાં લેવાથી હેબિયસ કોર્પસની બંધારણીય રિટને જન્મ મળી શકે છે કે નહીં. એ. નાગરાજના ચુકાદામાં, પ્રાણીઓના વૈધાનિક અધિકારોને મૂળભૂત અધિકારોના ક્ષેત્રમાં ઉન્નત કરવાનો પ્રશ્ન સલાહકારના સ્તરે છોડી દેવામાં આવ્યો છે અથવા ન્યાયિક સૂચન તરીકે ઘડવામાં આવ્યો છે. આ અદાલત તેનાથી આગળ સાહસ કરવા માંગતી નથી અને આ કવાયતને યોગ્ય કાયદાકીય સંસ્થા દ્વારા ધ્યાનમાં લેવા માટે છોડી દે છે. આ અદાલતને નથી લાગતું કે બંધારણની કલમ ૧૪ ને કોઈ પણ પ્રાણી દ્વારા એક

વ્યક્તિ તરીકે પણ લાગુ કરી શકાય છે. જ્યારે આપણે પ્રાણી કલ્યાણ કાયદાની જોગવાઈઓનું પરીક્ષણ કરી શકીએ છીએ, ત્યારે તે માનવ અથવા ન્યાયિક વ્યક્તિના કહેવા પર હશે જે પ્રાણી કલ્યાણના હેતુને સમર્થન આપી શકે છે. [પેરા ૨૪] [૪૬૪–બી–એફ]

૨. આ પ્રશ્ન પર કોઈ ચોક્કસ નિષ્કર્ષ પર પહોંચવા માટે, પુરાવા પર કોઈક પ્રકારની સુનાવણી જરૂરી બની હોત. કોઈ ચોક્કસ ઘટના અથવા પ્રવૃત્તિ અથવા ધાર્મિક વિધિ કોઈ સમુદાય અથવા પ્રદેશની સંસ્કૃતિ અથવા પરંપરા બનાવે છે કે કેમ તે નક્કી કરવું એ પણ કોર્ટનો અધિકારક્ષેત્ર નથી. પરંતુ જો લાંબા સમય સુધી ચાલનારી પરંપરા કાયદાની વિરુદ્ધ જાય, તો કાયદા અદાલતોએ દેખીતી રીતે જ કાયદાનો અમલ કરવો પડશે. પક્ષકારો તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન સલાહકારે, જો કે, તેમના સંબંધિત વલણને ન્યાયી ઠેરવવા માટે વિવિધ પ્રાચીન ગ્રંથો અને આધુનિક સાહિત્યને ટાંક્યા છે. જાહેર હિતની અરજીઓમાં, આ અદાલતે ઉપલબ્ધ વિશ્વસનીય સાહિત્ય દ્વારા ચોક્કસ સામાજિક અથવા આર્થિક પરિસ્થિતિઓની કદર કરવા માટે યોગ્ય અજમાયશનો આગ્રહ રાખ્યા વિના આ પ્રકૃતિના વિષયો પર નિષ્કર્ષ પર પહોંચવાની પ્રથા વિકસાવી છે. નાગરાજના કિસ્સામાં ફકરા ૫૩ અને ૭૩ માં, કેન્દ્રીય કાયદાની જોગવાઈઓ માટે અપમાનજનક હોવાની પ્રથા વિશે ન્યાયિક નિર્ણય લેવામાં આવ્યો છે. તે પુનરાવર્તન કરવું મુશ્કેલ હશે કે પરંપરાગત અથવા સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમ દ્વારા કાયદાની જોગવાઈઓને ઓવરરાઇડ કરી શકાતી નથી. આમ, આ અદાલત અરજદારોની એ દલીલનો સ્વીકાર કરે છે કે સંબંધિત સમયે જ્યારે એ. નાગરાજના કેસમાં નિર્ણય સંભળાવવામાં આવ્યો

હતો, જે રીતે જલ્લીકટ્ટુ હતું કરવામાં આવેલા ૧૯૬૦ ના કાયદાની ઉપરોક્ત જોગવાઈઓનો ભંગ કર્યો હતો અને તેથી આવી રમતોનું આયોજન કરવું અમાન્ય હતું. [પેરા ૨૭] [૪૬૫–એ–ડી]

૩. તમિલનાડુ સુધારા ધારામાં એ મતલબની શરતો સામેલ છે કે રાજ્ય સરકાર દ્વારા ઘડાયેલા નિયમો અને વિનિયમોને આધિન જલ્લીકટ્ટુના સંચાલનને મંજૂરી આપવામાં આવશે. મહારાષ્ટ્ર અધિનિયમની કલમ 38–બી કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા બનાવવામાં આવેલા નિયમો સાથે સુસંગત રાજ્યની સત્તાને નિયમ બનાવવાની જોગવાઈ કરે છે. આ બંને કાયદાઓ પોતપોતાનાં રાજ્યોમાં ૧૯૬૦ નાં કાયદાનો ભાગ બન્યાં છે અને ખાસ કરીને રાજ્યોને સત્તા આપવાનો નિયમ પ્રદાન કરે છે અને નિયમો ઘડવામાં આવ્યાં છે. આવા સંજોગોમાં, પીઅરલેસ જનરલ ફાઇનાન્સ એન્ડ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ કંપની લિમિટેડના કિસ્સામાં આ અદાલતે ઠરાવ્યા મુજબ, અમારો અભિપ્રાય એ છે કે આ નિયમોને તેમના યોગ્ય અર્થઘટન માટે સુધારા અધિનિયમની સાથે વાંચવા પડશે. જ્યાં સુધી કર્ણાટક સુધારા અધિનિયમની વાત છે, ત્યાં સુધી સુધારા પછી મુખ્ય કાયદામાં કલમ ૩(૨) દાખલ કરીને કમ્બાલાના સંચાલનમાં બે નવા પ્રતિબંધો લાદવામાં આવ્યા છે. આ શરતોમાં કમ્બાલાનું સંચાલન કરતા પ્રાણીઓનો હવાલો સંભાળનાર વ્યક્તિ દ્વારા પ્રાણીઓને થતી બિનજરૂરી પીડા અથવા વેદના પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવે છે અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા જાહેરનામા દ્વારા નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવેલી શરતોને આધિન આવી પ્રેક્ટિસ કરવામાં આવે છે. તામિલનાડુ અને મહારાષ્ટ્રના સુધારા કાયદાઓ વાંચતી વખતે આપણે અગાઉ જે દૃષ્ટાંત વ્યક્ત કર્યું છે તે જ દૃષ્ટાંતને

અનુસરીને અમારા અભિપ્રાય મુજબ કર્ણાટક રાજ્ય દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા જાહેરનામાને નિયમ જેવો જ દરજ્જો આપવો જોઈએ અને તેમાં સુધારા કર્યા પ્રમાણે તેને કાયદાના અભિન્ન ભાગ તરીકે પણ વાંચવું જોઈએ. આ નિયમો અને જાહેરનામાને એ. નાગરાજના કિસ્સામાં આ અદાલતના તારણોથી વિરુદ્ધ હશે તેવા અરજદારોના દાવાની તપાસ કરતી વખતે તેમના સાચા અવકાશની કદર કરવા બદલ સુધારા કાયદાઓમાંથી અલગ તારવવા જોઈએ નહીં. [પેરા ૨૯] [૪૬૬–એફ–એચ; ૪૬૭–એ–સી]

૪. જલ્લીકટ્ટુ, કાંબલા અને બુલ કાર્ટ રેસ નામની અભિવ્યક્તિઓ, જે ત્રણ રાજ્યોના સુધારા કાયદાઓ દ્વારા પ્રસ્તુત કરવામાં આવી હતી, તેમાં નોંધપાત્ર પરિવર્તન આવ્યું છે, જેનો ઉપયોગ જે રીતે કરવામાં આવતો હતો અથવા કરવામાં આવતો હતો અને એ. નાગરાજનો ચુકાદો આપવામાં આવ્યો હતો તે સમયે જે વાસ્તવિક પરિસ્થિતિઓ પ્રવર્તતી હતી તેને હાલની પરિસ્થિતિ સાથે સરખાવી શકાય નહીં. આ અદાલત એવા તારણ પર આવી શકે તેમ નથી કે બદલાયેલા સંજોગોમાં, આ રમતોનું આયોજન કરતી વખતે આખલાઓને કોઈ પીડા કે વેદના આપવામાં આવશે નહીં. પરંતુ આ અદાલતને સંતોષ છે કે આ ત્રણ રમતો જે રીતે સુધારા પૂર્વેના સમયગાળામાં કરવામાં આવી હતી તે રીતે તેઓ જે રીતે પ્રચલિત હતા તે રીતે પીડા આપતી પ્રથાઓનો મોટો ભાગ આ વૈધાનિક સાધનોની રજૂઆત દ્વારા નોંધપાત્ર રીતે હળવો કરવામાં આવ્યો છે. એવી દલીલ આગળ ધપાવવામાં આવી હતી કે વાસ્તવિકતામાં આ કલ્યાણકારી પગલાંનો અમલ ન થઈ શકે અને જે પદ્ધતિ પ્રવર્તતી હતી તે ચાલુ રાખી શકાય. જો કે, આ અદાલત ન્યાયિક સત્તાનો ઉપયોગ કરીને એવી ધારણા પર આગળ વધી શકે નહીં કે

કોઈ કાયદાને તેના દુરુપયોગ અથવા અનાદરની આશંકાના આધારે રદ કરવો જોઈએ. સુધારા પછી ત્રણેય ગૌવંશ રમતો, તેમના પ્રદર્શન અને વ્યવહારમાં અલગ અલગ પાત્ર ધારણ કરે છે અને આ કારણોસર આ અદાલત અરજદારોની દલીલને સ્વીકારતી નથી કે

સુધારા અધિનિયમ એ ન્યાયિક ચુકાદાને ઓવરરાઇડ કરવા માટે કોસ્મેટિક પરિવર્તન સાથેના રંગીન કાયદાનો માત્ર એક ભાગ હતો. એક વખત સુધારેલા કાયદાઓને સંબંધિત નિયમો અથવા જાહેરનામા સાથે વાંચવામાં આવે, પછી આ અદાલત તેમને કેન્દ્રીય કાયદા પર અતિક્રમણ કરતી જોવા મળતી નથી. ઉત્તરદાતાઓએ તેમના વલણનો બચાવ કરવા માટે સત્તાધિકારીઓના એક મોટા જૂથને ટાંક્યું છે કે આ રંગીન કાયદાના કેસ નથી પરંતુ આ કોર્ટ આ તમામ ચુકાદાઓનો વ્યક્તિગત રીતે ઉલ્લેખ કરવાનું જરૂરી માનતી નથી કારણ કે આ અદાલત આ ક્ષેત્રને આવરી લેતા વિવિધ વૈધાનિક સાધનોનું વિશ્લેષણ કર્યા પછી આ નિષ્કર્ષ પર આવી છે. [પેરા ૩૦] [૪૬૭–ડી–એચ; ૪૬૮–એ]

૫. શું સુધારાના કાયદાઓ મનસ્વી હોવાને કારણે રદબાતલ ઠરાવી શકાય? એવા કેસોની એક સંસ્થા છે કે જેમાં આ આધાર પર કાયદાઓને અમાન્ય ઠેરવવામાં આવ્યા છે. જ્યાં સુધી હાલના વિવાદના વિષયને લાગેવળગે છે ત્યાં સુધી, આખલાઓ એક અલગ પ્રજાતિની રચના કરે છે જેને ઘોડાઓની વિરુદ્ધ ડ્રાફ્ટ અથવા પેક પ્રાણીઓ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે, જે દોડવા માટે અનુકૂળ છે. પરંતુ આ અદાલત એવું માનવાનો ઇનકાર કરે છે કે બળદોમાં ઘોડાની જેમ દોડવાની કુદરતી ક્ષમતાનો અભાવ છે, તેથી જે વિષય–રમતોને મોસમી રીતે રાખવામાં આવે છે તે 1960 ના કાયદાની

જોગવાઈઓથી વિરુદ્ધ ગણવામાં આવશે. હકીકતમાં, ઉત્તરદાતાઓ વતી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે આખલાઓની આ શૈલીનો ઉછેર ખાસ કરીને કરવામાં આવે છે અને તે દોડવાની કુદરતી ક્ષમતા ધરાવે છે. આ મુદ્દા ઉપર વિપરીત દૃષ્ટિકોણો છે. પરંતુ આ અદાલતના અભિપ્રાય મુજબ, આ આખલાની રમતોના સંદર્ભમાં કોઈ અતાર્કિક વર્ગીકરણ વિધાનસભા દ્વારા કરવામાં આવ્યું નથી જેથી ભારતના બંધારણની કલમ 14 જે દુષ્કર્મને રોકવા માંગે છે તેને આકર્ષિત કરી શકાય. કાયદાકીય અધિનિયમની માન્યતાને ગેરવાજબી હોવાના આધારે પણ નકારી શકાય છે. અહીં ગેરવાજબીપણાનું તત્વ એ છે કે અહીં સામેલ ગૌવંશની પ્રજાતિઓ મુખ્યત્વે મનોરંજનના હેતુ માટે બિનજરૂરી પીડા અને વેદનાનો ભોગ બની રહી છે. પરંતુ 1960 નો કાયદો પોતે જ કેટલીક પ્રવૃત્તિઓનું વર્ગીકરણ કરે છે જે સંવેદનશીલ પ્રાણીને પણ પીડા અને વેદનાનું કારણ બને છે. [પેરા ૩૧] [૪૬૮–એ–ઈ]

૬. આઈ.એન. સકસેના વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય ના કિસ્સામાં આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે બંધારણમાં કાયદાકીય યાદીઓનું વ્યાપક પરિમાણમાં અર્થઘટન કરવું જોઈએ. એકંદરે ૧૯૬૦નો કાયદો અને ત્રણ સુધારાના વિષયો પ્રાણીઓ પ્રત્યેની ક્રૂરતા નિવારણના પ્રશ્ન સાથે સીધી રીતે કામ કરે છે. આ વિષય જેની સાથે જોડાઈ શકે તેવી કોઈ પણ સૂચિમાં બીજી કોઈ નોંધ નથી. આવા સંજોગોમાં, આ અદાલત અરજદારોની એ દલીલને નકારી કાઢે છે કે રાજ્ય વિધાનસભાઓમાં સ્વાભાવિક રીતે જ આ સુધારાઓ લાવવાના અધિકારક્ષેત્રનો અભાવ હતો, જેને પાછળથી રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી મળી હતી. [પેરા ૩૪] [૪૭૦–ઈ–એફ]

૭. હવે પછી પ્રશ્ન એ થાય છે કે શું ઉપરોક્ત સુધારાઓ પછી પણ, જલ્લીકટ્ટુ અને અન્ય બે પ્રવૃત્તિઓ ત્રણ કાયદાકીય સંસ્થાઓની કાયદાકીય યોગ્યતાની બહાર હોવાનું માની શકાય છે. આ અદાલતે પહેલેથી જ ઠરાવ્યું છે કે ત્રણ સુધારા અધિનિયમને પરિણામલક્ષી નિયમો અથવા સૂચનાઓ સાથે વાંચવા પડશે. આ અદાલતને ધ્યાનમાં રાખીને, આ નિયમો, એકવાર કાયદાઓના ભાગ રૂપે ગણવામાં આવે છે, આ રમતોના સંચાલનની રીતમાં ફેરફાર કરે છે અને એકવાર આ જોગવાઈઓનો અમલ થઈ જાય, પછી 1960 ના કાયદાની ઉપરોક્ત બે જોગવાઈઓ (એટલે કે કલમ ૩ અને ૧૧(૧) (એ) અને (એમ)) દ્વારા દૂર કરવાની માંગ કરવામાં આવેલી ગેરરીતિ હવે આકર્ષિત કરવામાં આવશે નહીં. આમ, સુધારાના કાયદાઓ રદબાતલ છે કારણ કે તે એ. નાગરાજના ચુકાદાને રદબાતલ ઠરાવવા માગે છે તે દલીલને ટકાવી શકાતી નથી કારણ કે વાંધાજનક પ્રવૃત્તિઓ જે પ્રકૃતિ અને રીતે હાથ ધરવામાં આવી હતી તેને ધ્યાનમાં રાખીને તે ચુકાદાના આધારને જાળવી શકાય નહીં. [પેરા ૩૫] [૪૭૦–જી–એચ; ૪૭૧–એ–બી]

૮. જે ચર્ચા થઈ ચૂકી હતી તેના પ્રકાશમાં, આ અદાલતે તેમને સંદર્ભિત પાંચ પ્રશ્નોના જવાબ નીચેની શરતોમાં આપ્યા હતા: –

(i) તમિલનાડુ સુધારા કાયદો એ રંગીન કાયદાનો ભાગ નથી. તે, પિથ અને પદાર્થમાં, ભારતના બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ ૩ ની એન્ટ્રી ૧૭ સાથે સંબંધિત છે. તે સંબંધિત રમતોમાં પ્રાણીઓ પ્રત્યેની ક્રૂરતાને ઓછી કરે છે અને એક વખત સુધારા અધિનિયમ, તેમના નિયમો અને જાહેરનામા સાથે, તેમના નિયમો અને

જાહેરનામા સાથે, ઉપરોક્ત રમતો ૧૯૬૦ ના કાયદાની કલમ ૩, ૧૧(૧)(એ) અને (એમ) દ્વારા સુધારવામાં આવેલી ગેરરીતિની અંદર આવશે નહીં.

(ii) જલ્લીકટ્ટુ એ ગૌવંશની રમતોનો એક પ્રકાર છે અને આ અદાલત અગાઉ જાહેર કરવામાં આવેલી સામગ્રીના આધારે સંતુષ્ટ છે, કે તે ઓછામાં ઓછી છેલ્લી કેટલીક સદીઓથી તમિલનાડુ રાજ્યમાં ચાલી રહ્યું છે. આ ઇવેન્ટમાં અનિવાર્યપણે એક આખલાનો સમાવેશ થાય છે જે એક મેદાનમાં મુક્ત કરવામાં આવે છે અને માનવ સહભાગીઓ "રમત" માં સ્કોર કરવા માટે ખૂંધને પકડવા માટે હોય છે. પરંતુ આ તમિલ સંસ્કૃતિનું અભિન્ન અંગ બની ગયું છે કે નહીં તે માટે ધાર્મિક, સાંસ્કૃતિક અને સામાજિક વિશ્લેષણની વધુ વિગતવાર જરૂર છે, જે એક એવી કવાયત છે જે ન્યાયતંત્ર દ્વારા હાથ ધરી શકાતી નથી. તમિલનાડુ સુધારા કાયદો કોઈ ચોક્કસ રાજ્યના સાંસ્કૃતિક વારસાને જાળવવાનો છે કે કેમ તે પ્રશ્ન ચર્ચાસ્પદ મુદ્દો છે જેનું તારણ લોકોના ગૃહમાં કાઢવું પડે છે. આ ન્યાયિક તપાસનો ભાગ ન હોવો જોઈએ અને ખાસ કરીને પ્રશ્નમાંની પ્રવૃત્તિ અને અરજદારો અને ઉત્તરદાતાઓ બંને દ્વારા ટાંકવામાં આવેલા લખાણોના સ્વરૂપમાં સામગ્રીને ધ્યાનમાં રાખીને, આ પ્રશ્ન રિટ કાર્યવાહીમાં નિર્ણાયક રીતે નક્કી કરી શકાતો નથી. કાયદાકીય કવાયત પહેલેથી જ હાથ ધરવામાં આવી હોવાથી અને જલ્લીકટ્ટુ તેનો ભાગ હોવાનું જાણવા મળ્યું છે. તમિલનાડુનો સાંસ્કૃતિક વારસો, આ અદાલત વિધાનસભાના આ દૃષ્ટિકોણને વિક્ષેપિત કરશે નહીં. આ અદાલત એ. નાગરાજના કિસ્સામાં પ્રતિબિંબિત થયેલા મંતવ્યને સ્વીકારતી નથી કે જલ્લીકટ્ટુનું પ્રદર્શન એ તમિલનાડુ રાજ્યના લોકોના સાંસ્કૃતિક વારસાનો ભાગ નથી. આ અદાલત એવું માનતી

નથી કે આ નિષ્કર્ષ પર આવવા માટે કોર્ટ સમક્ષ પૂરતી સામગ્રી હતી. એમેન્ડમેન્ટ એક્ટની પ્રસ્તાવનામાં જલ્લીકટ્ટુને તમિલનાડુની સંસ્કૃતિ અને પરંપરાનો હિસ્સો ગણાવ્યો છે. એ. નાગરાજના કિસ્સામાં ડિવિઝન બેંચે સાંસ્કૃતિક અભિગમને અસમર્થિત ગણાવ્યો હતો અને આખલાઓને જે રીતે પીડા અને પીડા આપવામાં આવે છે તેનો ઉલ્લેખ કરતાં ડિવિઝન બેંચે તારણ કાઢ્યું હતું કે આવી પ્રવૃત્તિઓ 1960 ના કાયદાની કલમ 3 અને ૧૧(૧)(એ) અને (એમ) ને ઠેસ પહોંચાડે છે. જો આ અદાલત એ આધારે આગળ વધે કે વિધાનસભા રાજ્યની શ્રેષ્ઠ અનુકૂળ શાખા છે કે કેમ તે નક્કી કરવા માટે કે ચોક્કસ પ્રાણી–રમતો કોઈ પ્રદેશ અથવા સમુદાયની સાંસ્કૃતિક પરંપરાનો ભાગ છે કે નહીં, અથવા નહીં, જો આવી સાંસ્કૃતિક ઘટના અથવા પરંપરા કાયદાને ઠેસ પહોંચાડે છે, તો શિક્ષાત્મક પરિણામ આવશે. રાજ્યની સાંસ્કૃતિક પરંપરાનો ભાગ હોવાના આધારે આવી પ્રવૃત્તિઓને ન્યાયી ઠેરવી શકાતી નથી. એ. નાગરાજમાં, ૧૯૬૦ ના કાયદાની કલમ 3 અને ૧૧(૧)(એ) અને (એમ) ના પ્રતિબંધને આકર્ષિત કરવા માટે રમતોનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું, કારણ કે તે જે રીતે પ્રેક્ટિસ કરવામાં આવી હતી. નિયમો સાથે વાંચવામાં આવતા સુધારા અધિનિયમ પીડા અને વેદનાને નોંધપાત્ર રીતે ઘટાડવા અને પરંપરાગત રમતો સાથે ચાલુ રાખવાનો પ્રયાસ કરે છે. આ સુધારાને રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી મળ્યા પછી, આ અદાલતને લાગતું નથી કે રાજ્યની કાર્યવાહીમાં કોઈ ખામી છે. ગૌવંશની રમતો તરીકે "જલ્લીકટ્ટુ"ને તમિલનાડુ નિયમોના સંદર્ભમાં, અગાઉ જે રીતે પ્રેક્ટિસ કરવામાં આવી હતી તેનાથી અલગ કરવી પડશે અને રમતોનું આયોજન કરવું માન્ય રહેશે.

(iii) તમિલનાડુ સુધારા કાયદો પિથ અને પદાર્થમાં નથી, જેથી આખલાઓની મૂળ જાતિના લોકોના અસ્તિત્વ અને સુખાકારી સુનિશ્ચિત થઈ શકે. ઉપરોક્ત અધિનિયમ ભારતના બંધારણની કલમ ૪૮ સાથે પણ સંબંધિત નથી. ઉપરોક્ત સુધારા અધિનિયમની આકસ્મિક અસર ચોક્કસ પ્રકારના આખલાઓની જાતિ પર પડી શકે છે અને કૃષિ પ્રવૃત્તિઓને અસર કરી શકે છે, પરંતુ પિથ અને પદાર્થમાં આ કાયદો ભારતના બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ 3 ની એન્ટ્રી ૧૭ સાથે સંબંધિત છે.

(iv) આ પ્રશ્નનો જવાબ નકારમાં છે. તામિલનાડુ સુધારા કાયદો કલમ ૫૧–એ (જી) અને ૫૧–એ (એચ)થી વિપરીત નથી અને તે ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪ અને ૨૧ની જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન કરતું નથી.

(v) તમિલનાડુ સુધારા અધિનિયમ અને તે વતી ઘડવામાં આવેલા નિયમો સાથે વાંચવામાં આવે છે તે એ. નાગરાજાના કેસમાં ચુકાદાના ગુણોત્તર અને એ. નાગરાજ ચુકાદાની સમીક્ષા માટેની અરજીને ફગાવી દેતા ૧૬ મી નવેમ્બર, ૨૦૧૬ ના રોજ આપવામાં આવેલા આ અદાલતના ચુકાદાના ગુણોત્તરથી સીધી વિરુદ્ધ નથી કારણ કે આ અદાલતનો અભિપ્રાય છે કે ઉપરોક્ત બે ચુકાદાઓમાં દર્શાવવામાં આવેલી ખામીઓ રાજ્ય દ્વારા દૂર કરવામાં આવી છે. સુધારા અધિનિયમ તે વતી બનાવેલા નિયમો સાથે વાંચવામાં આવે છે. [પેરા ૪૦] [૪૭૩–બી–એચ]

૯. તમિલનાડુ સુધારા અધિનિયમ પર આ અદાલતનો નિર્ણય મહારાષ્ટ્ર અને કર્ણાટક સુધારા કાયદાઓને પણ માર્ગદર્શન આપશે અને આ અદાલતને ત્રણેય સુધારા કાયદાઓ માન્ય કાયદા હોવાનું જણાય છે. [પેરા ૪૧] [૪૭૫–બી–સી]

એનિમલ વેલ્ફેર બોર્ડ ઓફ ઇન્ડિયા વિ. એ. નાગરાજ એન્ડ અન્ય (૨૦૧૪) ૭ એસસીસી ૫૪૭ : [૨૦૧૪] ૬ એસસીઆર ૬૪૬; ગામ જમાલપુર વિ. માલવિંદર સિંઘ એન્ડ અન્યોની ગ્રામ પંચાયત (૧૯૮૫) ૩ એસસીસી ૬૬૧ : [૧૯૮૫] ૨ સપ્પ્લ. એસસીઆર ૨૮; હોચસ્ટ ફાર્માસ્યુટિકલ્સ લિમિટેડ અને અન્યો વિ. સ્ટેટ ઓફ બિહાર એન્ડ અધર (૧૯૮૩) ૪ એસસીસી ૪૫ : [૧૯૮૩] ૩ એસસીઆર ૧૩૦; શ્રી પૃથ્વી કોટન મિલ્સ લિમિટેડ અને અન્ય – વિરુદ્ધ– બ્રોચ બરો મ્યુનિસિપાલિટી એન્ડ અન્ય (૧૯૬૯) ૨ એસસીસી ૨૮૩: [૧૯૭૦] ૧ એસસીઆર ૩૮૮; ભુવનેશ્વર સિંઘ અને અન્ય – વિરુદ્ધ– યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા એન્ડ અન્ય્સ (૧૯૯૪) ૬ એસસીસી ૭૭: [૧૯૯૪] ૧ સુપ્પલ. એસસીઆર ૬૩૯; ઇન્દ્ર સાહની – વિ– યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા એન્ડ અન્ય (૨૦૦૦) ૧ એસસીસી ૧૬૮ : [૧૯૯૯] ૫ સુપ્પલ. એસસીઆર ૨૨૯; અમરેન્દ્રકુમાર મહાપાત્રા અને અન્ય – વિ– સ્ટેટ ઓફ ઓરિસ્સા અને અન્ય (૨૦૧૪) ૪ એસસીસી ૫૮૩ : [૨૦૧૪] ૨ એસસીઆર ૧૦૩૧; સ્ટેટ ઓફ એમ.પી. – વિ– મહાલક્ષ્મી ફેબ્રિક મિલ્સ લિમિટેડ અને અન્ય ૧૯૯૫ સુપ (૧) એસસીસી ૬૪૨: [૧૯૯૫] ૧ એસસીઆર ૭૫૬; ડી.સી. વાધવા ડી.આર. અને અન્ય – વિ– સ્ટેટ ઓફ બિહાર એન્ડ અન્ય (૧૯૮૭) ૧ એસસીસી ૩૭૮: [૧૯૮૭] ૧ એસસીઆર ૭૯૮; શ્રી શ્રી શ્રી કે.સી. ગજપતિ નારાયણ દેવ – વિ– ઓરિસ્સા રાજ્ય [૧૯૫૪] એસસીઆર ૧; એસ.એસ. બોલા એન્ડ અન્ય વિરુદ્ધ બી.ડી. સરદાના એન્ડ અન્ય (૧૯૯૭) ૮ એસસીસી ૫૨૨: [૧૯૯૭] ૨ સપ્પ્લ. એસસીઆર ૫૦૭; સ્ટેટ ઓફ

તમિલનાડુ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ કેરાલા એન્ડ અન્ય (૨૦૧૪) ૧૨ એસસીસી ૬૯૬: [૨૦૧૪] ૧૨ એસસીઆર ૮૭૫;

મદન મોહન પાઠક અને અન્ય વિરુદ્ધ અન્ય વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા એન્ડ અન્ય (૧૯૭૮) ૨ એસસીસી ૫૦: [૧૯૭૮] ૩ એસસીઆર ૩૩૪; નેશનલ એગ્રિકલ્ચરલ કો–ઓપરેટિવ માર્કેટિંગ ફેડરેશન ઓફ ઈન્ડિયા લિમિટેડ અને અન્ય – વિરુદ્ધ– યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા એન્ડ અન્ય (૨૦૦૩) ૫ એસસીસી ૨૩ : [૨૦૦૩] ૩એસસીઆર ૧; રિ પંજાબ ટર્મિનેશન ઓફ એગ્રીમેન્ટ એક્ટ, ૨૦૦૪ માં [(૨૦૧૭) ૧ એસસીસી ૧૨૧: [૨૦૧૬] ૧૧ એસસીઆર ૧૫; મફતલાલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ એન્ડ અન્ય વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા એન્ડ અન્ય (૧૯૯૭) ૫ એસસીસી ૨૯ ૫૩૬: [૧૯૯૬] ૧૦ સપ્પ્લ. એસસીઆર ૫૮૫; એસ.ટી.સાદિક વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ કેરાલા એન્ડ અન્ય (૨૦૧૫) ૪ એસસીસી ૪૦૦: [૨૦૧૫] ૩ એસસીઆર ૨૮૭; એ.આર. અંતુલે વિરુદ્ધ આર.એસ. નાયક અને અન્ય (૧૯૮૮) ૨ એસસીસી ૬૦૨: [૧૯૮૮] ૧ સુપ્પલ. એસસીઆર ૧; મેનકા ગાંધી વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય (૧૯૭૮) ૧ એસસીસી ૨૪૮: [૧૯૭૮] ૨ એસસીઆર ૬૨૧; સરકારના મુખ્ય સચિવ, ચેન્નાઈ, તમિલનાડુ અને અન્ય – વિરુદ્ધ એનિમલ વેલ્ફેર બોર્ડ અને અન્ય (૨૦૧૭) ૨ એસસીસી ૧૪૪: [૨૦૧૬] ૮ એસસીઆર ૪૭૭; રૂપા અશોક હુરા વિરુદ્ધ અશોક હુરા અને અન્ય (૨૦૦૨) ૪ એસસીસી ૩૮૮: [૨૦૦૨] ૨ એસસીઆર ૧૦૦૬; સ્ટેટ ઓફ બિહાર એન્ડ અન્ય વિરુદ્ધ ભારતીય એલ્યુમિનિયમ કંપની અને અન્ય (૧૯૯૭) ૮ એસસીસી ૩૬૦ : [૧૯૯૭] ૪ સપ્પ્લ. એસસીઆર ૨૨૨; એમ.

કરુણાનિધિ – વિ– યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા એન્ડ અધર (૧૯૭૯) ૩ એસસીસી ૪૩૧ : [૧૯૭૯] ૩ એસસીઆર ૨૫૪; કે.ટી. પ્લાન્ટેશન પ્રાઈવેટ લિમિટેડ અને અન્ય – વિરુદ્ધ– સ્ટેટ ઓફ કર્ણાટક (૨૦૧૧) ૯ એસસીસી ૧ : [૨૦૧૧] ૧૩ એસસીઆર ૬૩૬; ડાયરેક્ટર ઓફ એજ્યુકેશન (સેકન્ડરી) અને અન્ય – વિરુદ્ધ પુષ્પેન્દ્ર કુમાર એન્ડ અન્ય (૧૯૯૮) ૫ એસસીસી ૧૯૨: [૧૯૯૮] ૩ એસસીઆર ૪૩૨; હર્બિલાસ રાય બંસલ – વિ– સ્ટેટ ઓફ પંજાબ એન્ડ અધર (૧૯૯૬) ૧ એસસીસી ૧ : [૧૯૯૫] ૬ સપ્પ્લ. એસસીઆર ૧૭૮; ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય એક – વિરુદ્ધ રમણલાલ કેશવ લાલ સોની અને અન્યો (૧૯૮૩) ૨ એસસીસી ૩૩: [૧૯૮૩] ૨ એસસીઆર ૨૮૭; શાયરા બાનો – વિ– યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા એન્ડ અન્ય (૨૦૧૭) ૯ એસસીસી ૧ : [૨૦૧૭] ૯ એસસીઆર ૭૯૭; નારાયણ દત્ત ભટ્ટ – વિ– યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા (૨૦૧૮) એસસીસી ઓનલાઈન યુટી ૬૪૫; સૌરભ ચૌધરી અને અન્યો – વિરુદ્ધ– યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા એન્ડ અન્ય (૨૦૦૩) ૧૧ એસસીસી ૧૪૬: [૨૦૦૩] ૫ સપ્પ્લ. એસસીઆર ૧૫૨; આંધ્રપ્રદેશ અને અન્યના મુખ્ય ન્યાયાધીશ – વિ– એલ.વી.એ. દીક્ષિતુલુ અને અન્યો (૧૯૭૯) ૨ એસસીસી ૩૪: [૧૯૭] ૧ એસસીઆર ૨૬; વિડિયો ઈલેક્ટ્રોનિક્સ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ અને અન્ય – વિરુદ્ધ– સ્ટેટ ઓફ પંજાબ એન્ડ અધર (૧૯૯૦) ૩ એસસીસી ૮૭ : [૧૯૮૯] ૨ સપ્પ્લ. એસસીઆર ૭૩૧; અશોકકુમાર ગુપ્તા અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. એન્ડ અન્ય (૧૯૯૭) ૫ એસસીસી ૨૦૧ : [૧૯૯૭] ૩ એસસીઆર ૨૬૯; સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. એન્ડ અન્ય – વિ– બાબુ રામ ઉપાધ્યાય (૧૯૬૧) ૨ એસસીઆર ૬૭૯; પીઅરલેસ

જનરલ ફાઇનાન્સ એન્ડ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ કંપની લિમિટેડ અને અન્ય – વિરુદ્ધ– રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા (૧૯૯૨) ૨ એસસીસી ૩૪૩: [૧૯૯૨] ૧ એસસીઆર ૪૦૬; સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન – વિ– શ્રી જી. ચાવલા અને ડો. પોહુમલ (૧૯૫૯) સુપ્પ (૧) એસસીઆર ૯૦૪; ઇશ્વરી ખેતાન સુગર મિલ્સ (પી) લિમિટેડ અને અન્ય – વિ– સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. એન્ડ અન્ય (૧૯૮૦) ૪ એસસીસી ૧૩૬: [૧૯૮૦] ૩ એસસીઆર ૩૩૧; ફેડરેશન ઓફ હોટેલ એન્ડ રેસ્ટોરન્ટ એસોસિયેશન ઓફ ઇન્ડિયા, વગેરે– વિરુદ્ધ– યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા એન્ડ અન્ય (૧૯૮૯) ૩ એસસીસી ૬૩૪: [૧૯૮૯] ૨ એસસીઆર ૯૧૮; સ્ટેટ ઓફ એ.પી. એન્ડ અન્ય – વિ– મેકડોવેલ એન્ડ કંપની એન્ડ અન્ય (૧૯૯૬) ૩ એસસીસી ૭૦૯: [૧૯૯૬] ૩ એસસીઆર ૭૨૧; સ્ટેટ ઓફ ડબલ્યુ.બી. – વિ– કેસોરામ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ એન્ડ અન્ય (૨૦૦૪) ૧૦ એસસીસી ૨૦૧ : [૨૦૦૪] ૧ એસસીઆર ૫૬૪; આઈ.એન. સકસેના – વિ– સ્ટેટ ઓફ મધ્યપ્રદેશ (૧૯૭૬) ૪ એસસીસી ૭૫૦ : [૧૯૭૬] ૩ એસસીઆર ૨૩૭; ટી.એન. ગોડવર્મન થિરુમુલપાદ – વિ– યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા એન્ડ અન્ય (૨૦૧૨) ૪ એસસીસી ૩૬૨ : [૨૦૧૨] ૧ એસસીઆર ૯૨૩; સેન્ટર ફોર એન્વાયર્મેન્ટલ લો, વર્લ્ડ વાઇડ ફંડ–ઇન્ડિયા –વિરુદ્ધ– યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા એન્ડ અન્ય (૨૦૧૩) ૮ એસસીસી ૨૩૪ : [૨૦૧૩] ૬ એસસીઆર ૭૫૭; એન.આર. નાયર અને અન્યો – વિરુદ્ધ– યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા એન્ડ અન્ય (૨૦૦૧) ૬ એસસીસી ૮૪ : [૨૦૦૧] ૩ એસસીઆર ૩૫૩; ઇ.પી. રોયપ્પા – વિ– સ્ટેટ ઓફ તમિલનાડુ એન્ડ અન્ય (૧૯૭૪) ૪ એસસીસી ૩ : [૧૯૭૪] ૨ એસસીઆર ૩૪૮; અજય હસિયા અને અન્ય

– વિ– ખાલિદ મુજીબ સેહરાવર્દી એન્ડ અન્ય (૧૯૮૧) ૧ એસસીસી ૭૨૨: [૧૯૮૧] ૨ એસસીઆર ૭૯; જોસેફ શાઇન – વિ– યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (૨૦૧૮) ૨ એસસીસી ૧૮૯ નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

કેસ કાયદાનો સંદર્ભ

[૨૦૧૪] ૬ એસસીઆર ૬૪૬ એ પેરા ૨ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૯૮૫] ૨ સપ્પ્લ. એસસીઆર 28 એ પેરા 9 નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૯૮૩] ૩ એસસીઆર ૧૩૦ એ પેરા ૯ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૬૭૦] ૧ એસસીઆર ૩૮૮ એ પેરા ૧૭ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૯૯૪] ૧ સુપ્પલ. એસસીઆર ૬૩૯ એ પેરા ૧૭ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૯૯૯] ૫ સપ્પ્લ. એસસીઆર ૨૨૯ પેરા ૧૭ નો ઉલ્લેખ કરે છે

[૨૦૧૪] ૨ એસસીઆર ૧૦૩૧ એ પેરા ૧૭ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૯૯૫] ૧ એસસીઆર ૭૫૬ એ પેરા ૧૭ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૯૮૭] ૧ એસસીઆર ૭૯૮ એ પેરા ૧૭ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૯૫૪] એસસીઆર ૧–એ પેરા ૧૭ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૯૯૭] ૨ સપ્પ્લ. એસસીઆર ૫૦૭ એ પેરા ૧૭ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૨૦૧૪] ૧૨ એસસીઆર ૮૭૫ એ પેરા ૧૭ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૯૭૮] ૩ એસસીઆર ૩૩૪ પેરા ૧૭ નો ઉલ્લેખ કરે છે.

[૨૦૦૩] ૩ એસસીઆર ૧ એ પેરા ૧૭ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૨૦૧૬] ૧૧ એસસીઆર ૧૫ એ પેરા ૧૭ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૯૯૬] ૧૦ સપ્પ્લ. એસસીઆર ૫૮૫ એ પેરા ૧૭ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૨૦૧૫] ૩ એસસીઆર ૨૮૭ એ પેરા ૧૭ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૯૮૮] ૧ સપ્પ્લ. એસસીઆર ૧ એ પેરા ૧૭ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૯૭૮] ૨ એસસીઆર ૬૨૧ એ પેરા ૧૭ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૨૦૧૬] ૮ એસસીઆર ૪૭૭ એ પેરા ૧૮ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૨૦૦૨] ૨ એસસીઆર ૧૦૦૬ એ પેરા ૧૮ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૯૯૭] ૪ સપ્પ્લ. એસસીઆર ૨૨૨ એ પેરા ૧૯ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૯૭૯] ૩ એસસીઆર ૨૫૪ એ પેરા ૧૯ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૨૦૧૧] ૧૩ એસસીઆર ૬૩૬ એ પેરા ૧૯ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૯૯૮] ૩ એસસીઆર ૪૩૨ એ પેરા ૨૦ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૯૯૫] ૬ સપ્પ્લ. એસસીઆર ૧૭૮ એ પેરા ૨૦ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૯૮૩] ૨ એસસીઆર ૨૮૭ એ પેરા ૨૦ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૨૦૧૭] ૯ એસસીઆર ૭૯૭ એ પેરા ૨૦ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૨૦૦૩] ૫ સપ્પ્લ. એસસીઆર ૧૫૨ એ પેરા ૨૨ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૯૭૯] ૧ એસસીઆર ૨૬ એ પેરા ૨૨ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૯૮૯] ૨ સપ્પ્લ. એસસીઆર ૭૩૧ એ પેરા ૨૨ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૯૯૭] ૩ એસસીઆર ૨૬૯ એ પેરા ૨૨ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૯૬૧] ૨ એસસીઆર ૬૭૯ એ પેરા ૨૮ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૯૯૨] ૧ એસસીઆર ૪૦૬ એ પેરા ૨૮ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૯૫૯] સુપ (૧) એસસીઆર ૯૦૪એ પેરા ૩૩ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૯૮૦] ૩ એસસીઆર ૩૩૧ નો ઉલ્લેખ પેરા ૩૩

[૧૯૮૯] ૨ એસસીઆર ૯૧૮ એ પેરા ૩૩ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૯૯૬] ૩ એસસીઆર ૭૨૧ એ પેરા ૩૩ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૨૦૦૪] ૧ એસસીઆર ૫૬૪ એ પેરા ૩૩ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૯૭૬] ૩ એસસીઆર ૨૩૭ પેરા ૩૪નો ઉલ્લેખ કરે છે.

[૨૦૧૨] ૧ એસસીઆર ૯૨૩ એ પેરા ૩૬ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૨૦૧૩] ૬ એસસીઆર ૭૫૭ એ પેરા ૩૬ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૨૦૦૧] ૩ એસસીઆર ૩૫૩ એ પેરા ૩૬ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૯૭૪] ૨ એસસીઆર ૩૪૮ એ પેરા ૩૭ નો ઉલ્લેખ કર્યો

[૧૯૮૧] ૨ એસસીઆર ૭૯ એ પેરા ૩૭ નો ઉલ્લેખ કર્યો

(૨૦૧૮) ૨ એસસીસી ૧૮૯ એ પેરા ૩૭ નો ઉલ્લેખ કર્યો

સિવિલ ઓરિજિનલ અધિકારક્ષેત્રઃ રિટ પિટિશન (સિવિલ) નં.૨૩ ઓફ ૨૦૧૬.

(ભારતના બંધારણની કલમ ૩૨ હેઠળ)

સાથે

રિટ પિટિશન (સિવિલ) નં. ૬, ૧૦ ઓફ ૨૦૧૮, સિવિલ અપીલ નં. ૩૮૪૯ ઓફ ૨૦૨૩, રિટ પિટિશન (સિવિલ) નં. ૧૧૯૩ ઓફ ૨૦૧૭, ૨૦૧૮ ના ૧૧૫૨, ૨૦૧૬ ના ૨૪, ૨૫, ૨૬, ૨૭, ૮૮, ૨૦૧૭ ના ૧૦૧૧, ૧૦૫૯, ૧૧૮૮, ટ્રાન્સફર કેસ નં. ૬૦, ૨૦૧૭ ના ૬૦.

તુષાર મહેતા, એસજી, કે.એમ.નટરાજ, સુશ્રી એશ્વર્યા ભાટી, એએસજી, નિખિલ ગોયલ, એએજી, એસ.નાગામુથુ, વી.ગિરી, મુકુલ રોહતગી, કૃષ્ણન વેણુગોપાલ, સિધ્ધાર્થ લુથરા, ડો.મનીષ સિંઘવી, શ્યામ દિવાન, આનંદ ગ્રોવર, એન.આર.ઈલાન્ગો, વી.કે.ખન્ના, કુ. મહાલક્ષ્મી પાવાની, કપિલ સિબ્બલ, રાકેશ દ્વિવેદી, કોમલ મહેતા, જયંત મુથુ, નાગમુથુ, સીનિયર એડવ્ઝ, સી.પરમશિવમ, વાય.અરુણાગિરી, એમ.પી.પરમારી, એમ.પી.પરમાર રાકેશ કે. શર્મા, એ.એસ. વૈરાવન શિવા, આર. સુધાકરન, જી.આર. વિકાસ, કુ. શાલિની મિશ્રા, ડી. સુબ્રહ્મણ્ય ભાનુ, પી.આર. કોવિલાન પૂંગકુંત્રાન, કુ. ગીતા કોવિલાન, સુશ્રી જુબલી મોમાલિયા, સુમિત અત્રી, રિતુ આનંદ વિશ્વકર્મા, સુશ્રી એશા દત્તા, વિવેક કુમાર, મેસર્સ સિરિલ

અમરચંદ મંગલદાસ, ડી.કુમાનન, શેખ એફ.કાલિયા, સુશ્રી અનુષા નાગરાજન ઐયર, સુશ્રી રૂપાલી સમુલ, સુશ્રી ઋષભ દેવન પરીખ, સુબોધ એસ.પાટીલ, અજય સિંહ, લોકેશ કુમાર ચૌધરી, રામ કુમાર, સુશ્રી સુપ્રિયા દેશપાંડે, સુશ્રી સુપ્રિયા જુનેજા, કૃષ્ણન અગ્રવાલ, સુશ્રી દીપાંશી ઈશર, સુશ્રી દીપાંશી ઈશર, સુશ્રી ઋષભ દેવન પરીખ, સુશ્રી રૂપાલી સમુલ, સુશ્રી ઋષભ દેવન પરીખ, સુશ્રી સુપ્રિયા દેશપાંડે, સુશ્રી સુપ્રિયા જુનેજા, કૃષ્ણન અગ્રવાલ, કુ. દીપાંશી ઈશર, સુશ્રી. સુશ્રી પૃથા શ્રીકુમાર, આસિફ અહમદ, અક્ષત કુમાર, સુશ્રી મનસ્વીની જૈન, અભ્યુદય શિશોડિયા, કરણવીર ગોગિયા, કુશાગરા રઘુવંશી, આયુષ કૌશિક, સુશ્રી સુપ્રિયા જુનેજા, સુશ્રી અપર્ણા ભટ, કુ. કરિશ્મા મારિયા, બાલેન્દુ શેખર, કનુ અગ્રવાલ, દેવાશિષ ભારુકા, શમિક સનાવાલા, બાલાજી શ્રીનિવાસન, માનવેન્દ્રસિંહ રાઠોડ, એમેવિક્રમા થાનવી, શ્રીમતી સ્વાતિ ઘિલ્ડિયાલ, સુશ્રી સમિક્ષા અંજનવાલા, પદ્મેશ મિશ્રા, અમરીશ કુમાર, ગુરમીતસિંહ મક્કર, મનીષ શર્મા, નીરજ શર્મા, આદિત્ય અનિરુદ્ધ પાંડે, ડી.કે.દેવેશ, અર્પિત પ્રકાશ, વિકલ્પ શર્મા, સચિન પાટીલ, જીઓ જોસેફ, રિસવી મુહમ્મદ, દુર્ગેશ ગુપ્તા, સુશ્રી પૃથા શ્રીકુમાર, સુદીપ્તો સરકાર, સુશ્રી રિયા સિંઘ સાહની, સૌરભ ચૌધરી, સુશ્રી અરુણિમા કેડિયા, સુશ્રી એની મેથ્યુ, પી.વી.યોગેશ્વરન, આશિષકુમાર ઉપાધ્યાય, વાય.લોકેશ, વી.સિબી કારગિલ, વી.કાંધા પ્રભુ, એલ.આર.વેંકટેસન, શ્રીમતી મૈત્રી ગોલ, કુ. પ્રિયંકા ચૌધરી, હેમંતકુમાર નિરંજન, સચિનકુમાર વર્મા, સુશ્રી યાકીન બિશોયી, સત્યમ થાયજા, સુશ્રી વર્ણિકા સિંહ, શ્રીમતી દીક્ષા અગ્રવાલ, સુશ્રી વર્ણિકા સિંહ, શ્રીમતી દીક્ષા, કુમાર, સુશ્રી દીક્ષિત, કુમાર, સુશ્રી દીક્ષિતા, કુમાર, સુશ્રી દીક્ષિત, કુમાર, સુશ્રી

દીક્ષિતા, કુમાર પ્રતીક કુંડુ, રોહિન ભટ્ટ, રાહુલ કુમાર, પુરુષોત્તમ શર્મા ત્રિપાઠી, સુશ્રી મનીષા ટી.કરિયા, આદર્શ કુમાર, આદિત્ય કેસર, સુશ્રી નિધિ નાગપાલ, વિક્રમ ચંદ્રવંશી, ડો.આર.આર.દેશપાંડે, અમિત આનંદ તિવારી, સુશ્રી શકુન શર્મા, સુશ્રી દેવયાની ગુપ્તા, સુશ્રી સૌશરીયા હવેલી, સુશ્રી તન્વી આનંદ, આનંદ દિલીપ લાંડે, હિતેશકુમાર શર્મા, એસ.કે.રાજોરા, અખિલેશેશ્વર ઝા, સુશ્રી નિહારિકા દેવીવેડી, સુશ્રી શ્વેતા સેન્ડ, કુ. નરેન્દ્ર પાલ શર્મા, અનુભવ ગુપ્તા, સી.એમ.ઝા, અનિલકુમાર મિશ્રા–૧, અનિલકુમાર મિશ્રા, એમ.યોગેશ કન્ના, મયિલ સામી કે., જી.આનંદસેલ્વમ, ડો.રામ સંકર, ડો.ગાયત્રી એ.એસ., એસ.જે.અમિત, સંચિત મહેશ્વરી, પી.સોમા સુંદરમ, કે. કુમારન, કે. મુથુ ગણેશા પાંડિયન, કબિલન મનોહરન, કે. વિજય આનંદ, વી. પાવેલ, એ. સંથકુમારન, અંકુર એસ. કુલકર્ણી, સુશ્રી પુસ્પિતા બસક, સુશ્રી પ્રિયંકા ચૌધરી, બિજનકુમાર ઘોષ, રવિન્દ્ર કેશવરાવ અડસુરે, ગોપાલ બળવંત સાઠે, યશ પ્રશાંત સોનાવણે, કુ. સાક્ષી અજિત કાલે, રોહન દારાડે, વી.એન. રઘુપતિ, આદિત્ય રોય, મનેન્દ્ર પાલ ગુપ્તા, મો. અપઝલ અન્સારી, સી. રવિચંદ્રન અય્યર, સી. રીગન એસ. બેલ, સી.એમ. સુંદરમ ઐયર, કીર્તિ પ્રિયન, એન.રાજારામન, વિષ્ણુ શર્મા, રાકેશ કે. શર્મા, ટોમી ચાકો, નીલેશ્વર પાવાની, સુશ્રી શૌર્ય મિશ્રા, વિભૂતિ સુશાંત ગુપ્તા, નરેન્દ્ર કુમાર વર્મા, એમ.વાય. દેશમુખ, એમ. થંગા દુરાઈ, શ્રીમતી રચેટા ચવલા, એકલવ્ય દ્વિવેદી, સુશ્રી સંસૃતિ પાઠક, સુશ્રી મોનિકા દ્વિવેદી, કુ. દિવ્યા સિંહ, કુશાલ સરકાર, વિનોદ કન્ના બી., નિશાંત રમાકાંતરાવ કટનેશ્વરકર, શ્રીમતી નરેશ બક્ષી, અજય પાલ, મયંક દહિયા, કુ. પ્રિયંકા સી., કુપદીપસિંહ કુચલિયા, સી.કે.સસી, અબ્દુલ્લા નસીહ

વી.ટી., શ્રીમતી મીના કે. પોલોસે, કબીર હાથી, કુ. જેસલ વાહી, આનંદ સંજય એમ. નૂલી, ધર્મસિંહ, સુરજ કૌશિક, નંદા કુમાર કે.બી., શિવ સ્વરૂપ, મેસર્સ નૂલી એન્ડ નુલી, રણજેથ મરાર, પ્રભુરામ સુબ્રમણ્યમ, રઘુનાથ સેથુપથી બી, કરુપ્પૈયા મયપ્પન, સુશ્રી કનિકા કે., સુશ્રી પરીક્ષા, ભારતી મોહન, સુશ્રી પ્રિયા, એસ.સબરી બાલા પાંડિયન, શ્રીમતી માલવિકા જયંત, સુશ્રી મિરાન્ડા સોલામન, સુધાકરન, ટી.હરીશ કુમાર, ગૌથમ શિવશંકર, પી.રાજાલક્ષ્મી, કુ. રૂચિરા ગોયલ, અદિત જયેશભાઈ શાહ, રાજેશકુમાર ચૌરસિયા, ગંગા સાગર સિંહ, આશિષકુમાર ચૌરસિયા,, એડ.વી.એસ. દેખાતા પક્ષો માટે.

અરજદાર–રૂબરૂમાં

ચુકાદો :–

અનિરુદ્ધ બોઝ, જે. –દ્વારા આપવામાં આવ્યો.

૨૦૧૮ ની સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન (C) નંબર ૩૫૨૮ માં રજા મંજૂર કરવામાં આવી છે.

૨. **એનિમલ વેલ્ફેર બોર્ડ ઓફ ઈન્ડિયા –vs– એ. નાગરાજા અને અન્ય** [(૨૦૧૭) ૭ **SCC** ૫૪૭] ના કેસમાં , આ કોર્ટની ડિવિઝન બેંચે તમિલનાડુ અને મહારાષ્ટ્રમાં લોકપ્રિય રીતે રમાતી બે સામાન્ય રમતો અનુક્રમે જલ્લીકટ્ટુ અને બળદગાડી રેસ તરીકે ઓળખાય છે તેને અનિવાર્યપણે ગેરકાયદેસર ઠેરવી હતી આ બોવાઇન સ્પોર્ટ્સ પ્રિવેન્શન ઓફ ક્રુઅલ્ટી ટુ એનિમલ્સ એક્ટ, ૧૯૬૦ ("૧૯૬૦ એક્ટ") ની

કલમ 3, ૧૧(૧)(a) અને (m) ની જોગવાઈઓથી વિરુદ્ધ હોવાનું માનવામાં આવતું હતું જે સંસદ દ્વારા ઘડવામાં આવેલ કાનૂન છે. બે ન્યાયાધીશોની બેન્ચે કલમ ૫૧–એ (g) અને (h) તેમજ ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪ અને ૨૧ ની બંધારણીય પૃષ્ઠભૂમિમાં ઉપરોક્ત જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કર્યું હતું. આ ચુકાદો ૭ મી મે ૨૦૧૪ ના રોજ આપવામાં આવ્યો હતો. તે સમયે, જલ્લીકટ્ટુને તમિલનાડુમાં રાજ્ય અધિનિયમ દ્વારા નિયંત્રિત કરવામાં આવ્યું હતું, જે જલ્લીકટ્ટુ અધિનિયમ, ૨૦૦૯ નું તમિલનાડુ રેગ્યુલેશન હતું. બેન્ચે જણાવ્યું હતું કે આ રાજ્ય અધિનિયમ આ કાયદાની જોગવાઈઓ વિરુદ્ધ છે. ૧૯૬૦ અધિનિયમ અને ભારતના બંધારણની કલમ ૨૫૪(૧) ની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને તેને રદબાતલ ઠેરવવામાં આવ્યો હતો. ૭ મી જાન્યુઆરી ૨૦૧૬ ના રોજ, પર્યાવરણ, વન અને આબોહવા પરિવર્તન મંત્રાલય ("MoEF&CC") [બેરિંગ નંબર GSR ૧૩(ઇ)] દ્વારા એક સૂચના જારી કરવામાં આવી હતી. આ નોટિફિકેશન ૧૯૬૦ ના કાયદાની કલમ ૨૨ દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાનો ઉપયોગ કરીને જારી કરવામાં આવ્યું હતું અને પ્રદર્શન કરતા પ્રાણીઓ તરીકે બળદના પ્રદર્શન અથવા તાલીમ પર પ્રતિબંધ મૂક્યો હતો. જો કે, એક અપવાદ કોતરવામાં આવ્યો હતો અને આ સૂચનામાં તે સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું હતું કે બળદને તામિલનાડુમાં જલ્લીકટ્ટુ અને મહારાષ્ટ્ર, કર્ણાટક, પંજાબ, હરિયાણા, કેરળ અને ગુજરાતમાં બળદગાડાની રેસ જેવા કાર્યક્રમોમાં પ્રાણીઓ તરીકે તાલીમ આપવાનું ચાલુ રાખવામાં આવી શકે છે. સામાન્ય સમુદાયના રિવાજો દ્વારા અથવા દેશના કોઈપણ ભાગમાં રિવાજો હેઠળ અથવા સંસ્કૃતિના ભાગ રૂપે પરંપરાગત રીતે પ્રેક્ટિસ. કર્ણાટક રાજ્યમાં, જાતિમાં નર ભેંસ

સામેલ હતી, જે તે રાજ્યમાં "કમ્બાલા" તરીકે ઓળખાય છે. આ અપવાદ, જો કે, આવી રમતોમાં ઉપયોગમાં લેવાતી વખતે બળદની પીડા અને વેદનાને ઘટાડવાની માંગ કરતી અમુક શરતોને આધીન બનાવવામાં આવ્યો હતો. રિટ પિટિશનની બેચ એટલે કે WP (C) ક્રમાંક ૨૦૧૬ ના ૨૩, ૨૦૧૬ ના ૨૪, ૨૦૧૬ ના ૨૫, ૨૦૧૬ ના ૨૬, ૨૦૧૬ ના ૨૭, ૨૦૧૬ ના ૮૮, ૨૦૧૭ ના ૧૦૫૯, ૨૦૧૭ ના ૧૦૧૭, ૨૦૧૭ ના ૨૧૮, ૨૦૧૭, ૨૦૧૮ ના SLP(C) નંબર ૩૫૨૮ અને ૨૦૧૮ ના SLP(C) નંબર ૩૫૨૬–૩૫૨૭ આ કોર્ટની ડિવિઝન બેંચ સમક્ષ ઉક્ત સૂચનાની કાયદેસરતા પર પ્રશ્નાર્થ રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા. તે કાર્યવાહીમાં અરજદારોએ એ. નાગરાજા (સુપ્રા) ના કેસમાં સમાવિષ્ટ આ કોર્ટના નિર્દેશોનું પાલન કરવાની પણ માંગ કરી હતી.

3. આમાંની પ્રથમ રિટ પિટિશન એનિમલ વેલ્ફેર બોર્ડ ઓફ ઈન્ડિયા અને એક અંજલિ શર્મા સહિત અન્ય લોકો દ્વારા લાવવામાં આવી છે, પરંતુ સુનાવણી દરમિયાન, એનિમલ વેલફેર બોર્ડે તેનું વલણ બદલ્યું અને રાજ્ય અને સંઘના સ્ટેન્ડને સમર્થન આપવા માંગ કરી. મુખ્યત્વે એ આધાર પર કે વર્ષ ૨૦૧૭ માં ઘડવામાં આવેલ ૧૯૬૦ નો કાયદો અને અમુક રાજ્ય સુધારાઓ વિરોધી નહોતા અને બોર્ડે ઉપરોક્ત ઘટનાઓના આયોજન દરમિયાન બોવાઇન પ્રજાતિઓને પીડા ન થાય તે માટે માર્ગદર્શિકા ઘડી હતી. અમે આ ચુકાદામાં પાછળથી ત્રણ રાજ્ય સુધારા અધિનિયમોનો સંદર્ભ લઈશું. જો કે, બીજી રિટ પિટિશનર– અંજલિ શર્મા, આ કોર્ટના પ્રેક્ટિસિંગ એડવોકેટ અને બોર્ડના સભ્યએ પણ એક રિટ પિટિશનર તરીકે ઉપરોક્ત રિટ પિટિશનની કાર્યવાહી કરી હતી.

૪. ૨૦૧૭ ના WP(C) નંબર ૧૧૮૮ ના સંબંધમાં, એક વિક્રમસિંહ નિવૃત્તિ ભોસલે દ્વારા એક ઇન્ટરલોક્યુટરી એપ્લીકેશન (૨૦૨૨ નો ૧૭૦૩૪૬) મહારાષ્ટ્રમાં કૃષિવાદી હોવાના બળ પર ફાઇલ કરવામાં આવી છે. તેમણે દલીલ કરી છે કે મહારાષ્ટ્ર સુધારા અધિનિયમ સામેનો પડકાર, જો ટકાવી રાખવામાં આવે, તો તે હજુ પણ બળદગાડાની રેસ સાથે સંકળાયેલા ખેડૂતોના જીવનને અવરોધી શકે છે. તેમની દલીલ એવી પણ છે કે મહારાષ્ટ્રનો સુધારો અધિનિયમ ભારતના બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની યાદી II ની ૧૫ મી એન્ટ્રી સાથે પણ સંબંધિત છે જે નિયત કરે છે:–

> "જાળવણી, સંરક્ષણ અને સ્ટોકની સુધારણા અને પશુ રોગોની રોકથામ; પશુચિકિત્સા તાલીમ અને પ્રેક્ટિસ".

૫. પ્રાણીઓની ક્રૂરતા નિવારણ (તમિલનાડુ સુધારો) અધિનિયમ, ૨૦૧૭, ("તમિલનાડુ સુધારો અધિનિયમ"), પ્રાણીઓ પ્રત્યે ક્રૂરતા નિવારણ (મહારાષ્ટ્ર સુધારો) અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ("મહારાષ્ટ્ર સુધારો અધિનિયમ") અને પ્રિવેન્શન ઓફ ક્રુઅલ્ટી ટુ એનિમલ્સ પ્રાણીઓ પ્રત્યે ક્રૂરતા (કર્ણાટક બીજો સુધારો) અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ("કર્ણાટક એમેન્ડમેન્ટ એક્ટ") સંબંધિત રાજ્ય વિધાનસભાઓ દ્વારા ઘડવામાં આવ્યા હતા અને તેને રાષ્ટ્રપતિની સંમતિ મળી હતી. અમે આ ચુકાદામાં વધુ વિગતોમાં આ કાયદાઓનો સંદર્ભ લઈશું. આ સુધારા કાયદા તમિલનાડુમાં જલ્લીકટ્ટુ, મહારાષ્ટ્રમાં બળદગાડાની રેસ અને કર્ણાટકમાં કમ્બલા સહિત વિવિધ પ્રકારની બોવાઇન રમતોને કાયદેસર બનાવવાનો પ્રયાસ કરે છે. તમિલનાડુ એમેન્ડમેન્ટ એક્ટમાં જલ્લીકટ્ટુ શબ્દની વ્યાખ્યા નીચે મુજબ છે:–

"(dd) "જલ્લીકટ્ટુ" એટલે કેલેન્ડર વર્ષના જાન્યુઆરીથી મે મહિના સુધીના આવા દિવસોમાં પરંપરા અને સંસ્કૃતિને અનુસરવાના હેતુથી આખલાઓને સામેલ કરતી ઈવેન્ટ અને આવા સ્થળોએ, જે રાજ્ય સરકાર દ્વારા સૂચિત કરવામાં આવે, અને તેમા "મંજુવિરાતુ", "વદામાડુ" અને "એરુધુવિદુમવિઝા" નો સમાવેશ થાય છે.

કર્ણાટક એમેન્ડમેન્ટ એક્ટમાં, પિતૃ કાનૂનના સુધારા પર કમ્બલા શબ્દની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે કરવામાં આવી છે:–

"(એએ) "આખલાની રેસ અથવા બળદગાડાની રેસ" નો અર્થ આખલાની રેસનો કોઈપણ પ્રકાર છે જેમાં બળદગાડાની રેસનો સમાવેશ થાય છે જેમાં આખલાનો સમાવેશ થતો હોય છે કે કેમ તે લાકડાના જુવાળની મદદથી ગાડા સાથે જોડાયેલો હોય કે ન હોય (જે નામે ઓળખાય છે) સામાન્ય રીતે રાજ્ય સરકાર દ્વારા સૂચિત કરવામાં આવે તેવા દિવસો અને સ્થળોએ રાજ્યમાં પરંપરા અને સંસ્કૃતિનો એક ભાગ તરીકે યોજવામા આવે છે અને

(ii) કલમ (ડી) પછી, નીચેના દાખલ કરવામાં આવશે, એટલે કે:–

(dd) "કમ્બાલા" નો અર્થ થાય છે પરંપરાગત રમતોત્સવ જેમાં ભેંસ (પુરુષ) જાતિનો સમાવેશ થાય છે જે સામાન્ય રીતે રાજ્યમાં પરંપરા અને સંસ્કૃતિના ભાગ રૂપે રાજ્ય સરકાર દ્વારા સૂચિત કરવામાં આવે તેવા દિવસો અને સ્થળોએ યોજવામાં આવે છે."

મહારાષ્ટ્રમાં આયોજિત બળદગાડાની રેસને એમેન્ડમેન્ટ એક્ટની કલમ 2 હેઠળ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી છે:–

> "(bb) "બળદગાડાની રેસ" નો અર્થ એવો થાય છે કે જેમાં આખલા અથવા બળદની રેસ યોજવામાં સામેલ કરવામાં આવે, પછી ભલેને તે લાકડાના ઝૂંસરીથી ગાડા સાથે જોડાયેલ હોય કે ન હોય (જે પણ નામથી ઓળખાય છે), અનુસરવાના હેતુ સાથે ગાડાવાળા સાથે કે વગર. આવા દિવસોમાં પરંપરા અને સંસ્કૃતિ અને કોઈપણ જિલ્લામાં જ્યાં તે પરંપરાગત રીતે આવા સ્થળોએ યોજવામાં આવે છે, જે અગાઉ જિલ્લા કલેક્ટર દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવે છે, અને તે મહારાષ્ટ્ર રાજ્યમાં "બૈલગડા શરત", "છકડી" અને "શંકરપાટ" તરીકે પણ ઓળખાય છે."

૬. અમુક સૂચિત નિયમોને પડકારતી PIL (સ્ટેમ્પ) નંબર ૨૩૧૩૨ (અજય મરાઠે વિ. મહારાષ્ટ્ર અને અન્ય) તરીકે નોંધાયેલ, બોમ્બે ખાતે ન્યાયિક ન્યાયાલયની હાઈકોર્ટ સમક્ષ જાહેર હિતની અરજી ("PIL") લાવવામાં આવી હતી. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય "ધ મહારાષ્ટ્ર પ્રિવેન્શન ઓફ ક્રુઅલ્ટી ટુ એનિમલ્સ (કન્ડક્ટ ઓફ બુલોક કાર્ટ રેસ) રૂલ્સ, ૨૦૧૭" શીર્ષક હેઠળ બળદગાડાની રેસને મંજૂરી આપે છે અને ૧૧ મી ઑક્ટોબર ૨૦૧૭ ના રોજ, હાઈકોર્ટે મહારાષ્ટ્ર રાજ્યમાં બળદગાડાની રેસ યોજવા પર રોક લગાવી હતી. ઉપરોક્ત નિયમો બળદગાડાની રેસના સંગઠનને નિયંત્રિત કરવા માંગે છે.

૭. તે રાજ્યના એક ખેડૂત, સાંઘલી જિલ્લાના વિક્રમસિંહ નિવૃત્તિ ભોસલેએ બોમ્બે હાઈકોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા આદેશને પડકારતી ૨૦૧૮ ની સ્પેશિયલ લીવ

પિટિશન (સિવિલ) ૩૫૨૮ દાખલ કરી છે અને આ સંદર્ભમાં, અમે કેટલાક મુદ્દાઓ જે તે સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન મા પણ ઉપસ્થિત કરેલ છે તેની સાથે વ્યવહાર કરીશુ.

૮. ૨ જી ફેબ્રુઆરી ૨૦૧૮ ના રોજ આપેલા આદેશ દ્વારા આ કોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે બંધારણીય બેંચ દ્વારા જવાબ આપવા માટે પાંચ પ્રશ્નોની રચના કરી હતી અને પેપર્સ ભારતના માનનીય મુખ્ય ન્યાયાધીશ સમક્ષ મૂકવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો. ડિવિઝન બેન્ચે નીચેના ૫ પ્રશ્નો ઘડ્યા હતા જેના જવાબ અમારે આ ચુકાદામાં આપવાના છે:–

i "શું તમિલનાડુ સુધારો અધિનિયમ ભારતના બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની યાદી ૧૭, એન્ટ્રી ૧૭ માટે સંદર્ભિત છે, અથવા તે આગળ કરે છે અને પ્રાણીઓ પ્રત્યેની ક્રૂરતાને કાયમી બનાવે છે; અને તેથી, તેને કહી શકાય? પ્રાણીઓ પ્રત્યેની ક્રૂરતા અટકાવવાનું એક માપદંડ શું તે રંગીન કાયદો છે જે રાજ્યની સૂચિમાંની કોઈપણ એન્ટ્રી અથવા સમવર્તી સૂચિની એન્ટ્રી ૧૭ સાથે સંબંધિત નથી?

ii. તમિલનાડુ સુધારો કાયદો જણાવે છે કે તે તમિલનાડુ રાજ્યના સાંસ્કૃતિક વારસાને જાળવવાનો છે. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૯ નું રક્ષણ મેળવવા માટે તમિલનાડુ રાજ્યના લોકોની સાંસ્કૃતિક વારસાનો હિસ્સો ગણાવી શકાય તેવા તમિલનાડુ સુધારા કાયદાને શું કહી શકાય?

iii શું તમિલનાડુ સુધારો અધિનિયમ, મૂળ અને બળદની મૂળ જાતિના અસ્તિત્વ અને સુખાકારીની ખાતરી કરવા માટે છે? શું આ અધિનિયમ ભારતના બંધારણની કલમ 48 સાથે સંબંધિત છે?

iv શું તમિલનાડુ સુધારો અધિનિયમ કલમ ૫૧ A(g) અને ૫૧ A(h) ની વિરુદ્ધ જાય છે, અને તેથી તેને ગેરવાજબી અને ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪ અને ૨૧ નું ઉલ્લંઘન કહી શકાય?

v. શું અસ્પષ્ટ તમિલનાડુ સુધારો અધિનિયમ એ. નાગરાજા (સુપ્રા), અને ઉપરોક્ત કેસમાં ૧૬ મી નવેમ્બર, ૨૦૧૬ ના રોજ આપેલા સમીક્ષા ચુકાદાની વિરુદ્ધ છે અને ઉપરોક્ત બે ચુકાદાઓમાં દર્શાવેલ ખામીઓ શું કહી શકાય. તમિલનાડુ વિધાનમંડળ દ્વારા અસ્પષ્ટ તમિલનાડુ સુધારો અધિનિયમ લાગુ કરીને કાબુ મેળવ્યો છે?"

૯. ભારતના બંધારણની કલમ ૨૫૪(૨)ના સંદર્ભમાં ત્રણ રાજ્યો દ્વારા રાષ્ટ્રપતિની સંમતિ માંગવામાં આવી હતી. અરજદારો વતી, રાષ્ટ્રપતિની સંમતિના કાર્ય પર જ પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં આવ્યો છે અને **ગ્રામ જમાલપુરની ગ્રામ પંચાયત – વિ– મલવિંદર સિંઘ અને અન્ય** [(૧૯૮૫) ૩ **SCC** ૬૬૧] ના કેસમાં આ કોર્ટના ચુકાદાને ટાંકીને એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે આવી સંમતિ મેળવવા માટે, રાષ્ટ્રપતિ સમક્ષ સંપૂર્ણ વિગતો જાહેર કરવામાં આવી ન હતી. **Hoechst Pharmaceuticals Ltd. and Others –vs– State of Bihar and Others** [(૧૯૮૩) ૪ **SCC** ૪૫] માં આ કોર્ટના ચુકાદાને પણ અરજદારો દ્વારા

એવી દલીલ કરવા માટે ટાંકવામાં આવ્યો હતો કે રાષ્ટ્રપતિની આવી સંમતિ માત્ર ત્યારે જ પ્રસ્તુત છે જ્યારે કાયદો બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની યાદી III માં પ્રવેશ માટે સંબંધિત હોય પરંતુ અમારા મતે, સુધારા કાનૂન સાતમી અનુસૂચિની યાદી III ની એન્ટ્રી ૧૭ સાથે સંબંધિત છે અને તેથી અમે Hoechst ફાર્માસ્યુટિકલ્સ (સુપ્રા) ના કિસ્સામાં નિર્ધારિત નિર્ણય સાથે વ્યવહાર કરવો જરૂરી માનતા નથી. આ દરખાસ્તના સમર્થનમાં કેટલાક અન્ય ચુકાદાઓ પણ ટાંકવામાં આવ્યા હતા. અમે આ મુદ્દા પર અમારો અભિપ્રાય આ ચુકાદાના પછીના ભાગમાં વ્યક્ત કરીશું.

૧૦. ૨૦૧૮ ના WP (C) નંબર ૧૧૫૨ માં, કર્ણાટક એમેન્ડમેન્ટ એક્ટની કાયદેસરતાને પડકારવામાં આવી છે. આ અરજીને તા.૭.૧૨.૨૦૧૮ ના આદેશ દ્વારા ૨૦૧૭ ના WP(C) નંબર ૧૦૫૯ સાથે ટેગ કરવામાં આવી હતી. ૨૦૧૭ ના ડબ્લ્યુપી(સી) નંબર ૧૦૫૯ ની ૨૦૨૧ ના ટીસી (સી) નંબર ૬૦ સાથે સુનાવણી કરવામાં આવી હતી, આ કોર્ટની ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચે કર્ણાટક અને મહારાષ્ટ્ર સુધારા અધિનિયમોની સંજ્ઞાન લીધી હતી અને ઉપરોક્ત બેંચ દ્વારા પસાર કરાયેલા તારીખ ૧૬.૧૨.૨૦૨૧ ના આદેશમા તે જોવા મળ્યું હતું: –

> "તમિલનાડુ રાજ્ય અને કર્ણાટક રાજ્ય દ્વારા કરવામાં આવેલા સમાન સુધારાના સંબંધમાં સમગ્ર મામલો હવે બંધારણીય બેંચને મોકલવામાં આવ્યો છે, જેમાં આ સુધારા કાયદાઓ (તમિલનાડુ રાજ્ય) માં દર્શાવેલ ખામીઓને દૂર કરે છે કે કેમ તે અંગે વિચારણા કરવા સહિત. આ કોર્ટના બે ચુકાદાઓ આ રિટ અરજીઓ અને મહારાષ્ટ્ર રાજ્યની જોગવાઈઓને લગતા કેસમાં ઉદભવશે તેથી, આ રિટ

અરજીઓ તમિલનાડુ અને કર્ણાટક રાજ્યને લગતી રિટ અરજીઓ સાથે સાંભળવામાં આવશે. "

૧૧. મહારાષ્ટ્રમાં જલ્લીકટ્ટુ અને બળદગાડાની રેસ સાથે સંકળાયેલા એ. નાગરાજા (સુપ્રા)ના ચુકાદામાં, આ કોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે આખલાઓને કોઈપણ રમતમાં સામેલ થવા માટે અયોગ્ય ગણાવ્યા. ખંડપીઠે જોયું કે આખલાઓ ઘોડાની જેમ દોડવાની કુદરતી વૃત્તિ ધરાવતા નથી. એ. નાગરાજા (સુપ્રા) ના કેસમાં બેંચનો તર્ક, અન્ય બાબતોની સાથે–સાથે, ફકરા ૩૩, ૩૭, ૪૧, ૪૪, ૫૩ અને ૭૩ માંથી દેખાશે. તે આ ફકરાઓમાં કોર્ટ દ્વારા રાખવામાં આવ્યું છે:–

"૩૩. ધી પીસીએ એક્ટ એ એક કલ્યાણ કાયદો છે જે અધિનિયમના હેતુ અને ઉદ્દેશ્ય અને રાજ્ય નીતિના નિર્દેશક સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખીને બનાવવામાં આવે છે. તે એક નાનો કાયદો છે કે, કલ્યાણ કાયદાની બાબતોમાં, કાયદાની જોગવાઈઓ નબળા અને અશક્ત લોકોની તરફેણમાં ઉદારતાપૂર્વક અર્થઘટન કરવું જોઈએ કે આવા ઉપચારાત્મક અને કલ્યાણકારી કાયદા દ્વારા આપવામાં આવતા લાભો સૂક્ષ્મ ઉપકરણો દ્વારા ન થાય તે માટે અદાલતની ફરજ છે, જ્યાં ચાતુર્ય છે કલ્યાણકારી કાયદાઓને ટાળવા માટે, સ્મોકસ્ક્રીનની પાછળ જવા અને બાબતોની સાચી સ્થિતિ શોધવા માટે વિસ્તરણ કરવામાં આવ્યું છે અને અદાલત ફોર્મની પાછળ જઈ શકે છે અને તે ઘડતરના પદાર્થને જોઈ શકે છે જેના માટે તેણે પડદો વીંધવો પડશે અને તે દિશાનિર્દેશો છે કે નિયમો છે. પ્રાણીઓના કલ્યાણ સિવાયના કોઈ અન્ય હેતુને હાંસલ કરવા માટે ઘડવામાં આવે છે, પછી

ભલે તે વૈધાનિક હોય કે અન્યથા, જો તેઓ કલ્યાણ કાયદા અને બંધારણીય સિદ્ધાંતોને મંદ કરવા અથવા તેને હરાવવાનો હેતુ ધરાવે છે, તો અદાલતે તેમને હડતાલ કરતાં અચકાવું જોઈએ નહીં. કલ્યાણ કાયદાના અંતિમ ઉદ્દેશ્ય અને હેતુને પ્રાપ્ત કરવા માટે. પ્રાણીઓના અધિકારોની કાળજી લેવા માટે પેરેન્સ પેટ્રિઆના સિદ્ધાંત હેઠળ કોર્ટની પણ ફરજ છે, કારણ કે તેઓ મનુષ્યની સામે પોતાની સંભાળ રાખવામાં અસમર્થ છે. "

Xxx

"૩૭. કલમ ૧૧ સામાન્ય રીતે પ્રાણીઓ પ્રત્યેની ક્રૂરતા સાથે કામ કરે છે. કલમ ૧૧ આયોજકોને જલ્લીકટ્ટુ/બળદગાડાની રેસ યોજવાનો કોઈ અધિકાર આપતો નથી. કલમ ૧૧ એ પ્રાણીઓના કલ્યાણ અને રક્ષણ માટે ઘડવામાં આવેલી લાભદાયી જોગવાઈ છે અને તે પ્રકૃતિમાં દંડનીય છે તેની પ્રકૃતિ દંડનીય હોઇ, તે પ્રાણીઓને અધિકાર આપે છે અને બધા વ્યક્તિઓ ઉપર જવાબદારી નાંખે છે જેમા આ પ્રાણીઓ જેના તાબામા કે કાળજી તળે હોય તે તથા AWBI વિ. કે જેમને તેના કલ્યાણ અને સુખાકારીની કાળજી લેવાની થાય તેઓને પણ સમાવેશ છે.

xxx

"૪૧. કલમ ૧૧(૩) તે કલમ ૧૧(૩)(a) થી (e) માં ઉલ્લેખિત કેસોની પાંચ શ્રેણીઓમાં અપવાદો દર્શાવે છે, જે નીચે મુજબ છે:

"૧૧. (૩) આ વિભાગ માનુ કંઈપણ લાગુ પડતું નથી–

(a) ઢોરના શિંગડા કાપવા, અથવા નિર્ધારિત રીતે, કોઈપણ પ્રાણીનું ખસીકરણ કરવુ અથવા તેના ઉપર છાપ મારવી અથવા નાક ને દોરીથી બાંધવુ; અથવા

(b) ઘાતક ચેમ્બરમાં રખડતા કૂતરાઓનો વિનાશ અથવા સૂચવવામાં આવી શકે તેવી અન્ય પદ્ધતિઓ દ્વારા; અથવા

(c) હાલના સમય માટે અમલમાં રહેલા કોઈપણ કાયદાની સત્તા હેઠળ કોઈપણ પ્રાણીનો સંહાર અથવા વિનાશ; અથવા

(d) પ્રકરણ IV માં હાથ ધરવામાં આવેલ કોઈપણ બાબત; અથવા

(e) વિનાશ દરમિયાન અથવા માનવજાત માટે ખોરાક તરીકે કોઈપણ પ્રાણીના વિનાશની તૈયારી દરમિયાન કોઈપણ કૃત્યનું કમિશન અથવા અવગણના, સિવાય કે આવા વિનાશ અથવા તૈયારી બિનજરૂરી પીડા અથવા વેદનાની સાથે ન હોય. "

"આવશ્યકતાના સિદ્ધાંત" ના આધારે અપવાદોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. કલમ (b) થી કલમ ૧૧(૩) ની પેટા કલમ (b) રખડતા કૂતરાઓના વિનાશ સાથે સંબંધિત છે, જરૂરિયાત વિના, અન્યથા, તે મનુષ્ય માટે હાનિકારક હશે. કલમ ૧૧(૩)ની પેટા કલમ (ડી) થી તે પ્રકરણ IV માં સંબંધિત બાબતો સાથે વ્યવહાર કરે છે, જે જરૂરીયાતથી સમાવિષ્ટ છે, જે પ્રાણીઓ પરના પ્રયોગો સાથે વ્યવહાર કરે છે, જે શારીરિક જ્ઞાન અથવા જ્ઞાનની નવી શોધ દ્વારા ઉન્નતિના હેતુ

માટે છે. પીડા ઓછી કરવા અથવા આયુષ્ય વધારવા માટે અથવા દુઃખ દૂર કરવા અથવા કોઈપણ રોગનો સામનો કરવા માટે ઉપયોગી થાઓ, પછી ભલે તે મનુષ્ય, પ્રાણીઓ અથવા છોડ હોય, જે પ્રતિબંધિત નથી અને કાયદેસર છે. કલમ ૧૧(૩) ની પેટા કલમ(ઇ) માનવજાત માટે ખોરાક તરીકે પ્રાણીઓની હત્યા કરવાની પરવાનગી આપે છે, અલબત્ત, બિનજરૂરી પીડા અથવા વેદના પહોંચાડ્યા વિના, જે કલમ "જરૂરિયાતની બહાર" પણ સમાવિષ્ટ છે. પ્રાણીઓ પર પ્રયોગો અને તેમનું માંસ ખાવું એ આપણા સમાજમાં જાતિવાદના બે મુખ્ય સ્વરૂપો હોવાનું કહેવાય છે. તદઉપરાંત, ધારાસભાએ, કલમ 28 ના આધારે, કોઈપણ સમુદાયના ધર્મ દ્વારા જરૂરી રીતે પ્રાણીઓની હત્યા કરવાની તરફેણ કરી છે. મનોરંજન, પ્રદર્શન અથવા મનોરંજન આ મુક્તિ કેટેગરીમાં આવતા નથી અને આવશ્યકતાના સિદ્ધાંત હેઠળ અધિકારની બાબત તરીકે દાવો કરી શકાતો નથી."

xxx

"૪૪. આખલાઓ, તેથી, અમારા મતે, પીસીએ એક્ટની કલમ 3 અને કલમ ૧૧(૧) ના સંપૂર્ણ ઉલ્લંઘનમાં, શરીરરચનાત્મક રીતે પ્રદર્શન માટે રચાયેલ નથી, પરંતુ તેમને પીડા અને વેદના પહોંચાડવા માટે ફરજ પાડવામાં આવે છે. PCA એક્ટનું પ્રકરણ V પ્રદર્શન કરતા પ્રાણીઓ સાથે કામ કરે છે.

"૨૨. પ્રદર્શન કરતા પ્રાણીઓના પ્રદર્શન અને પ્રશિક્ષણ પર પ્રતિબંધ.–કોઈ વ્યક્તિએ પ્રદર્શન કે પ્રશિક્ષણ કરવું જોઈએ નહીં–

(i) કોઈપણ પ્રદર્શન કરનાર પ્રાણી સિવાય કે તે આ પ્રકરણની જોગવાઈઓ અનુસાર નોંધાયેલ હોય;

(ii) પ્રદર્શન કરતા પ્રાણી તરીકે, કોઈપણ પ્રાણી કે જેને કેન્દ્ર સરકાર, સત્તાવાર ગેઝેટમાં નોટિફિકેશન દ્વારા, એક પ્રાણી તરીકે નિર્દિષ્ટ કરી શકે છે જેને પ્રદર્શન કરતા પ્રાણી તરીકે પ્રદર્શિત અથવા તાલીમ આપવામાં આવશે નહીં. "

xxx

"૫૩. TNRJ એક્ટના ઉદ્દેશ્ય અને કારણોનું નિવેદન પ્રાચીન સંસ્કૃતિ અને પરંપરાનો સંદર્ભ આપે છે અને એવું જણાવતું નથી કે તેનું કોઈ ધાર્મિક મહત્વ છે. પ્રાચીન સંસ્કૃતિ અને પરંપરા પણ જલ્લીકટ્ટુ અથવા બળદગાડાની રેસના આચારને સમર્થન આપતી નથી. જે સ્વરૂપમાં તેઓ હાલમાં આખલાનું કલ્યાણ અને સુખાકારીનું સંચાલન કરે છે તે તમિલ સંસ્કૃતિ અને પરંપરા છે. બળદની પૂજા કરવી છે અને તમિલ પરંપરામાં બળદને હંમેશા ભગવાન શિવનું વાહન માનવામાં આવે છે બળદના શિંગડા અને જૂના જમાનામાં જેઓ બળદના શિંગડાના પૈસા મેળવતા હતા તેઓ જલ્લીકટ્ટુની પુત્રી સાથે લગ્ન કરતા હતા અથવા બળદગાડાની રેસ, જેમ કે હવે પ્રચલિત છે, તે ક્યારેય તમિલનાડુની પરંપરા અથવા સંસ્કૃતિ રહી નથી."

xxx

"૭૩. જલ્લીકટ્ટુ અને બળદની રેસના અન્ય સ્વરૂપો, જેમ કે વિવિધ અહેવાલો દર્શાવે છે, બળદને નોંધપાત્ર પીડા, તાણ અને તાણનું કારણ બને છે. આખલાઓ, આવી ઘટનાઓમાં, માત્ર માથું ખસતા નથી તે દર્શાવે છે કે તેઓ જવા માંગતા નથી. અખાડો, પરંતુ, વાડી વાસલમાં પીડા થતી હોવાથી, તેમની પાસે એવી પરિસ્થિતિમાં ભાગી જવા સિવાય કોઈ રસ્તો નથી, જે તેમના માટે પ્રતિકૂળ હોય છે, તે પરિસ્થિતિમાં, આખલાઓ તણાવમાં, થાકેલા, ઘાયલ અને અપમાનિત હોય છે આખલા તે સમયના અવાજમાં ધ્યાનપાત્ર છે અને, આખલાના ચહેરાના હાવભાવને જોઈને, નૈતિકશાસ્ત્રી અથવા સામાન્ય માણસ આખલો સરળતાથી તેમની પીડા અનુભવી શકે છે, અન્યથા તેઓ માનવ ઉપયોગ અને જરૂરિયાત માટે તેમના જીવનને સમર્પિત કરે છે, પરંતુ તેઓને આધિન કરવામાં આવે છે. આવી અગ્નિપરીક્ષા કે જે માત્ર તેમને ગંભીર વેદના જ નથી પહોંચાડતા પણ તેમને એવી રીતે વર્તવા માટે દબાણ કરે છે, જેમ કે, તેઓ વર્તન કરતા નથી, તેમને ન ગમતી ઘટના માટે દબાણ કરે છે અને તે પ્રક્રિયામાં તેઓને આડેધડ ત્રાસ આપવામાં આવે છે. આખલા થાક્યા વિના, ઈજાગ્રસ્ત, ત્રાસ અથવા અપમાનિત થયા વિના કહેવાતા પ્રદર્શનને વહન કરી શકતા નથી. આખલાઓને પણ ઈરાદાપૂર્વક ડર, ઈજા – માનસિક અને શારીરિક બંને રીતે – અને માનવ આનંદ અને આનંદ માટે બિનજરૂરી તાણ અને તાણને આધિન કરવામાં આવે છે, તે પણ એક એવી પ્રજાતિ કે જેણે માનવ લાભ માટે પોતાનું જીવન સંપૂર્ણપણે જરૂરિયાતની બહાર સમર્પિત કર્યું છે"

૧૨. ભારતના બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની યાદી III ની એન્ટ્રી 17 માં સમાવિષ્ટ કાયદાકીય સત્તાના અનુસંધાનમાં 1960 નો કાયદો ઘડવામાં આવ્યો છે. મુખ્ય કાનૂન પર સુધારા અધિનિયમોની અસર નીચે આપેલા તુલનાત્મક કોષ્ટકમાંથી જાહેર થશે:–

જોગવાઈઓ	ધી પ્રિવેન્શન ઓફ ક્રુઅલ્ટી ટુ એનિમલ્સ એક્ટ, ૧૯૬૦ ("પ્રિન્સિપલ એક્ટ")	ધ પ્રિવેન્શન ઓફ ક્રુઅલ્ટી ટુ એનિમલ્સ (તમિલનાડુ એમેન્ડમેન્ટ) એક્ટ, ૨૦૧૭	ધી પ્રિવેન્શન ઓફ ક્રુઅલ્ટી ટુ એનિમલ્સ (કર્ણાટક સેકન્ડ એમેન્ડમેન્ટ) એક્ટ, ૨૦૧૭	પ્રાણીઓની ક્રૂરતા નિવારણ (મહારાષ્ટ્ર સુધારો) અધિનિયમ, 2017
અવકાશ	પ્રાણીઓ પર બિનજરૂરી પીડા અથવા વેદનાને રોકવા માટેનો કાયદો અને તે હેતુ માટે પ્રાણીઓ પ્રત્યેની ક્રૂરતા અટકાવવા સંબંધિત કાયદામાં સુધારો કરવો.	પ્રિવેન્શન ઓફ ક્રુઅલ્ટી ટુ એનિમલ્સ એક્ટ, 1960 માં સુધારો કરવા માટેનો કાયદો, જેથી તમિલનાડુ રાજ્યના સાંસ્કૃતિક વારસાને જાળવી શકાય અને બળદની મૂળ જાતિના અસ્તિત્વ અને સુખાકારીની ખાતરી કરી શકાય.	કર્ણાટક રાજ્યમાં તેની અરજીમાં પ્રિવેન્શન ઓફ ક્રુઅલ્ટી ટુ એનિમલ્સ એક્ટ, 1960 માં સુધારો કરવા માટેનો એક અધિનિયમ.	મહારાષ્ટ્ર રાજ્યને તેની અરજીમાં પ્રિવેન્શન ઓફ ક્રુઅલ્ટી ટુ એનિમલ્સ એક્ટ, 1960 માં સુધારો કરવા માટેનો કાયદો.
વિભાગ 2	વ્યાખ્યાઓ.– આ અધિનિયમમાં , સિવાય કે	પ્રિવેન્શન ઓફ ક્રુઅલ્ટી ટુ એનિમલ્સ એક્ટ, 1960 (1960 નો	– પ્રિવેન્શન ઓફ ક્રુઅલ્ટી ટુ એનિમલ્સ એક્ટ, 1960	પ્રિવેન્શન ઓફ ક્રુઅલ્ટી ટુ એનિમલ્સ એક્ટ, 1960

	સંદર્ભમાં અન્યથા જરૂરી હોય, – (a) "પ્રાણી" નો અર્થ માનવ સિવાયનું કોઈપણ જીવંત પ્રાણી છે; [(b) "બોર્ડ" એટલે કલમ 4 હેઠળ સ્થપાયેલ બોર્ડ, અને કલમ 5A હેઠળ સમયાંતરે પુનઃરચના કરેલું;] (c) "કેપ્ટિવ એનિમલ" નો અર્થ કોઈપણ પ્રાણી (એ ન હોવાનો)	સેન્ટ્રલ એક્ટ 59) ની કલમ 2 માં (ત્યારબાદ કલમ (ડી) પછી પ્રિન્સિપલ એક્ટ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે), નીચેની કલમ દાખલ કરવામાં આવશે, એટલે કે: "(ડીડી) જલ્લીકટ્ટુનો અર્થ છે થી આવા દિવસોમાં પરંપરા અને સંસ્કૃતિને અનુસરવા માટે આખલાઓને સામેલ કરતી ઈવેન્ટ	(1960 નો કેન્દ્રીય અધિનિયમ 59) ની કલમ 2 માં (ત્યારબાદ પ્રિન્સિપલ એક્ટ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે), – (i) કલમ (a) પછી, નીચેના દાખલ કરવામાં આવશે, એટલે કે:– "(aa) "બળદની રેસ અથવા બળદગાડાની રેસ" નો અર્થ બળદની રેસના કોઈપણ પ્રકારનો સમાવેશ થાય છે જેમાં પરંપરાગત રમત તરીકે બળદગાડાની રેસનો સમાવેશ	ની કલમ 2 માં, મહારાષ્ટ્ર રાજ્યને તેની અરજીમાં (ત્યારબાદ "મુખ્ય અધિનિયમ" તરીકે ઓળખવામાં આવે છે), કલમ (b) પછી, નીચેની કલમ દાખલ કરવામાં આવશે, એટલે કે: "(bb) "બળદગાડી રેસ" નો અર્થ બળદને સંડોવતો પ્રસંગ છે

			થાય છે.	
	ઘરેલું પ્રાણી) કે જે કેદ અથવા કેદમાં છે, પછી ભલે તે કાયમી હોય કે અસ્થાયી, અથવા જે તેને કેદમાંથી અથવા કેદમાંથી છટકી જવાને અવરોધવા અથવા અટકાવવાના હેતુ માટે કોઈપણ સાધન અથવા કૃત્યને આધિન હોય અથવા જે પિનિયોન કરેલું હોય અથવા જે અપંગ હોય	કેલેન્ડર વર્ષના જાન્યુઆરીથી મે મહિના અને આવા સ્થળોએ, જેમ કે રાજ્ય સરકાર દ્વારા સૂચિત કરવામાં આવે અને તેમાં "મંજુવિરાતુ", "વદામાડુ" અને "એરુધુવિદુમવિઝા "નો સમાવેશ થાય છે."	બળદને લાકડાના ઝૂંસરીથી ગાડા સાથે બાંધવામાં આવે કે ન હોય (જે પણ નામે ઓળખાય છે) સામાન્ય રીતે રાજ્યમાં પરંપરા અને સંસ્કૃતિના ભાગ રૂપે આવા દિવસો અને સ્થળોએ રાખવામાં આવે છે, જે રાજ્ય સરકાર દ્વારા સૂચિત કરવામાં આવે છે."; અને (ii) કલમ (ડી) પછી, નીચેના દાખલ કરવામાં આવશે, એટલે કે:– "(ડીડી)	અથવા બળદને રેસ યોજવા માટે, પછી ભલે તે લાકડાના ઝૂંસરીથી ગાડા સાથે બાંધવામાં આવે કે ન હોય (જે પણ નામથી ઓળખાય છે), આવા દિવસોમાં પરંપરા અને સંસ્કૃતિને અનુસરવાના હેતુથી અને કોઈપણ જિલ્લામાં જ્યાં તે યોજવામાં આવે છે ત્યાં પરંપરાગત રીતે આવા સ્થળોએ યોજવામાં આવે છે, જેમ કે અગાઉ જિલ્લા

	અથવા દેખાતું હોય; (d) "ઘરેલું પ્રાણી" નો અર્થ એવો થાય છે કે જેને કાબૂમાં લેવામાં આવ્યો હોય અથવા જે માણસના ઉપયોગ માટે કોઈ હેતુ પૂરો પાડવા માટે પૂરતા પ્રમાણમાં કાબૂમાં લેવામાં આવ્યો હોય અથવા કરવામાં આવી રહ્યો હોય અથવા જે, જો કે તે આટલા પાળવામાં આવ્યું ન હતું		"કમ્બાલા" નો અર્થ થાય છે પરંપરાગત રમતોત્સવ જેમાં ભેંસ (પુરુષ) જાતિનો સમાવેશ થાય છે જે સામાન્ય રીતે આવા દિવસોમાં રાજ્યમાં પરંપરા અને સંસ્કૃતિના ભાગ રૂપે યોજાય છે. અને સ્થાનો, જેમ કે રાજ્ય સરકાર દ્વારા સૂચિત કરવામાં આવે છે."	કલેક્ટર દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવે છે, અને મહારાષ્ટ્ર રાજ્યમાં "બૈલગડા શરત', "છકડી" અને "શંકરપાટ" તરીકે પણ ઓળખાય છે.

	કે નહોતું અને ન તો તેનો હેતુ હતો, હકીકતમાં સંપૂર્ણ અથવા આંશિક રીતે કાબૂમાં છે અથવા બની ગયું છે; (e) "સ્થાનિક સત્તા" એટલે મ્યુનિસિપલ કમિટી, ડિસ્ટ્રિક્ટ બોર્ડ અથવા અન્ય સત્તાધિકારી ઓ જે કાયદા દ્વારા ચોક્કસ સ્થાનિક વિસ્તારની અંદર કોઈપણ બાબતોના નિયંત્રણ અને વહીવટ સાથે રોકાણ કરે છે;			

	(f) "માલિક", પ્રાણીના સંદર્ભમાં ઉપયોગમાં લેવાય છે, તેમાં માત્ર માલિક જ નહીં પરંતુ તે સમય માટે પ્રાણીના કબજામાં અથવા કબજામાં હોય તેવી અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિનો પણ સમાવેશ થાય છે, પછી ભલે તે માલિકની સંમતિ સાથે હોય કે વગર; (g) "કૂકા" અથવા "ડૂમ			

	દેવ" માં દોરવાના હેતુ સાથે દૂધાળા પ્રાણીના સ્ત્રી અંગમાં હવા અથવા કોઈપણ પદાર્થ દાખલ કરવાની કોઈપણ પ્રક્રિયાનો સમાવેશ થાય છે.			
	પ્રાણીમાંથી દૂધનો કોઈપણ સ્ત્રાવ બંધ; (h) "નિર્ધારિત" એટલે આ અધિનિયમ હેઠળ બનાવેલા નિયમો દ્વારા નિર્ધારિત; (i) "શેરી" માં કોઈપણ માર્ગ, માર્ગ, ગલી, ચોરસ, કોર્ટ, ગલી, માર્ગ અથવા ખુલ્લી જગ્યાનો સમાવેશ થાય છે,			

	પછી ભલે તે રસ્તો હોય કે ન હોય, જેમાં જનતાને પ્રવેશ હોય.			
વિભાગ 3	**પ્રાણીઓનો હવાલો ધરાવનાર વ્યક્તિઓની ફરજો. – કોઈપણ પ્રાણીની સંભાળ અથવા હવાલો ધરાવનાર દરેક વ્યક્તિની ફરજ છે કે તે આવા પ્રાણીની સુખાકારીની ખાતરી કરવા માટે અને બિનજરૂરી પીડાના આવા પ્રાણીને થતા અટકાવવા માટે તમામ વ્યાજબી પગલાં લે. અથવા દુઃખ.**	મુખ્ય અધિનિયમ ની કલમ 3 ને તે કલમની પેટાકલમ (1) તરીકે ફરીથી ક્રમાંકિત કરવામાં આવશે અને પેટા–કલમ (1) પછી ફરીથી ક્રમાંકિત તરીકે, નીચેની પેટા કલમ ઉમેરવામાં આવશે,	મુખ્ય અધિનિયમની કલમ 3, તે કલમની પેટાકલમ (1) તરીકે પુનઃનંબર કરવામાં આવશે અને પેટા–કલમ (1) પછી ફરીથી નંબર આપવામાં આવશે, નીચેની પેટાકલમ દાખલ કરવામાં આવશે, એટલે કે:–"(2) પેટાકલમમાં સમાવિષ્ટ કંઈપણ હોવા છતાં (1) "કમ્બાલા" અથવા "બળદની રેસ અથવા	મુખ્ય અધિનિયમની કલમ 3 ને તેની પેટાકલમ (1) તરીકે ફરીથી ક્રમાંકિત કરવામાં આવશે; અને પેટાકલમ (1) ને ફરીથી નંબર આપ્યા પછી, નીચેની પેટાવિભાગો ઉમેરવામાં આવશે, એટલે કે: "(2) પેટા–કલમ (1) માં કંઈપણ સમાવિષ્ટ હોવા છતાં, બળદગાડાની સ્પર્ધા કલેક્ટર,

		એટલે કે: "(2) પેટા–કલમ (1) માં સમાવિષ્ટ કંઈપણ હોવા છતાં, જલ્લીકટ્ટુના આચરણને, રાજ્ય સરકાર દ્વારા ઘડવામાં આવે તેવા નિયમો અને નિયમોને આધીન, પરવાનગી આપવામાં આવશે."	બળદગાડાની રેસ" ના આયોજનની પરવાનગી આપવામાં આવશે, તે શરતને આધીન કે પ્રાણીઓને કોઈ બિનજરૂરી પીડા અથવા વેદના ન થાય તે માટે, "કમ્બાલા" ચલાવવા માટે ઉપયોગમાં લેવાતા તે પ્રાણીના હવાલાવાળા વ્યક્તિ દ્વારા અથવા "બળદની રેસ અથવા બળદગાડાની રેસ" જેમ કે કેસ હોઈ શકે અને રાજ્ય સરકાર	વિષયની પૂર્વ પરવાનગી સાથે યોજવામાં આવી શકે છે. બળદગાડાની સ્પર્ધા યોજવા માટે વપરાતી કોઈપણ વ્યક્તિ અથવા પ્રાણીનો હવાલો સંભાળનાર વ્યક્તિ દ્વારા અને કલમ હેઠળના નિયમો દ્વારા સૂચવવામાં આવેલી આવી અન્ય શરતોને આધીન હોય તે શરત કે કાયદા દ્વારા અથવા તે હેઠળ ધાર્યા મુજબ કોઈ પણ પ્રકારની પીડા અથવા વેદના

			દ્વારા, સૂચના દ્વારા ઉલ્લેખિત કરી શકાય તેવી અન્ય શરતોને આધીન છે."	પ્રાણીને ન થાય. રાજ્ય સરકાર દ્વારા 38B (3) જો કોઈ વ્યક્તિ અથવા પશુઓનો હવાલો સંભાળતી વ્યક્તિ પેટા–કલમ (2) અથવા તેના હેઠળ બનાવેલ નિયમોનું ઉલ્લંઘન કરીને બળદગાડાની સ્પર્ધાનું આયોજન કરે છે.
				બળદગાડાની રેસમાં ભાગ લેનાર અથવા પશુને પીડા કે વેદના પહોંચાડે તો તેને પાંચ

				લાખ રૂપિયા સુધીનો દંડ અથવા ત્રણ વર્ષ સુધીની મુદત સુધીની કેદની સજા થશે."
કલમ 11	**પ્રાણીઓ સાથે ક્રૂર વર્તન કરવું.–(1) જો કોઈ વ્યક્તિ – (a) કોઈ પ્રાણીને માર મારે છે, લાત મારે છે, ઓવર–રાઈડ કરે છે, ઓવરલોડ કરે છે, ટોર્ચર કરે છે અથવા અન્યથા કોઈ પ્રાણીને બિનજરૂરી પીડા અથવા પીડા અથવા કારણો અથવા માલિક હોવાને કારણે તેની સાથે વ્યવહાર કરે છે. પરવાનગી આપે છે, કોઈપણ પ્રાણીની આવી સારવાર કરવાની; અથવા (b)**	મુખ્ય અધિનિયમ ની કલમ 11 માં, પેટાકલમ (3) માં, કલમ (e) પછી, નીચેની કલમ ઉમેરવામાં આવશે, એટલે કે: "(f) પરંપરા અને સંસ્કૃતિને અનુસરવા	મુખ્ય અધિનિયમની કલમ 11 માં, પેટાકલમ (3) માં, કલમ (e) પછી, નીચેના દાખલ કરવામાં આવશે, એટલે કે:–"(f) પરંપરા અને સંસ્કૃતિને અનુસરવા અને પ્રોત્સાહન આપવાના હેતુથી "કમ્બાલા" નું આચરણ અને ભેંસોની મૂળ જાતિની	મુખ્ય અધિનિયમની કલમ 11 માં, પેટાકલમ (3) માં, કલમ (c) પછી, નીચેની કલમ દાખલ કરવામાં આવશે, એટલે કે: "(c–1) પેટાકલમ (2) ની જોગવાઈઓ અનુસાર બળદગાડાની સ્પર્ધાનું આયોજન)ની કલમ 3 અથવા તેમાં

	[કોઈપણ કામ અથવા મજૂરીમાં અથવા કોઈપણ હેતુ માટે કોઈપણ પ્રાણી કે જે તેની ઉંમર અથવા કોઈપણ રોગને કારણે], અશક્તતા, ઘા, વ્રણ અથવા અન્ય કારણસર નોકરી કરે છે, તે કામ કરવા માટે અયોગ્ય છે અથવા, માલિક હોવાને કારણે, આવા કોઈપણ અયોગ્ય પ્રાણીને રોજગારી આપવાની પરવાનગી આપે છે; અથવા (c) ઈરાદાપૂર્વક અને ગેરવાજબી રીતે 2 [કોઈપણ પ્રાણી] ને કોઈપણ હાનિકારક દવા અથવા હાનિકારક પદાર્થનું સંચાલન કરે છે અથવા 2 [કોઈપણ પ્રાણી] દ્વારા આવી	અને પ્રોત્સાહન આપવા અને જાળવણી સુનિશ્ચિત કરવા માટે જલ્લીકટ્ટુનું આચરણ બળદની મૂળ જાતિઓ તેમજ તેમની સલામતી, સુરક્ષા અને સુખાકારી."	જાળવણી તેમજ તેમની સલામતી, સલામતી અને સુખાકારીની ખાતરી કરવી (g) પરંપરા અને સંસ્કૃતિને અનુસરવા અને પ્રોત્સાહન આપવાના હેતુથી "બળદની રેસ અથવા બળદગાડાની રેસ"નું આયોજન તેમજ પશુઓની મૂળ જાતિની જાળવણી પણ સુનિશ્ચિત કરવી. તેમની સલામતી, સુરક્ષા અને સુખાકારી."	ભાગીદારી, પરંપરા અને સંસ્કૃતિને અનુસરવા અને પ્રોત્સાહન આપવા અને બળદની મૂળ જાતિઓ તેમજ તેમની શુદ્ધતા, સલામતી, સુરક્ષા અને સુખાકારીની ખાતરી કરવા અથવા "

	કોઈ દવા અથવા પદાર્થ લેવા માટે જાણીજોઈને અને ગેરવાજબી રીતે કારણ અથવા પ્રયાસ કરે છે; અથવા (ડી) વહન કરે છે અથવા વહન કરે છે, પછી ભલે તે કોઈપણ વાહનમાં હોય કે ન હોય,			
	કોઈપણ પ્રાણી એવી રીતે અથવા સ્થિતિમાં કે તેને બિનજરૂરી પીડા અથવા વેદનાને આધિન કરી શકાય; અથવા (**e**) કોઈપણ પ્રાણીને કોઈપણ પાંજરામાં અથવા અન્ય પાત્રમાં રાખે છે અથવા બંધ રાખે છે જે પ્રાણીને હલનચલન માટે વાજબી તક આપવા માટે ઊંચાઈ, લંબાઈ અને પહોળાઈમાં			

	પૂરતા પ્રમાણમાં માપતું નથી; અથવા (**f**) કોઈ પણ પ્રાણીને ગેરવાજબી રીતે ટૂંકી અથવા ગેરવાજબી રીતે ભારે સાંકળ અથવા દોરી પર બાંધેલા અથવા બાંધેલા ગેરવાજબી સમય માટે રાખે છે; અથવા (જી) માલિક હોવાને કારણે, કસરત કરવાની અવગણના કરે છે અથવા વ્યાજબી રીતે કસરત કરાવવાનું કારણ બને છે, કોઈપણ કૂતરાને આદતપૂર્વક સાંકળો બાંધવામાં આવે છે અથવા બંધ કેદમાં રાખવામાં આવે છે; અથવા (**h**) [કોઈપણ પ્રાણી] ના માલિક હોવાને કારણે			

	આવા પ્રાણીને પૂરતો ખોરાક, પીણું અથવા આશ્રય આપવામાં નિષ્ફળ જાય છે; અથવા (i) વાજબી કારણ વિના, કોઈપણ પ્રાણીને એવા સંજોગોમાં ત્યજી દેવું કે જે તેને ભૂખમરો અથવા તરસના કારણે પીડા સહન કરવાની સંભાવના બનાવે છે; અથવા (જે) કોઈપણ પ્રાણીને, જેનો તે માલિક છે, કોઈ પણ પ્રાણીને ચેપી અથવા ચેપી રોગથી અસરગ્રસ્ત હોય અથવા વાજબી બહાના વિના કોઈપણ શેરીમાં મોટાપાયે જવાની પરવાનગી આપે છે.			

	કોઈપણ રોગગ્રસ્ત અથવા વિકલાંગ પ્રાણી, જેનો તે માલિક છે, કોઈપણ શેરીમાં મૃત્યુ પામવાની પરવાનગી આપે છે; અથવા (**k**) વેચાણ માટે ઓફર કરે છે અથવા, વાજબી કારણ વિના, તેના કબજામાં કોઈપણ પ્રાણી છે જે અંગછેદન, ભૂખમરો, તરસ, ભીડ અથવા અન્ય દુર્વ્યવહારના કારણે પીડા અનુભવે છે; 1 બિનજરૂરી ક્રૂર રીતે; અથવા] 2 [(એમ) ફક્ત મનોરંજન પૂરું પાડવાના દૃષ્ટિકોણથી (**i**) કોઈપણ પ્રાણીને (વાઘ અથવા અન્ય અભયારણ્યમાં બાઈટ			

	તરીકે બાંધવા સહિત) મર્યાદિત કરે છે અથવા તેને શિકારની વસ્તુ બનાવી શકે છે. કોઈપણ અન્ય પ્રાણી માટે; અથવા (**ii**) કોઈપણ પ્રાણીને અન્ય કોઈ પ્રાણી સાથે લડવા અથવા લાલચ આપવા માટે ઉશ્કેરે છે; અથવા] (**n**) 3 *** પ્રાણીઓની લડાઈ માટે અથવા કોઈપણ પ્રાણીને પ્રલોભન આપવાના હેતુ માટે કોઈપણ સ્થળનું આયોજન કરે છે, રાખે છે, ઉપયોગ કરે છે અથવા તેના સંચાલનમાં કાર્ય કરે છે અથવા તેનો ઉપયોગ કરવાની પરવાનગી આપે છે અથવા પ્રવેશ માટે			

	નાણાં મેળવે છે. કોઈપણ અન્ય વ્યક્તિ ની કોઈપણ જગ્યાએ રાખવામાં અથવા આવી કોઈપણ માટે વપરાયેલ			
	હેતુઓ; અથવા (**o**) કોઈ પણ શૂટિંગ મેચ અથવા સ્પર્ધાને પ્રોત્સાહન આપે છે અથવા તેમાં ભાગ લે છે જેમાં આવા શૂટિંગના હેતુ માટે પ્રાણીઓને કેદમાંથી મુક્ત કરવામાં આવે છે; તે શિક્ષાપાત્ર રહેશે, 4 [પ્રથમ ગુનાના કિસ્સામાં, દંડ સાથે જે દસ રૂપિયાથી ઓછો ન હોવો જોઈએ પરંતુ જે પચાસ રૂપિયા સુધીનો હોઈ શકે છે અને અગાઉના ગુનાના ત્રણ વર્ષમાં			

	આચરવામાં આવેલા બીજા કે પછીના ગુનાના કિસ્સામાં , દંડ સાથે જે પચીસ રૂપિયાથી ઓછો ન હોવો જોઈએ પરંતુ જે એકસો રૂપિયા સુધીનો હોઈ શકે છે અથવા ત્રણ મહિના સુધીની કેદની સજા અથવા બંને સાથે]. (2) પેટા–કલમ (1) ના હેતુઓ માટે, માલિકે ગુનો કર્યો હોવાનું માનવામાં આવશે જો તે આવા ગુનાના નિવારણ માટે વાજબી કાળજી અને દેખરેખ રાખવામાં નિષ્ફળ ગયો હોય: જો માલિક હોય ત્યાં આવી કાળજી અને દેખરેખનો ઉપયોગ કરવામાં નિષ્ફળ જવાના કારણથી ક્રૂરતાને			

	મંજૂરી આપવા બદલ દોષિત ઠરેલ, તે દંડના વિકલ્પ વિના કેદની સજાને પાત્ર રહેશે નહીં. (૩) આ વિભાગમાં કંઈપણ લાગુ પડતું નથી			
	થી – (**a**) ઢોરને શિંગડા મારવા, અથવા નિર્ધારિત રીતે, કોઈપણ પ્રાણીનું કાસ્ટેશન અથવા બ્રાન્ડિંગ અથવા નાક દોરવું; અથવા (**b**) ઘાતક ચેમ્બરમાં રખડતા કૂતરાઓનો નાશ અથવા 5 [નિર્ધારિત			

	કરી શકાય તેવી અન્ય પદ્ધતિઓ દ્વારા]; અથવા (**c**) હાલના સમય માટે અમલમાં હોય તેવા કોઈપણ કાયદાની સત્તા હેઠળ કોઈપણ પ્રાણીનો સંહાર અથવા વિનાશ; અથવા (ડી) પ્રકરણ **IV** માં સંબંધિત કોઈપણ બાબત; અથવા (**e**) વિનાશ દરમિયાન અથવા માનવજાત			

	માટે ખોરાક તરીકે કોઈપણ પ્રાણીના વિનાશની તૈયારી દરમિયાન કોઈપણ કૃત્યનું કમિશન અથવા અવગણના, સિવાય કે આવા વિનાશ અથવા તૈયારી બિનજરૂરી પીડા અથવા વેદનાની અસર સાથે ન હોય.			
કલમ 22	પ્રદર્શન અને પ્રદર્શનની તાલીમ પર પ્રતિબંધ પ્રાણીઓ.–	મુખ્ય અધિનિયમની કલમ 22 માં નીચેની જોગવાઈ ઉમેરવામાં આવશે, એટલે કે: "જો કે	મુખ્ય અધિનિયમની કલમ 22 માં, અંતે, નીચેની જોગવાઈ દાખલ કરવામાં આવશે,	મુખ્ય અધિનિયમની કલમ 22 માં, નીચેની જોગવાઈ ઉમેરવામાં

	કોઈ વ્યક્તિ પ્રદર્શિત અથવા તાલીમ આપી શકશે નહીં – (i) કોઈપણ પ્રદર્શન કરતા પ્રાણી જ્યાં સુધી તે આ પ્રકરણની જોગવાઈઓ અનુસાર નોંધાયેલ ન હોય; (ii) પ્રદર્શન કરતા પ્રાણી તરીકે, કોઈપણ પ્રાણી જેને કેન્દ્ર સરકાર, સત્તાવાર ગેઝેટમાં સૂચના દ્વારા, પ્રાણી તરીકે સ્પષ્ટ કરી શકે છે	આ કલમમાં સમાવિષ્ટ કંઈપણ જલ્લીકટ્ટુના આચરણને લાગુ પડતું નથી."	એટલે કે: "જો કે આ વિભાગમાં સમાવિષ્ટ કંઈપણ "કંબાલા" અથવા "બળદની રેસ અથવા બળદગાડાની રેસ" ના આયોજનને લાગુ પડતું નથી, કારણ કે કેસ બની શકે."	આવશે, એટલે કે: " જો કે, કલમ 3 ની પેટાકલમ (2) ની જોગવાઈઓ અનુસાર આ કલમમાં સમાવિષ્ટ કંઈપણ બળદગાડાની સ્પર્ધાના આયોજનને લાગુ પડતું નથી. " .

	જે પ્રદર્શન કરતા પ્રાણી તરીકે પ્રદર્શિત અથવા તાલીમ આપવામાં આવશે નહીં.			
કલમ 27	મુક્તિ.– આ પ્રકરણમાં સમાવિષ્ટ કંઈપણ લાગુ પડતું નથી – (a) સશક્ત લશ્કરી અથવા પોલીસ હેતુઓ માટે પ્રાણીઓની તાલીમ અથવા આ રીતે કોઈપણ પ્રાણીઓના પ્રદર્શન; અથવા (b) કોઈપણ પ્રાણી ઉદ્યાનમાં અથવા કોઈપણ સમાજ અથવા સંગઠન દ્વારા રાખવામાં આવેલ કોઈપણ પ્રાણીઓ કે જે તેના મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય માટે શૈક્ષણિક અથવા વૈજ્ઞાનિક હેતુઓ માટે પ્રાણીઓનું પ્રદર્શન ધરાવે છે.	મુખ્ય અધિનિયમ ની કલમ 27 માં, કલમ (b) પછી, નીચેની કલમ ઉમેરવામાં આવશે, એટલે કે: "(c) પરંપરા અને સંસ્કૃતિને અનુસરવા અને પ્રોત્સાહિત કરવાના હેતુથી જલ્લીકટ્ટુનું	મુખ્ય અધિનિયમની કલમ 27 માં, કલમ (b) પછી, નીચેની બાબતો દાખલ કરવામાં આવશે, એટલે કે:–"(c) પરંપરા અને સંસ્કૃતિને અનુસરવા અને પ્રોત્સાહન આપવાના હેતુથી "કમ્બાલા" નું આચરણ અને મૂળ વતની અસ્તિત્વ અને ચાલુ રાખવાની ખાતરી કરવા માટે ભેંસોની જાતિઓ (ડી)	મુખ્ય અધિનિયમની કલમ 27 માં, કલમ (a) પછી, નીચેની કલમ દાખલ કરવામાં આવશે, એટલે કે: "(a–1) કલમ 3 ની પેટા કલમ (2) ની જોગવાઈઓ અનુસાર બળદગાડાની સ્પર્ધાનું આયોજન પરંપરા અને સંસ્કૃતિને અનુસરવા અને પ્રોત્સાહિત કરવાનો

		આચરણ અને મૂળ જાતિના અસ્તિત્વ અને ચાલુ રાખવાની ખાતરી કરવી. બળદ."	પરંપરા અને સંસ્કૃતિને અનુસરવા અને પ્રોત્સાહન આપવા અને પશુઓની મૂળ જાતિઓનું અસ્તિત્વ અને સાતત્ય સુનિશ્ચિત કરવા માટે "બળદની રેસ અથવા બળદગાડાની રેસ"નું આયોજન.	દૃષ્ટિકોણ અને આખલાઓની મૂળ જાતિઓનું અસ્તિત્વ અને ચાલુ રાખવાની ખાતરી કરવી અથવા "
28A નું ઉમેરવુ		મુખ્ય અધિનિયમની કલમ 28 પછી, નીચેની કલમ દાખલ કરવામાં આવશે, એટલે	મુખ્ય અધિનિયમની કલમ 28 પછી, નીચેની કલમ દાખલ કરવામાં આવશે, એટલે કે:– આ અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ કંઈપણ, પરંપરા	મુખ્ય અધિનિયમની કલમ 28 પછી, નીચેની કલમ દાખલ કરવામાં આવશે, એટલે કે:– "28A આ અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ કંઈપણ કલમ 3

		કે:–"આ અધિનિયમ માં સમાવિષ્ટ કંઈપણ પરંપરા અને સંસ્કૃતિને અનુસરવા અને પ્રોત્સાહન આપવા માટે હાથ ધરવામાં આવેલા 'જલ્લીકટ્ટુ' ને લાગુ પડશે નહીં અને 'જલ્લીકટ્ટુ' નું આવું વર્તન ગુનો ગણાશે નહીં. આ કાયદા	અને સંસ્કૃતિ અને આવા આચરણને અનુસરવા અને પ્રોત્સાહન આપવા માટે કરવામાં આવતી "કંબલા" અથવા "બળદની રેસ અથવા બળદગાડાની રેસ" પર લાગુ થશે નહીં. "કંબાલા" અથવા "બળદની રેસ અથવા બળદગાડાની રેસ" આ કાયદા હેઠળ ગુનો ગણાશે નહીં."	ની પેટા કલમ (2) ની જોગવાઈઓ અનુસાર આયોજિત બળદગાડાની સ્પર્ધાને અનુસરવા અને પ્રોત્સાહન આપવા માટે લાગુ પડતું નથી. આ અધિનિયમ હેઠળ પરંપરા અને સંસ્કૃતિ અને આવું વર્તન ગુનો ગણાશે નહીં."

		હેઠળ."		
38B નું ઉમેરવુ				મુખ્ય કાયદાની કલમ 38A પછી, નીચેની કલમ દાખલ કરવામાં આવશે, એટલે કે:–"(1) રાજ્ય
			સરકાર, અગાઉના પ્રકાશનની શરતને આધીન, *અધિકૃત ગેઝેટમાં સૂચના દ્વારા,* કલમ 3 ની પેટાકલમ (2) ની જોગવાઈઓને અમલમાં મૂકવા માટે, કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા બનાવેલા નિયમો સાથે અસંગત ન હોય તો, નિયમો બનાવી શકે છે. અધિનિયમ (2) આ કલમ હેઠળ બનાવેલ દરેક નિયમ, બને તેટલી વહેલી તકે, બને તે પછી, રાજ્ય વિધાનસભાના દરેક ગૃહ સમક્ષ મૂકવામાં આવશે, જ્યારે તે કુલ ત્રીસ દિવસના સમયગાળા માટે સત્રમાં હોય, જે કદાચ એક સત્રમાં	

			અથવા બે અથવા વધુ ક્રમિક સત્રોમાં સમાવિષ્ટ હોય, અને જો, તે સત્રની સમાપ્તિ પહેલાં કે જેમાં તે આ રીતે રાખવામાં આવ્યું હોય અથવા તરત જ સત્ર શરૂ થાય, તો બંને ગૃહો નિયમમાં કોઈપણ ફેરફાર કરવા માટે સંમત થાય અથવા બંને ગૃહો સંમત થાય કે નિયમ આવા નિર્ણયને *અધિકૃત ગેઝેટમાં* સૂચિત કરવા જોઈએ નહીં , નિયમ, આવી સૂચનાના પ્રકાશનની તારીખથી, ફક્ત આવા સંશોધિત સ્વરૂપમાં જ અમલમાં આવશે અથવા કોઈ અસર થશે નહીં, જેમ કે કેસ હોઈ શકે; તેથી, જો કે, આવા કોઈપણ ફેરફાર અથવા રદબાતલ તે નિયમ હેઠળ અગાઉ કરવામાં આવેલ અથવા અવગણવામાં આવેલી કોઈપણ વસ્તુની માન્યતા માટે પૂર્વગ્રહ વિના રહેશે "

૧૩. ઉપરોક્ત ત્રણ સુધારા અધિનિયમોને રાષ્ટ્રપતિની સંમતિ મળ્યા પછી, તમિલનાડુ અને મહારાષ્ટ્ર રાજ્યોએ ઉપરોક્ત ગોજાતીય ખેલ સ્પોર્ટ્સ કરવા માટે નિયમો ઘડ્યા. તમિલનાડુના નિયમોનું શીર્ષક હતું "ધ તમિલનાડુ પ્રિવેન્શન ઓફ ક્રુઅલ્ટી ટુ એનિમલ્સ (કન્ડક્ટ ઓફ જલ્લીકટ્ટુ) નિયમો, ૨૦૧૭" અને મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય માટે, "ધ મહારાષ્ટ્ર પ્રિવેન્શન ઓફ ક્રુઅલ્ટી ટુ એનિમલ્સ (બળદગાડી રેસનું આચરણ) નિયમો, ૨૦૧૭" ઘડવામાં આવ્યું હતું. જ્યાં સુધી કર્ણાટક રાજ્યનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી, ૧૭ મી ડિસેમ્બર ૨૦૧૫ ના રોજ મેમોરેન્ડમ નંબર PSM ૨૫૭ SLV–૨૦૧૪ દ્વારા સમાન તર્જ પર એક સૂચના જારી કરવામાં આવી હતી. આ નિયમો/સૂચના ઉપરોક્ત ગોજાતીય રમતોનું આયોજન કરવા માટે સખત રીતે નિયમન કરવા માંગે છે. તેઓ રેસમાં ભાગ લેવા માટે, રમતો યોજવાની પરવાનગી માટે અરજી માટેની જોગવાઈઓનું અનુમાન કરે છે. બળદગાડાની રેસના આયોજન માટે, નિયમોમાં ટ્રેકની લંબાઈ, આરામનો સમયગાળો અને સામાન્ય લોકોથી ટ્રેકને અલગ રાખવા માટેના સ્પષ્ટીકરણો સાથે આવી રેસ કેવી રીતે યોજવામાં આવી શકે તે માટે નિયમો નિર્ધારિત કરે છે. તમિલનાડુના નિયમો ખાસ કરીને આખલાઓની તપાસ માટે, અખાડા, બુલ કલેક્શન યાર્ડ તેમજ પ્રેક્ષકો ગેલેરીની સ્થાપના માટે વિશિષ્ટતાઓ સાથે જોગવાઈ કરે છે. પદાર્થમાંના આ સાધનો બળદને કોઈપણ પ્રકારની શારીરિક ખલેલ પહોંચાડવા જેવા કે તીક્ષ્ણ ચીજવસ્તુઓ, લાકડીઓ વડે મારવા, તેમની આંખોમાં મરચાંનો ભૂકો નાખવો, તેમની પૂંછડીઓ વાળવા જેવી અન્ય પીડાદાયક કૃત્યોની મનાઈ કરે છે.

૧૪. સુધારા અધિનિયમો પર હુમલો કરનારા અરજદારો/પક્ષોની રજૂઆતોની મુખ્ય થીમ બે પાટિયા પર આધારિત છે. શ્રી શ્યામ દિવાન, શ્રી આનંદ ગ્રોવર, શ્રી સિદ્ધાર્થ લુથરા, શ્રી કૃષ્ણન વેણુગોપાલ અને શ્રી વી. ગીરી, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલો પક્ષકારો માટે હાજર થયા હતા જે આ રમતોના સતત પ્રદર્શન ને ક્રુર માનવા પર હુમલો કરે છે. આ રમતો ચાલુ રાખવાને ટેકો આપતા ઉત્તરદાતાઓના કિસ્સાઓ મુખ્યત્વે શ્રી તુષાર મહેતા, વિદ્વાન સોલિસિટર જનરલ, શ્રી કપિલ સિબ્બલ, શ્રી મુકુલ રોહતગી અને શ્રી રાકેશ દ્વિવેદી, વરિષ્ઠ વિદ્વાન વકિલોએ દલીલો કરી. અરજદારો માટે, તેમનો મુખ્ય કેસ એ છે કે રાજ્યના સુધારા પછી પણ, કાયદેસર બનાવવાની માંગ કરવામાં આવતી પ્રવૃત્તિઓ હજુ પણ વિનાશક છે અને ૧૯૬૦ ના કાયદાની કલમ ૩, ૧૧(૧)(a) અને (m) ની જોગવાઈઓથી વિરુદ્ધ છે. તેમની દલીલ છે કે સુધારા કાયદા એ. નાગરાજા (સુપ્રા) ના ચુકાદા દ્વારા લાવવામાં આવેલી ખામીઓ અથવા ખામીઓને દૂર કરતા નથી. આ ચુકાદાના ગુણોત્તરને આ સુધારા અધિનિયમો દ્વારા બાયપાસ કરવાની માંગ કરવામાં આવી છે, જે કાયદામાં અસ્વીકાર્ય છે. એવી દલીલ પણ કરવામાં આવી છે કે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ માં વપરાયેલ "વ્યક્તિ" અભિવ્યક્તિમાં સંવેદનશીલ પ્રાણીઓનો સમાવેશ થાય છે અને ઉપરોક્ત ગોજાતીય ખેલને કાયદેસર બનાવીને તેમની સ્વતંત્રતાને ઘટાડવાની માંગ કરવામાં આવે છે અને આવા કાયદેસર બનાવવાનું સાધન ત્રણ સુધારા અધિનિયમો છે તે ગેરવાજબી અને મનસ્વી હોઈ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ ના ધોરણને પૂર્ણ કરતા નથી. હકીકતમાં, તે સંદર્ભના પ્રશ્નનો ચોથો મુદ્દો છે જેને આપણે આ ચુકાદામાં સંબોધિત કરીશું. અરજદારો

પ્રાણીઓ માટે અધિકાર–વ્યવસ્થા સ્થાપિત કરવા કલમ ૧૪, ૨૧, ૪૮, ૫૧–A (h) અને (g) ને આંતર–વણાટ કરવાનો પ્રયાસ કરે છે. તેમની દલીલ એ છે કે ભારતીય નાગરિકોની સજીવ પ્રાણીઓ પ્રત્યે કરુણા રાખવાની અને માનવતાવાદનો વિકાસ કરવો એ મૂળભૂત ફરજ છે જેના પરિણામે સંવેદનશીલ પ્રાણીઓને તકલીફ અને પીડા પહોંચાડતી પ્રવૃત્તિઓ માટે સંરક્ષિત થવાના અનુરૂપ અધિકારો મળે છે જે માનવ માટે માત્ર મનોરંજનનું મૂલ્ય ધરાવે છે.

૧૫. બીજી દલીલ એ છે કે આ રમતોને તમિલનાડુ રાજ્યના સાંસ્કૃતિક વારસાનો ભાગ માની શકાય નહીં જે તે રાજ્યના સુધારા કાયદાની પ્રસ્તાવનામાં પ્રદાન કરવામાં આવી છે. તમિલનાડુ સુધારા અધિનિયમની પ્રસ્તાવના પૂરી પાડે છે કે આ કાનૂનનો ઉદ્દેશ્ય તમિલનાડુ રાજ્યના સાંસ્કૃતિક વારસાને જાળવવાનો અને બળદની મૂળ જાતિના અસ્તિત્વ અને સુખાકારીને સુનિશ્ચિત કરવાનો છે. ઉપરોક્ત અધિનિયમ 1960 ના અધિનિયમની વ્યાખ્યાની કલમમાં [કલમ ૨(ડી)] દાખલ કરે છે અને તે જ કાનૂનની કલમ ૧૧(૩) માં સુધારો કરે છે, તેમાં પેટા–કલમ (f) ઉમેરે છે. અમે ઉપર આપેલા કોષ્ટકમાંથી વધુ બે સુધારાઓ જોવા મળશે, પરંતુ તે મુખ્યત્વે ૧૯૬૦ ના કાયદાની પ્રતિબંધિત જોગવાઈઓમાંથી જલ્લીકટ્ટુને મુક્તિ આપવાના છે. એ. નાગરાજ (સુપ્રા) ના ચુકાદામાં તે જલ્લીકટ્ટુની પરંપરા અને સંસ્કૃતિના મુદ્દા પર નિર્ણય કરવામા આવેલો :–

"૫૪. ધી પીસીએ એક્ટ, એક કલ્યાણકરી કાયદો, અમારા મતે, કહેવાતી પરંપરા અને સંસ્કૃતિને ઢાંકી દે છે અથવા ઓવરરાઇડ કરે છે. જલ્લીકટ્ટુ અને

બળદગાડાની રેસ, જે રીતે તે યોજવામાં આવે છે, તેને તમિલ પરંપરા અથવા સંસ્કૃતિનુ કોઈ સમર્થન નથી. એમ ધારીએ, તે ઘણા સમયથી પ્રચલિત છે, અમારા મતે, તે જ PCA એક્ટ જેવા કલ્યાણકારી કાયદાને માર્ગ આપવો જોઈએ જે પ્રાણીઓને બિનજરૂરી પીડા અથવા વેદનાને રોકવા અને વ્યક્તિઓને ફરજો અને જવાબદારીઓ આપવા માટે ઘડવામાં આવ્યો છે. પ્રાણીઓનો કબજો ધરાવનાર, અમુક ચોક્કસ જગાએ, મહત્તમ લાભ મેળવવાના પ્રયાસો કરવામાં આવે છે અને પ્રાણીઓનું શોષણ કરવામાં આવે છે અને મનોરંજન અને આનંદ માટે બિનજરૂરી પીડા આપે છે સમાજમાં આવી દુષ્ટ પ્રથાઓને દૂર કરવી, એમ માનીને કે આવી પ્રથાઓને સંસ્કૃતિ અને પરંપરાનું સમર્થન છે. ન્યાય અને જાહેર ઉપયોગિતાના સિદ્ધાંતો તરીકે. આ અદાલત, **એન. આદિથાયન વિ. ત્રાવણકોર દેવસ્વોમ બોર્ડ [(૨૦૦૨) ૮ SCC ૧૦૬]** (૨૦૦૨) ૮ SCC ૧૦૬, કલમ ૨૫(૧), ૨૬(a), ૨૬(b), ૧૭, ૧૭ ના અવકાશની તપાસ કરતી વખતે ૧૪ અને ૨૧, નીચે મુજબ યોજાય છે: (એસસીસી પૃષ્ઠ ૧૨૫, પેરા ૧૮)

"૧૮. ... પૂર્વ–બંધારણીય દિવસોમાં તેમના અસ્તિત્વના કોઈપણ પુરાવાને ધ્યાનમાં લીધા વિના કોઈપણ રિવાજ અથવા ઉપયોગને કોઈપણ અધિકારોનો દાવો કરવા માટે કાયદાના સ્ત્રોત તરીકે ગણી શકાય નહીં જ્યારે તે માનવ અધિકાર, ગૌરવ, સામાજિક સમાનતા અને બંધારણનો ચોક્કસ આદેશ અને સંસદ દ્વારા બનાવવામાં આવેલ કાયદાનો કોઈ ઉપયોગ જે હાનિકારક જણાતો નથી અને તે જમીનના કાયદાનું અપમાન કરે છે અથવા જાહેર નીતિ અથવા

સામાજિક શિષ્ટાચારનો વિરોધ કરે છે તે દેશની અદાલતો દ્વારા સ્વીકારી શકાશે નહીં. "

૫૫. ઈશા–ઉપનિષદમાં ૧૫૦૦–૬૦૦ બીસીની શરૂઆતમાં, તે નીચે મુજબ છે:

"બ્રહ્માંડ તેના જીવો સાથે જમીનનું છે. કોઈ પણ પ્રાણી બીજા કરતા ચડિયાતું નથી. મનુષ્ય પ્રકૃતિથી ઉપર ન હોવો જોઈએ. કોઈ પણ જાતિને અન્ય જાતિના અધિકારો અને વિશેષાધિકારો પર અતિક્રમણ ન કરવા દો."

અમારા મતે, આ દેશની સંસ્કૃતિ અને પરંપરા છે, ખાસ કરીને તમિલનાડુ અને મહારાષ્ટ્ર રાજ્યોની

૫૬. ધ પીસીએ અધિનિયમ પ્રાણીઓના કલ્યાણની સુરક્ષા માટે અને દેખીતી રીતે કેટલીક દુષ્ટતા અને વર્ષો જૂની પ્રથાઓને દૂર કરવા માટે એક ઉદ્દેશ્ય સાથે ઘડવામાં આવ્યો છે, જેથી કેટલાક પ્રકારના સુધારાને અમલમાં લાવી શકાય, જે ઇકો–સેન્ટ્રિક સિદ્ધાંતો પર આધારિત છે, જે આંતરિક બાબતોને ઓળખે છે. પ્રાણીઓનુંમૂલ્ય. તે જ રીતે, કાયદાની કલમ 28 દ્વારા પ્રાણીની હત્યા કરતી વખતે સમુદાયની ધાર્મિક પ્રથાઓનું ધ્યાન રાખ્યું છે."

૧૬. આ આધારે, અરજદારો વતી દલીલો આગળ વધારવામાં આવી છે કે તમિલનાડુનો સુધારો કાયદો તેની પ્રસ્તાવનાને ધ્યાનમાં રાખીને જલ્લીકટ્ટુના આચરણમાં તે નિર્ણયમાં ઉલ્લેખિત ખામીઓને દૂર કર્યા વિના નિર્ણાયક ન્યાયિક અભિપ્રાયને અમાન્ય બનાવવા માંગે છે. જ્યાં સુધી કર્ણાટક સુધારા અધિનિયમનો

સંબંધ છે ત્યાં સુધી, "બુલ્સ રેસ અથવા બુલોક કાર્ટ રેસ" અને "કંબલા" ની વ્યાખ્યા કલમોમાં, તેમને રાજ્યની પરંપરા અને સંસ્કૃતિના ભાગ તરીકે વર્ણવવામાં આવ્યા છે. મહારાષ્ટ્ર અધિનિયમમાં પણ બળદગાડી રેસની વ્યાખ્યાની કલમમાં તે રાજ્યના નિર્દિષ્ટ ભાગોની પરંપરા અને સંસ્કૃતિ તરીકે બળદગાડી રેસનો સ્ત્રોત ઓળખવામાં આવ્યો છે.

૧૭. આ રમતોના પ્રદર્શન પરના પ્રતિબંધને સમર્થન આપતા અરજદારો અને હસ્તક્ષેપ કરનારાઓની દલીલ એવી છે કે કાયદાઓ એ. નાગરાજા (સુ.પ્રા.) ના ચુકાદામાં દર્શાવેલ ખામીઓને દૂર કર્યા વિના આ અદાલત દ્વારા ગેરકાયદેસર ગણાતી જોગવાઈઓને માન્ય કરવા માંગે છે. આવા સંજોગોમાં, બંધારણીય જોગવાઈઓના પ્રકાશમાં સુધારા અધિનિયમોને કાયદેસરની કાયદાકીય સત્તાનો ઉપયોગ કરી શકાય તેમ નથી અને આ કાયદાઓ પ્રતિબંધિત કાયદાઓ છે. અરજદારો દ્વારા ટાંકવામાં આવેલ આ દરખાસ્તના સમર્થનમાં સત્તાવાળાઓ **શ્રી પૃથ્વી કોટન મિલ્સ લિમિટેડ અને અન્ય –vs– બ્રોચ બરો મ્યુનિસિપાલિટી અને અન્ય** [(૧૯૬૯) ૨ **SCC** ૨૮૩] , **ભુવનેશ્વર સિંહ અને અન્ય –vs– યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય** [(૧૯૯૪) ૬ **એસસીસી ૭૭**] , **ઈન્દ્રા સાહની – વિ – યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા એન્ડ અધર્સ** [(૨૦૦૦) ૧ **એસસીસી ૧૬૮**] , **અમરેન્દ્ર કુમાર મહાપાત્રા અને અન્ય – વિ – ઓરિસ્સા રાજ્ય અને અન્ય** [(૨૦૧૪) ૪ **એસસીસી ૫૮૩**] , **રાજ્ય MP –vs– મહાલક્ષ્મી ફેબ્રિક મિલ્સ લિમિટેડ અને અન્ય** [૧૯૯૫ **Supp** (૧) **SCC** ૬૪૨] , **DC વાધવા DR અને અન્ય –vs– બિહાર રાજ્ય અને અન્ય** [(૧૯૮૭) ૧ **SCC** ૩૭૮] , **શ્રી શ્રી શ્રી કે.સી. ગજપતિ નારાયણ Deo –vs– ઓરિસ્સા રાજ્ય**

[૧૯૫૪ **SCR** ૧], **SS Bola and Others –vs–BD** સરદાના અને અન્ય [(૧૯૯૭) ૮ **SCC** ૫૨૨], **તમિલનાડુ રાજ્ય –vs– કેરળ રાજ્ય અને અન્ય** [(૨૦૧૪) ૧૨ **એસસીસી ૬૯૬**], **મદન મોહન પાઠક અને અન્ય –વિ– યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા એન્ડ અધર્સ** [(૧૯૭૮) ૨ **એસસીસી ૫૦**], **નેશનલ એગ્રીકલ્ચરલ કોઓપરેટિવ માર્કેટિંગ ફેડરેશન ઓફ ઈન્ડિયા લિ. અને અન્ય –વિ– યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા એન્ડ અધર્સ** [(૨૦૦૩) ૫ **એસસીસી ૨૩**], રી પંજાબ ટર્મિનેશન ઓફ એગ્રીમેન્ટ એક્ટ, ૨૦૦૪ [(૨૦૧૭) ૧ એસસીસી ૧૨૧], **મફતલાલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ અને અન્ય – વિ– યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય** [(૧૯૯૭) ૫ **એસસીસી ૫૩૬**], **એસટી સાદિક – વિ. કેરળ રાજ્ય અને અન્ય** [(૨૦૧૫) ૪ **SCC** ૪૦૦], **AR અંતુલે –vs– RS નાયક અને અન્ય** [(૧૯૮૮) ૨ **SCC** ૬૦૨] અને **મેનકા ગાંધી –vs– ભારતનું સંઘ અને અન્ય** [(૧૯૭૮) ૧ **SCC** ૨૪૮]. મેનકા ગાંધી (સુપ્રા) ના ચુકાદા પર એવી દલીલ કરવા માટે પણ આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો કે મૂળભૂત અધિકારોનું રક્ષણ કરવા માટે, કાયદાની અસરને જોવાની જરૂર છે અને માત્ર કાયદાની જોગવાઈઓ અને સિદ્ધાંતોને જ નહીં.

૧૮. અરજદારોની પરિણામ સ્વરૂપે એ રજુઆત છે કે ત્રણ કાયદાઓને રાષ્ટ્રપતિની સંમતિ આપવામાં આવ્યા પછી, તેઓએ ઉપરોક્ત ત્રણ ઘટનાઓને કાયદેસર ઠેરવી હતી પરંતુ તેઓ જે રીતે હાથ ધરવામાં આવે છે તે કલમ ૩, ૧૧(૧)(a) જોગવાઈઓથી વિરુદ્ધ છે. તેવુ નાગરાજા (સુપ્રા) કેસમાં ઠેરવેલ હતુ. આથી, સુધારા અધિનિયમોનો પ્રયાસ એ આધારને સંબોધ્યા વિના ન્યાયિક ચુકાદાને

ઓવરરાઇડ કરવાનો છે કે જેના આધારે આ કોર્ટે તામિલનાડુ અને મહારાષ્ટ્ર રાજ્યોમાં અનુક્રમે જલ્લીકટ્ટુ અને બળદગાડાની રેસને ૧૯૬૦ ના અધિનિયમનું ઉલ્લંઘન કરતી હોવાનું જણાયું હતું. આ કાયદાકીય કવાયત, અરજદારોની દલીલ મુજબ, બંધારણીય યોજનાની વિરુદ્ધ છે. આ મુદ્દા પર ટાંકવામાં આવેલી આ ઓથોરિટિઝ છે તામિલનાડુ રાજ્ય – વિ– કેરળ રાજ્ય (સુપ્રા), **સરકારના મુખ્ય સચિવ, ચેન્નાઈ, તમિલનાડુ અને અન્ય – વિ– પશુ કલ્યાણ બોર્ડ અને અન્ય** [(૨૦૧૭) ૨ **SCC** ૧૪૪] અને **રૂપા અશોક હુર્રા –vs– અશોક હુર્રા અને અન્ય** [(૨૦૦૨) ૪ **SCC** ૩૮૮] .

૧૯. એ. નાગરાજા (સુપ્રા)ના કેસમાં, બે જજની બેન્ચે, એનિમલ વેલ્ફેર બોર્ડ ઓફ ઈન્ડિયા અને MoEF&CC ની એફિડેવિટના આધારે જલ્લીકટ્ટુ કેવી રીતે કરવામાં આવી રહ્યું હતું તેનું વર્ણન કર્યું. આ રમતો માટે બળદની તૈયારીમાં કાન કાપવા/વિચ્છેદ કરવા, પૂંછડીને વળી જવાનું, જેના પરિણામે પૂંછડીના હાડકાં અસ્થિભંગ અને અવ્યવસ્થામાં પરિણમે છે. એવું પણ જણાવવામાં આવ્યું હતું કે આ રમતોમાં ભાગ લેવાની પ્રક્રિયામાં ઉપયોગમાં લેવાતા 95% બળદો તેમની પૂંછડીના પાયાની નીચેથી અને તેમના પાછળના વિસ્તારના મોટા ભાગના મળથી ગંદા હતા. વધુમાં, ગોજાતીય પ્રજાતિઓને કલાકો સુધી એકઠા થયેલા કચરામાં એકસાથે ઊભા રહેવાની ફરજ પડી હતી. ઘટનાઓના એક સ્થળે, એનિમલ વેલ્ફેર બોર્ડને જાણવા મળ્યું કે "સંગ્રહ વિસ્તારમાં" એક આખલો ચાલતી પેસેન્જર બસ સાથે અથડાવાને કારણે થયેલી ઈજાઓને કારણે મૃત્યુ પામ્યો હતો. સ્નાયુઓના હાડકાં, ચેતા અને રુધિરવાહિનીઓને પણ ઈજાઓ થઈ હતી કારણ કે બળદને પૂંછડી કરડવામાં આવી

હતી, તેમને ઉત્તેજિત કરવા તીક્ષ્ણ વસ્તુઓ વડે મારવામાં આવતા હતા, આંખો અને નાકમાં બળતરાનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. વાડી વાસલ (જલ્લીકટ્ટુમાં ઢોર આખલાના પ્રવેશનું સ્થળ) એ સાંકડા પ્રવેશ કોરિડોર હતા જેમાં ખેંચાણની સ્થિતિ હતી અને બળદોને બાજુમાં ખસેડવા માટે બનાવવામાં આવ્યા હતા જે તેમના માટે અકુદરતી હિલચાલ છે. સંબંધિત સ્થળોએ ખોરાક અને પાણીનો અભાવ પણ હતો અને દર્શકોએ બળદોને માર માર્યો, કરડ્યો અને આંદોલન કર્યું. અરજદારો દ્વારા આધારીત તપાસ અહેવાલોમાંથી આવી ઘૃણાસ્પદ પ્રથાઓ સામે આવી છે. A. નાગરાજા (સુપ્રા) ના ફકરા ૬૭ માં, ઉપરોક્ત જર્નલમાં અહેવાલ મુજબ, ભારતીય બંધારણની કલમ ૫૧–A (g) અને (h) માં સમાવિષ્ટ મૂળભૂત ફરજો સાથે વાંચવામાં આવેલ કલમ ૪૮ પર નોંધપાત્ર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે. તેના આધારે, દલીલ આગળ વધારવામાં આવી હતી કે સંવેદનશીલ પ્રજાતિઓને બંધારણની કલમ ૨૧ ની રક્ષણાત્મક છત્ર આપવી જોઈએ. અમે આ ચુકાદામાં પાછળથી તે પાસા સાથે વ્યવહાર કરીશું. વાસ્તવમાં, આ પંક્તિમાં દલીલ એ આધાર પર આગળ વધારવામાં આવી છે કે સંવેદનશીલ પ્રાણીઓને કોઈપણ ક્રૂરતાના પ્રહાર વિના ગૌરવ સાથે જીવન જીવવાનો કુદરતી અધિકાર છે. અરજદારો વતી રજૂઆતની બીજી લાઇન એ છે કે ત્રણ સુધારા અધિનિયમો દ્વારા જે વિષય સાથે વ્યવહાર કરવામાં આવ્યો છે તે યાદી III સાથે સંબંધિત નથી. આ ગણતરી પર ઓથોરિટિઝ છે. **રાજ્ય અને અન્ય – વિ– ભારતીય એલ્યુમિનિયમ કંપની અને અન્ય** [(૧૯૯૭) ૮ **SCC** ૩૬૦], Hoechst Pharmaceuticals Ltd. (supra), **M. કરુણાનિધિ –vs– Union of India અને અન્ય** [(૧૯૭૯) ૩

SCC ૪૩૧] અને **KT પ્લાન્ટેશન પ્રાઈવેટ લિમિટેડ અને અન્ય –vs– કર્ણાટક રાજ્ય** [(૨૦૧૧) ૯ **SCC** ૧] .

૨૦. અરજદારોની એવી પણ દલીલ છે કે બળદોને ૧૯૬૦ ના કાયદાની રક્ષણાત્મક પદ્ધતિમાંથી બહાર કાઢવા માટે અપવાદ આપવો એ કોઈ સમજી શકાય તેવા માપદંડો પર આધારિત ન હતો પરંતુ મનસ્વી પસંદગી પર આધારિત હતો. અરજદારો માટે વિદ્વાન કાઉન્સેલ **શિક્ષણ નિયામક (માધ્યમિક) અને અન્ય –vs– પુષ્પેન્દ્ર કુમાર અને અન્ય** [(૧૯૯૮) ૫ **SCC** ૧૯૨] , **હરબિલાસ રાય બંસલ –vs– પંજાબ રાજ્ય અને અન્ય** [(૧૯૯૬) ૧ **SCC** ૧] પર આધાર રાખે છે. **ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય –વિ– રમણ લાલ કેશવ લાલ સોની અને અન્ય** [(૧૯૮૩) ૨ **SCC** ૩૩] અને **શાયરા બાનો –vs– યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય** [(૨૦૧૭) ૯ **SCC** ૧] આ દલીલને સમર્થન આપે છે.

૨૧. અમે પહેલા અરજદારો વતી અદ્યતન દલીલ સાથે વ્યવહાર કરીશું કે પ્રાણીઓને અધિકાર છે. વાસ્તવમાં, આપણી સમક્ષ જે વિનંતી કરવામાં આવી છે તે એ છે કે પ્રાણીઓને મૂળભૂત અધિકારો અને કાનૂની અધિકારો પણ છે. તે એ. નાગરાજા (સુપ્રા) કેસમાં ફકરા 66 (અહેવાલમાં) પર રાખવામાં આવ્યું છે:–

> "૬૬. સેક્શન 3, ૧૧, વગેરે હેઠળ પ્રાણીઓને આપવામાં આવેલા અધિકારો માત્ર વૈધાનિક અધિકારો છે. તે જ મૂળભૂત અધિકારોના દરજ્જા સુધી ઉન્નત થવું જોઈએ, જેમ કે વિશ્વભરના કેટલાક દેશો દ્વારા કરવામાં આવ્યું છે, જેથી કરીને તેઓને સુરક્ષિત કરી શકાય. બંધારણની કલમ ૫૧–A(g) અને (h) ની સાથે

કલમ ૩ અને ૧૧ હેઠળ પ્રાણીઓને આપેલા અધિકારો અને સ્વતંત્રતાઓ વાંચવી જોઈએ, જે પ્રાણી અધિકારોનો મેગ્ના કાર્ટા છે."

૨૨. અરજદારો દ્વારા પશુ અધિકારોની વિભાવનાને બેવડા પાયા પર લંગરવામાં આવી છે. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે અમારું ન્યાયશાસ્ત્ર ફક્ત **મનુષ્યોના અધિકારોને માન્યતા આપતું નથી અને નારાયણ દત્ત ભટ્ટ –vs– યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા** [(૨૦૧૮) **SCC OnLine Utt** ૬૪૫] **એ** દર્શાવવા માટે ટાંકવામાં આવ્યું છે કે પ્રાણીઓ કાનૂની વ્યકતિઓ છે જે અનુરૂપ વ્યક્તિત્વ ધરાવતા હોય છે. કાનૂની વ્યક્તિના અધિકારો, ફરજો અને જવાબદારીઓ. વિકસતા અધિકારોની આ વિભાવના પર ભાર મૂકવા માટે, અરજદારોએ રજૂઆત કરી છે કે અમારી કાનૂની પ્રણાલી સ્વભાવમાં જૈવિક અને ગતિશીલ છે અને સમયની સાથે કાયદામાં ફેરફાર થવો જોઈએ. (**સૌરભ ચૌદરી અને અન્ય –વિ.– યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા એન્ડ અધર્સ** [(૨૦૦૩) ૧૧ **એસસીસી ૧૪૬**] , આંધ્ર પ્રદેશના મુખ્ય ન્યાયાધીશ **અને અન્ય – વિ– એલવીએ કિક્સિતુલુ અને અન્ય** [(૧૯૭૯) ૨ **એસસીસી ૩૪**] , વિડીયો **ઈલેક્ટ્રોનિક્સ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ અને અન્ય – vs– પંજાબ રાજ્ય અને અન્ય** [(૧૯૯૦) ૩ **SCC** ૮૭] અને **અશોક કુમાર ગુપ્તા અને અન્ય વિ. યુપી અને અન્ય,** [(૧૯૯૭) ૫ **SCC** ૨૦૧] આ સંદર્ભમાં, ચોક્કસ આંતરરાષ્ટ્રીય સત્તાવાળાઓ આર્જેન્ટિના, કેસ નં. P–૭૨.૨૫૪/૨૦૧૫ ટાંકવામા આવી છે. વધુમાં, અમારું ધ્યાન એનિમલ વેલબીઇંગ (સેન્ટિઅન્સ) એક્ટ, ૨૦૨૨ તરફ દોરવામાં આવ્યું છે જે યુનાઇટેડ કિંગડમમાં પ્રાણીઓને સંવેદનશીલ માણસો તરીકે માન્યતા આપે છે

એક્વાડોરની બંધારણીય અદાલત દ્વારા પ્રાણીઓને માન્યતા આપવામાં આવી છે, સામાવાળાઓ વતી, પ્રાણી અધિકારોના અસ્તિત્વની હકીકતનો સીધો વિરોધ કરવામાં આવ્યો નથી પરંતુ આ મુદ્દા પર પ્રતિવાદીઓનું વલણ એ છે કે સંવેદનશીલ પ્રાણીએ અધિકારોનો આનંદ માણવો જોઈએ. કાયદાકીય જોગવાઈઓને આધીન રહેવું અને આ પ્રકૃતિના કિસ્સામાં, જે ફક્ત આપણા ન્યાયશાસ્ત્ર પર જ નહીં પરંતુ આપણા સમાજ પર પણ મુખ્ય અસર કરે તેવી શક્યતા છે, પ્રકૃતિ, રૂપરેખા અને મર્યાદાઓ શું હશે તે નક્કી કરવા માટે વિધાનસભા વધુ સારી ન્યાયાધીશ હશે. આવા અધિકારોની. આ દલીલની અસર એ છે કે સંવેદનશીલ પ્રાણીઓના અધિકારોને કાયદા દ્વારા માન્યતા આપી શકાય છે પરંતુ આવા અધિકારો ન્યાયિક અર્થઘટન દ્વારા નહીં પણ યોગ્ય કાયદો બનાવતી સંસ્થા દ્વારા નિર્ધારિત પ્રકૃતિમાં હશે.

૨૩. પ્રાણીઓના અધિકારોને માન્યતા આપવાના મુદ્દે, કાયદાકીય અભિગમ આપણને ટુ ફોલ્ડ એટલે બે તરફ વળેલો લાગે છે. અલબત્ત, પ્રાણીઓ તેમના અધિકારની માંગણી કરી શકતા નથી જે રીતે માનવીઓ કાયદો લાવવા માટે દાવો કરી શકે છે, પરંતુ સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક નીતિના ભાગ રૂપે કાયદા ઘડનારાઓએ પ્રાણીઓના અધિકારોને માન્યતા આપી છે, જે રીતે મનુષ્યો પર અનિવાર્યપણે પ્રતિબંધ લાદી છે. જેમાં તેઓ પ્રાણીઓ સાથે વ્યવહાર કરે છે. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૪૮ ના આધારે, જે અનિવાર્યપણે કાયદા નિર્માતાઓ માટે રાષ્ટ્રીય માર્ગદર્શિકા તરીકે કાર્ય કરે છે, એક દ્વિ–માર્ગી માર્ગ ઘડવામાં આવ્યો છે. સૌપ્રથમ કૃષિ અને પશુપાલનને આધુનિક અને વૈજ્ઞાનિક તર્જ પર ગોઠવવા માટે રાજ્ય પર ફરજ લાદી રહી છે. બીજી

જાતિની જાળવણી અને સુધારણા માટે પગલાં લેવા અને ગાય અને વાછરડા અને અન્ય દૂધાળા અને ઢોરની કતલ પર પ્રતિબંધ મૂકવાની રાજ્યની ફરજ પર ભાર મૂકે છે. મૂળભૂત ફરજો પરના પ્રકરણ હેઠળ, નાગરિકોએ જંગલો, તળાવો, નદીઓ અને વન્યજીવો સહિત કુદરતી પર્યાવરણની રક્ષા અને સુધારણા માટે જરૂરી છે અને જીવંત જીવો પ્રત્યે દયા રાખવી જોઈએ. અરજદારો ઈચ્છે છે કે અમે આ બે બંધારણીય જોગવાઈઓના પ્રકાશમાં સુધારા અધિનિયમોનું અર્થઘટન કરીએ અને ઈચ્છીએ છીએ કે અમે ત્રણેય કાનૂનોને તેમને થતા પીડા અને વેદનાને ધ્યાનમાં રાખીને તપાસ કરીએ, જેથી ગો જાતિઓને ઉપરોક્તમાં ભાગ લેવાની ફરજ ન પડે. પછીના પોતાના આનંદ માટે મનુષ્ય દ્વારા આયોજિત રમતો. અરજદારોનું એવું વલણ છે કે જ્યાં પણ 1960 નો કાયદો મનુષ્યને પ્રાણીઓ પ્રત્યે અમુક કૃત્યો કરવા માટે આદેશ આપે છે, ત્યાં ફરજોને ન્યાયશાસ્ત્રીય રીતે પ્રાણીઓના અધિકારોમાં ભાષાંતરિત કરવી જોઈએ જેથી આવા પ્રતિબંધિત કૃત્યો ન થાય. અરજદારો વતી આ સંદર્ભમાં તર્કની પંક્તિ એ છે કે આ રમતગમતની પ્રવૃત્તિઓ જે રીતે હાથ ધરવામાં આવે છે તે ૧૯૬૦ ના કાયદાની ઉપરોક્ત બે જોગવાઈઓને સીધી રીતે નારાજ કરે છે. માત્ર આ ત્રણ સુધારા અધિનિયમો રજૂ કરીને, આ ઘટનાઓના આયોજકોને ૧૯૬૦ ના અધિનિયમમાં નિર્દિષ્ટ ગુનાઓથી બચાવી શકાય નહીં, જે પાસાને એ. નાગરાજ (સુપ્રા)ના કેસમાં આ કોર્ટના ચુકાદામાં વિગતવાર ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યું છે.

૨૪. પ્રાણીઓને મૂળભૂત અધિકાર આપવાના પ્રશ્ન પર આપણી પાસે કોઈ દાખલો નથી. એ. નાગરાજા (સુપ્રા)ના કેસમાં ડિવિઝન બેન્ચ પણ એવું નથી મૂકતી કે

પ્રાણીઓને મૂળભૂત અધિકારો છે. આ દરખાસ્તને ચકાસવા માટે ઉપલબ્ધ એકમાત્ર સાધન ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪ માં વાજબીતાના એરણ પરના ત્રણ સુધારા અધિનિયમોનું અર્થઘટન છે. જ્યારે કલમ ૨૧ હેઠળનું રક્ષણ નાગરિકના વિરોધમાં વ્યક્તિને આપવામાં આવ્યું છે, જે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૯ માં છે, અમને નથી લાગતું કે આખલાઓને અંદર લાવવા માટે ન્યાયિક સાહસમાં સાહસ કરવું અમારા માટે સમજદારીભર્યું રહેશે. સુરક્ષિત મિકેનિઝમ. અમને શંકા છે કે રસ્તામાંથી રખડતા બળદને તેની ઇચ્છા વિરુદ્ધ અટકાયતમાં લેવાથી હેબિયસ કોર્પસની બંધારણીય રિટને જન્મ આપી શકે છે કે નહીં. એ. નાગરાજ (સુપ્રા) ના ચુકાદામાં, પ્રાણીઓના વૈધાનિક અધિકારોને મૂળભૂત અધિકારોના ક્ષેત્રમાં વધારવાના પ્રશ્નને સલાહકાર સ્તર પર છોડી દેવામાં આવ્યો છે અથવા તેને ન્યાયિક સૂચન તરીકે ઘડવામાં આવ્યો છે. અમે તેનાથી આગળ સાહસ કરવા માંગતા નથી અને આ કવાયતને યોગ્ય કાયદાકીય સંસ્થા દ્વારા ધ્યાનમાં લેવાનું છોડી દઈએ છીએ. અમને નથી લાગતું કે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ ને વ્યક્તિ તરીકે કોઈ પ્રાણી પણ લાગુ કરી શકે. જ્યારે આપણે પ્રાણી કલ્યાણ કાયદાની જોગવાઈઓનું પરીક્ષણ કરી શકીએ છીએ, તે માનવ અથવા ન્યાયિક વ્યક્તિના દાખલા પર હશે જે પ્રાણી કલ્યાણના કારણને સમર્થન આપી શકે છે.

૨૫. અમે હવે પછી સત્તાવાળાઓની દલીલની ચકાસણી કરીશું, એટલે કે, સંઘ, ત્રણ રાજ્યો તેમજ પશુ કલ્યાણ બોર્ડ (તેમના બદલાયેલા વલણમાં) કે ગોજાતીય રમત સંબંધિત રાજ્યોની સંસ્કૃતિ અને પરંપરાનો ભાગ છે. અમે પહેલાથી જ ત્રણ સુધારા

અધિનિયમોની સંબંધિત જોગવાઈઓનો ઉલ્લેખ કર્યો છે જે આ અસરની અભિવ્યક્તિ ધરાવે છે.

૨૬. સામાન્ય રીતે, કોઈ ચોક્કસ પ્રથા અથવા ઘટના સંસ્કૃતિ અથવા પરંપરાનો ભાગ છે કે કેમ તે ચોક્કસ સમુદાય અથવા ભૌગોલિક પ્રદેશના રિવાજ અને ઉપયોગ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે જે યોગ્ય વિધાનસભા દ્વારા અધિનિયમમાં અનુવાદિત થઈ શકે છે. પરંતુ અહીં વિષયની રમત ચાલુ રાખવાથી આ કોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા કેન્દ્રીય કાનૂનનો ભંગ થતો હોવાનું જણાયું છે અને આ ત્રણ સુધારા કાયદાઓ અગાઉની સ્થિતિને પુનર્જીવિત કરવાનો પ્રયાસ કરે છે. તેવી અરજદારોની દલીલ છે.

૨૭. આ પ્રશ્ન પર ચોક્કસ નિષ્કર્ષ પર આવવા માટે, પુરાવા પર અમુક પ્રકારની અજમાયશ જરૂરી હશે. કોઈ ચોક્કસ ઘટના અથવા પ્રવૃત્તિ અથવા ધાર્મિક વિધિઓ કોઈ સમુદાય અથવા પ્રદેશની સંસ્કૃતિ અથવા પરંપરા બનાવે છે કે કેમ તે નક્કી કરવાનું કોર્ટનું અધિકારક્ષેત્ર પણ નથી. પરંતુ જો લાંબો સમય ચાલતી પરંપરા કાયદાની વિરુદ્ધ જાય, તો કાયદો અદાલતોએ દેખીતી રીતે જ કાયદાનો અમલ કરવો પડશે. પક્ષકારો માટે હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે, જોકે, તેમના સંબંધિત સ્ટેન્ડને ન્યાયી ઠેરવવા માટે વિવિધ પ્રાચીન ગ્રંથો અને આધુનિક સાહિત્ય ટાંક્યા છે. જાહેર હિતની અરજીઓમાં, આ કોર્ટે ઉપલબ્ધ વિશ્વસનીય સાહિત્ય દ્વારા અમુક સામાજિક અથવા આર્થિક પરિસ્થિતિઓની પ્રશંસા કરવા માટે યોગ્ય ટ્રાયલનો આગ્રહ રાખ્યા વિના આ પ્રકૃતિના વિષયો પર નિષ્કર્ષ પર પહોંચવાની પ્રથા વિકસાવી છે. એ. નાગરાજા (સુપ્રા) ના

કિસ્સામાં ફકરા ૫૩ અને ૭૩ માં, આ પ્રથા કેન્દ્રીય કાનૂનની જોગવાઈઓ માટે ગેરકાયદેસર હોવા અંગે ન્યાયિક નિર્ધારણ છે. તે પુનરાવર્તિત કરવું યોગ્ય રહેશે કે કાયદાની જોગવાઈઓ પરંપરાગત અથવા સાંસ્કૃતિક ઘટના દ્વારા ઓવરરાઇડ કરી શકાતી નથી. આમ, અમે અરજદારોની દલીલ સ્વીકારીએ છીએ કે એ. નાગરાજા (સુપ્રા) ના કેસમાં નિર્ણય સંભળાવવામાં આવ્યો ત્યારે સંબંધિત બિંદુએ, જલ્લીકટ્ટુ જે રીતે કરવામાં આવ્યું હતું તે ૧૯૬૦ ના કાયદાની ઉપરોક્ત જોગવાઈઓનો ભંગ કરે છે અને તેથી આવી રમતો યોજવી અસ્વીકાર્ય હતી.

૨૮. પરંતુ કાયદાની તે સ્થિતિ હવે બદલાઈ ગઈ છે અને સુધારા અધિનિયમોએ આ ઘટનાઓ આયોજિત કરવા માટે એક નવી વ્યવસ્થા રજૂ કરી છે. એ હકીકત છે કે સુધારણા અધિનિયમો ઉપરોક્ત ત્રણ ગોજાતીય ખેલને તેમના સંબંધિત નામો દ્વારા સમાવેશ કરીને કાયદેસર બનાવવાનો પ્રયાસ કરે છે અને કાનૂનની સંસ્થા પોતે એવી કોઈપણ પ્રક્રિયાનો સંદર્ભ આપતી નથી કે જેના દ્વારા આ રમતો યોજવામાં આવશે. જો આ સ્થિતિ હોત તો આ સુધારા અધિનિયમો એસએસ બોલા અને અન્ય (સુપ્રા), તમિલનાડુ રાજ્ય – વિ– કેરળ રાજ્ય (સુપ્રા), મદન મોહન પાઠકના કેસમાં આ કોર્ટના નિર્ણયોના ગુણોત્તરથી ખરાબ થઈ ગયા હોત. (સુપ્રા), નેશનલ એગ્રીકલ્ચરલ કોઓપરેટિવ માર્કેટિંગ ફેડરેશન ઓફ ઈન્ડિયા લિ. (સુપ્રા), રી પંજાબ એગ્રીમેન્ટ એક્ટ (સુપ્રા), મફતલાલ (સુપ્રા), એસટી સાદિક (સુપ્રા) અને એઆર અંતુલે (સુપ્રા). જોકે ઉત્તરદાતાઓનું વલણ એ છે કે જલ્લીકટ્ટુ, કમ્બાલા અથવા બળદગાડાની રેસના ઘણા વાંધાજનક તત્વોને તમિલનાડુ અને મહારાષ્ટ્ર સુધારા અધિનિયમો હેઠળ બનાવેલા

નિયમો દ્વારા નાબૂદ કરવામાં આવ્યા છે અને કર્ણાટક રાજ્યએ કઠોર નિયમનકારી પગલાં મૂકતા કાયદાકીય સૂચના બહાર પાડી છે. આ રમતોનું સંચાલન કરવા માટે. આ નિયમો બુલ રન અને બુલ કલેક્શન એરિયા, દર્શકોને સીધા આખલાના સંપર્કમાં આવતાંથી અલગ કરતી ગેલેરી સહિતની રમતો અથવા ઈવેન્ટ્સ માટે અલગ–અલગ મેદાનનો ઉલ્લેખ કરે છે. સામાવાળાઓના માટે વિદ્વાન વકીલ ઈચ્છે છે કે અમે અરજદારોની દલીલનો સામનો કરવા માટે કાયદાઓ અને નિયમોને એકસાથે વાંચીએ કે સુધારો અધિનિયમ આ દ્વારા દર્શાવવામાં આવેલી ખામીઓને સુધાર્યા અથવા દૂર કર્યા વિના તેમના સંબંધિત રાજ્યો માટે માત્ર વાંધાજનક રમતોને મુખ્ય કાનૂનમાં ફરીથી દાખલ કરે છે. એ. નાગરાજા (સુપ્રા)ના કેસમાં કોર્ટ. **યુપી રાજ્ય અને અન્ય – વિ– બાબુ રામ ઉપાધ્યાય** [(૧૯૬૧) ૨ **SCR** ૬૭૯] ના કિસ્સામાં , તે અન્ય બાબતોની સાથે અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે રચનાનો મૂળભૂત સિદ્ધાંત એ હતો કે કાનૂન હેઠળ બનાવેલા નિયમોને એક ભાગ તરીકે ગણવામાં આવવો જોઈએ અને તેના પાર્સલ જાણે કે તેઓ પિતૃ અધિનિયમમાં સમાયેલ હોય. **પીઅરલેસ જનરલ ફાઇનાન્સ એન્ડ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ કંપની લિમિટેડ અને અન્ય – વિ– રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા** [(૧૯૯૨) ૨ **SCC** ૩૪૩] ના કિસ્સામાં , તે યોજવામાં આવ્યું હતું:–

> "૫૨. **યુપી રાજ્યમાં વિ. બાબુ રામ ઉપાધ્યાય** [(૧૯૬૧) ૨ **SCR** ૬૭૯ : **AIR** ૧૯૬૧ **SC** ૭૫૧ : (૧૯૬૧) ૧ **Cri LJ** ૭૭૩]] આ અદાલતે એવું માન્યું કે કાયદા હેઠળ બનેલા નિયમોને તમામ હેતુઓ માટે ગણવામાં આવે છે. બાંધકામ અથવા જવાબદારીઓ, જેમ કે તેઓ તે અધિનિયમમાં છે અને તે

સમાન અસર માટે છે જેમ કે તેઓ અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ છે અને બાંધકામ અથવા જવાબદારીઓના તમામ હેતુઓ માટે ન્યાયિક રીતે નોંધવામાં આવે છે **ડીકેવી પ્રસાદ રાવ વિ. એપી સરકાર [AIR 1984 AP ૭૫ : (૧૯૮૩) ૨ Andh WR ૩૪૪]** માં સમાન દૃષ્ટિકોણ મૂકવામાં આવ્યો હતો તેથી, નિર્દેશ શામેલ છે અને તે પોતે જ સંચાલિત હોવી જોઈએ કાનૂન જેવા જ સિદ્ધાંતો દ્વારા કાયદાકીય ધારણા કે ધારાસભાએ તેના દરેક ભાગને એક હેતુ માટે દાખલ કર્યો છે અને કાયદાકીય હેતુને અસર કરવી જોઈએ, તે પડકારાયેલ નિર્દેશોને લાગુ પડશે."

૨૯. તમિલનાડુ સુધારા અધિનિયમમાં એવી શરત છે કે રાજ્ય સરકાર દ્વારા ઘડવામાં આવેલા નિયમો અને નિયમોને આધીન જલ્લીકટ્ટુના આચરણની પરવાનગી આપવામાં આવશે. મહારાષ્ટ્ર અધિનિયમની કલમ ૩૮–બી કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા બનાવેલા નિયમો સાથે સુસંગત રાજ્યને નિયમ બનાવવાની શક્તિ પ્રદાન કરે છે. આ બંને કાયદા પોતપોતાના રાજ્યોમાં 1960 ના અધિનિયમનો ભાગ બની ગયા છે અને ખાસ કરીને રાજ્યોને નિયમ બનાવવાની સત્તા આપે છે અને નિયમો ઘડવામાં આવ્યા છે. આવા સંજોગોમાં, પીઅરલેસ જનરલ ફાઇનાન્સ એન્ડ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ કંપની લિમિટેડ (સુપ્રા) ના કેસમાં આ અદાલત દ્વારા નક્કી કરવામાં આવ્યા મુજબ, અમારો અભિપ્રાય છે કે આ નિયમોને તેમના યોગ્ય અર્થઘટન માટે સુધારા કાયદા સાથે વાંચવા જોઈએ. જ્યાં સુધી કર્ણાટક સુધારા અધિનિયમનો સંબંધ છે, સુધારા પછી મુખ્ય અધિનિયમમાં કલમ ૩(૨) ની રજૂઆતને કારણે કમ્બાલા ચલાવવામાં બે નવા પ્રતિબંધો લાદવામાં આવ્યા

છે. આ શરતો બિનજરૂરી પીડા અથવા વેદનાને પ્રતિબંધિત કરે છે જે પ્રાણીઓને કમ્બલાનું સંચાલન કરતી વ્યક્તિ દ્વારા થતી હોય છે અને આવી પ્રથાને રાજ્ય સરકાર દ્વારા સૂચના દ્વારા ઉલ્લેખિત શરતોને આધીન બનાવે છે. તમિલનાડુ અને મહારાષ્ટ્રના સુધારા અધિનિયમો વાંચતી વખતે અમે અગાઉ વ્યક્ત કરેલી સમાન સામ્યતાને અનુસરીને, અમારા મતે કર્ણાટક રાજ્ય દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલ નોટિફિકેશનને નિયમ તરીકે સમાન દરજ્જો આપવો જોઈએ અને તે પણ તેના અભિન્ન ભાગ તરીકે વાંચવો જોઈએ. કાનૂન, જેમ સુધારો. આ નિયમો અને નોટિફિકેશનને સુધારા અધિનિયમોમાંથી તેમના સાચા અવકાશની કદર કરવા માટે અલગ ન કરવા જોઈએ જ્યારે અરજદારોનો દાવો છે કે સુધારા અધિનિયમો, ઉપરોક્ત નિયમો અને નોટિફિકેશનથી અલગ કરીને વિશ્લેષણ કરવામાં આવેલ આ કોર્ટના તારણોની વિરુદ્ધ હશે. એ. નાગરાજા (સુપ્રા) નો કેસ.

૩૦. અમારા મતે, ત્રણ રાજ્યોના સુધારા અધિનિયમો દ્વારા રજૂ કરાયેલા અભિવ્યક્તિઓ જલ્લીકટ્ટુ, કમ્બાલા અને બુલ કાર્ટ રેસનો ઉપયોગ જે રીતે કરવામાં આવતો હતો અથવા પ્રદર્શન કરવામાં આવતુ હતુ અને તે સમયે પ્રવર્તતી વાસ્તવિક પરિસ્થિતિઓમાં નોંધપાત્ર ફેરફાર થયો છે. A. નાગરાજા (સુપ્રા) ચુકાદો આપવામાં આવ્યો હતો તે વર્તમાન પરિસ્થિતિ સાથે સરખાવી શકાય નહીં. આપણે એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચી શકતા નથી કે બદલાયેલા સંજોગોમાં, આ રમતો યોજતી વખતે આખલાઓને કોઈ પણ પ્રકારની પીડા કે વેદના નહીં આવે. પરંતુ અમે સંતુષ્ટ છીએ કે પીડા પેદા કરતી પ્રથાઓનો મોટો હિસ્સો, કારણ કે તેઓ જે રીતે પ્રચલિત હતા તે રીતે

આ ત્રણેય રમતો પૂર્વ–સુધારા સમયગાળામાં કરવામાં આવી હતી તે આ વૈધાનિક સાધનોની રજૂઆત દ્વારા નોંધપાત્ર રીતે પાતળી થઈ ગઈ છે. દલીલ આગળ વધારવામાં આવી હતી કે વાસ્તવમાં આ કલ્યાણકારી પગલાં કદાચ પ્રેક્ટિસ કરી શકાતા નથી અને પ્રચલિત સિસ્ટમ ચાલુ રહી શકે છે. જો કે, અમે એવી ધારણા પર અમારી ન્યાયિક શક્તિનો ઉપયોગ કરીને આગળ વધી શકતા નથી કે કાયદો તેના દુરુપયોગ અથવા આજ્ઞાભંગની આશંકા પર ત્રાટકવો જોઈએ. ત્રણેય ગોજાતીય ખેલ, સુધારા પછી, તેમના પ્રદર્શન અને પ્રેક્ટિસમાં અલગ–અલગ પાત્ર ધારણ કરે છે અને આ કારણોસર અમે અરજદારોની દલીલને સ્વીકારતા નથી કે સુધારા અધિનિયમો ન્યાયિક ઘોષણાને ઓવરરાઇડ કરવા માટે કોસ્મેટિક ફેરફાર સાથેના પ્રતિબંધિત કાયદાનો માત્ર એક ભાગ હતો. એકવાર અમે સંબંધિત નિયમો અથવા સૂચના સાથે સુધારેલા કાયદાઓ વાંચીએ છીએ, અમને તે કેન્દ્રીય કાયદા પર અતિક્રમણ કરતું નથી લાગતું. ઉત્તરદાતાઓએ તેમના સ્ટેન્ડનો બચાવ કરવા માટે સત્તાવાળાઓના મોટા જૂથને ટાંક્યું છે કે આ પ્રતિબંધિત કાયદાના કિસ્સા નથી પરંતુ અમે આ તમામ ચુકાદાઓને વ્યક્તિગત રીતે સંદર્ભિત કરવાનું જરૂરી માનતા નથી કારણ કે અમે ક્ષેત્રને આવરી લેતા વિવિધ કાયદાકીય સાધનોનું વિશ્લેષણ કર્યા પછી આ નિષ્કર્ષ પર આવ્યા છીએ.

૩૧. શું સુધારા અધિનિયમો મનસ્વી હોવાને કારણે રદ કરી શકાય? એવા કિસ્સાઓ છે કે જેમાં આ આધાર પર કાયદાને અમાન્ય કરવામાં આવ્યા છે. જ્યાં સુધી હાલના વિવાદનો વિષય છે ત્યાં સુધી, આખલાઓ એક અલગ પ્રજાતિ બનાવે છે જેને ડ્રાફ્ટ અથવા પેક પ્રાણીઓ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે, જે ઘોડાઓની વિરુદ્ધ છે, જે

દોડવા માટે અનુકૂળ છે. પરંતુ અમે એવું કહેવાનો ઇનકાર કરીએ છીએ કારણ કે બળદમાં ઘોડાની જેમ દોડવાની કુદરતી ક્ષમતા નથી, વિષય–રમત જે મોસમી રીતે યોજવામાં આવે છે તે ૧૯૬૦ ના કાયદાની જોગવાઈઓથી વિરુદ્ધ માનવામાં આવશે. વાસ્તવમાં, ઉત્તરદાતાઓ વતી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે બળદની આ શૈલી ખાસ ઉછેરવામાં આવે છે અને તેમની દોડવાની કુદરતી ક્ષમતા હોય છે. આ મુદ્દા પર વિરોધી મંતવ્યો છે. પરંતુ અમારા મતે, આ બુલ સ્પોર્ટ્સ અંગે કોઈ અતાર્કિક વર્ગીકરણ વિધાનસભા દ્વારા કરવામાં આવ્યું નથી જેથી કરીને ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ જે દુષ્કર્મને રોકવા માંગે છે તેને આકર્ષિત કરી શકાય. કાયદાકીય અધિનિયમની માન્યતાને તે ગેરવાજબી હોવાના આધારે પણ નકારી શકાય છે. અહીં ગેરવાજબીતાનું તત્વ એ છે કે અહીં સામેલ ગોજાતીય પ્રજાતિઓ મુખ્યત્વે મનોરંજનના હેતુ માટે બિનજરૂરી પીડા અને વેદનાને આધિન છે. પરંતુ ૧૯૬૦ નો અધિનિયમ પોતે ઘણી એવી પ્રવૃત્તિઓને વર્ગીકૃત કરે છે જે પીડા અને વેદનાનું કારણ બને છે, એક સંવેદનશીલ પ્રાણીને પણ. એ. નાગરાજા (સુપ્રા) ના કેસમાં ચુકાદો મોટાભાગે હકીકતના આધારે સ્થાપિત કરવામાં આવ્યો હતો કે બળદ સંવેદનશીલ પ્રાણીઓ હતા, અને માનવ અસ્તિત્વ માટે જરૂરી હોવાના વિરોધમાં તેમાં સામેલ રમતો બિનજરૂરી હતી. પરંતુ 1960 નો અધિનિયમ, જેના પર અરજદારોનો કેસ મોટાભાગે ટકે છે, અમુક ભાર વહન અને મનોરંજન પ્રવૃત્તિઓમાં પ્રાણીઓને રોજગારી આપવાની માનવીય આવશ્યકતાના આધારે આગળ વધે છે. દાખલા તરીકે, જ્યારે માલસામાનની હેરફેરના અન્ય સાધનો ઉપલબ્ધ છે, ત્યારે શા માટે બળદોને આવી પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવાની

પરવાનગી આપવી જોઈએ – જે દેખીતી રીતે અનૈચ્છિક છે અને આ સંવેદનશીલ ગોજાતીયોને પીડા અને વેદનાને પાત્ર છે. પર્ફોર્મિંગ એનિમલ્સ (નોંધણી) નિયમો, ૨૦૦૧ હેઠળ ઘોડાની દોડની મંજૂરી છે. ઘોડો પણ સંવેદનશીલ પ્રાણી છે. પરંતુ હકીકત એ છે કે તેઓને રેસમાં પ્રદર્શન કરવા માટે, ઘોડાઓને પીડા અને વેદનાના કેટલાક તત્વનું કારણ હોવું જોઈએ. અહીં, ધ્યાન પીડા અને વેદનાને કારણે પીડા અને વેદનાની ડિગ્રી તરફ બદલાઈ જાય છે કે જે પ્રત્યે સંવેદનશીલ પ્રાણીને આધિન કરવામાં આવે છે જ્યારે તે મનુષ્યના લાભ માટે અમુક પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવા માટે ફરજ પાડવામાં આવે છે. તેવી જ રીતે, શાકાહારના સમર્થકો એવી દલીલ કરી શકે છે કે પ્રાણીઓની કતલ કરવી જરૂરી નથી કારણ કે મનુષ્ય પ્રાણી પ્રોટીન વિના જીવી શકે છે. અમારા મતે, આપણે આ સંતુલન કવાયત ન કરવી જોઈએ જે આપણી ન્યાયિક ફરજો નિભાવવામાં સામાજિક અસર કરે છે. આ પ્રકારની કવાયત વિધાનસભા પર નિર્ણય લેવા માટે છોડી દેવી જોઈએ.

૩૨. હવે અમે "પીથ અને પદાર્થના સિદ્ધાંત" નો ઉપયોગ કરીને રાજ્ય સુધારાની કાયદેસરતા પર હુમલો કરતા અરજદારોના કેસ તરફ વળીશું. તે ગણતરી પર, તેમની રજૂઆત બે સિદ્ધાંતો પર આધારિત છે. પ્રથમ, એવી વિનંતી કરવામાં આવી છે કે સુધારા પછી પણ, આ રમતોનું પ્રદર્શન ભાગ લેનારા બળદોને પીડા અને ઈજા પહોંચાડવાનું ચાલુ રાખે છે અને બીજું, આ અદાલત દ્વારા એ. નાગરાજ (સુપ્રા) માં જણાયું હતું કે આ રમતોનું ઉલ્લંઘન છે. ૧૯૬૦ ના કાયદાની ઉપરોક્ત જોગવાઈઓ તે સમયે જ્યારે ત્રણ રાજ્ય સુધારાઓ ઘડવામાં આવ્યા ન હતા. તેના ચહેરા પર, અરજદારો

માટે હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે દલીલ કરી હતી કે, સુધારા અધિનિયમો કોઈપણ રીતે ઉપચારાત્મક પગલાં પૂરા પાડતા નથી જે ઉપરોક્ત જોગવાઈઓમાં દર્શાવ્યા મુજબ કાનૂની નિષ્ફળતામાંથી ત્રણ રમતને ઠીક કરી શકે. અરજદારોના મતે, આ અધિનિયમો ૧૯૬૦ ના કાયદાની જોગવાઈઓમાં જલ્લીકટ્ટુ, કમ્બલા અને બળદગાડાની રેસને અનુમતિપાત્ર પ્રવૃત્તિઓ તરીકે રજૂ કરવા માગે છે. જો તેમના નામો દ્વારા અમુક રમતોને અનુમતિપાત્ર પ્રવૃત્તિના દાયરામાં સમાવિષ્ટ કરવામાં આવે તો પણ, ૧૯૬૦ ના અધિનિયમની કલમ ૩, ૧૧(૧) (a) અને (m) ની જોગવાઈઓ નિર્થક કરવામાં આવતી નથી. અરજદારો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલો બીજો મુદ્દો એ છે કે જલ્લીકટ્ટુનો વિષય ભારતના બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની યાદી III ની એન્ટ્રી ૧૭ ની દાયરામાં આવતો નથી અને તેથી રાજ્ય વિધાનસભાઓમાં સુધારા કાયદાઓ ઘડવાની કાયદાકીય ક્ષમતાનો અભાવ છે. રાષ્ટ્રપતિની સંમતિ આ અયોગ્યતાનો ઈલાજ કરશે નહીં, અરજદારો દ્વારા વિનંતી કરવામાં આવી છે. ભારતના બંધારણની કલમ ૨૫૪(૨) ની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને રાષ્ટ્રપતિની સંમતિ મેળવવાની પ્રક્રિયામાં અમને કોઈ ખામી મળી નથી.

૩૩. જી.પી. સિંહ દ્વારા જાણીતા લખાણ "પ્રિન્સિપલ્સ ઑફ સ્ટેચ્યુટરી ઇન્ટરપ્રિટેશન" માં "પીથ અને પદાર્થનો સિદ્ધાંત" સમજાવવામાં આવ્યો છે. અમે તે ટેક્સ્ટની 14 મી આવૃત્તિમાંથી અર્ક નીચે ટાંકીએ છીએ:–

"વિધાનમંડળે પોતાને સોંપેલ અધિકારક્ષેત્રની અંદર રાખ્યો છે અથવા પ્રતિબંધિત ફાઇલ પર અતિક્રમણ કર્યું છે કે કેમ તે પ્રશ્ન કાયદાની સાચી પ્રકૃતિ

અને પાત્ર અથવા પિથ અને પદાર્થ શોધીને નક્કી કરવામાં આવે છે જે તેના પરિણામી અસરોથી અલગ હોઈ શકે છે. જો ધારાસભાના મંજૂર અધિકારક્ષેત્રમાં પ્રવેશ દ્વારા કાયદાની દ્રષ્ટીએ આવરી લેવામાં આવે છે, હરીફ ક્ષેત્રમાં કોઈપણ આકસ્મિક અતિક્રમણને અવગણવામાં આવે છે અને તેથી, એ નક્કી કરતા પહેલા કે કાયદાની બંધારણીયતા છે. કેન્દ્રીય અધિનિયમ અને રાજ્ય અધિનિયમ, તેણે નિર્ધારિત કરવાનું છે કે શું બંને અધિનિયમો સૂચિ III માં સમાન પ્રવેશ સાથે સંબંધિત છે કે કેમ, અને પીથ અને પદાર્થના સિદ્ધાંતને લાગુ કરીને બંને વચ્ચે સીધો અને અસંગત સંઘર્ષ છે કે કેમ.

અરજદારોએ આ સિદ્ધાંતને સમજાવતી અનેક ઓથોરિટિઝ પર આધાર રાખ્યો છે. આ છે રાજસ્થાન રાજ્ય –vs– શ્રી જી. ચાવલા અને ડૉ. પોહુમલ [(૧૯૫૯) Supp (૧) SCR ૯૦૪], ઈશ્વરી ખેતાન સુગર મિલ્સ (P) લિમિટેડ અને અન્ય –vs– UP રાજ્ય અને અન્ય [(૧૯૮૦) ૪ SCC ૧૩૬], ફેડરેશન ઓફ હોટેલ એન્ડ રેસ્ટોરન્ટ એસોસિએશન ઓફ ઈન્ડિયા, વગેરે. –vs– યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા એન્ડ અધર્સ [(૧૯૮૯) ૩ SCC ૬૩૪], સ્ટેટ ઓફ એપી અને અન્ય –vs– મેકડોવેલ એન્ડ કંપની અને અન્ય [(૧૯૯૬)) ૩ SCC ૭૦૯], સ્ટેટ ઓફ WB –vs– Kesoram Industries Ltd. and Others [(૨૦૦૪) ૧૦ SCC ૨૦૧] અને Hoechst Pharmaceuticals Ltd. (supra).

૩૪. પહેલા આપણે તપાસ કરીશું કે શું આ ગોજાતીય રમતનુ આયોજન સમવર્તી સૂચિની આઇટમ ૧૭ સાથે સંબંધિત છે કે કેમ. તે નક્કી કરે છે:–

"પ્રાણીઓ પ્રત્યે ક્રૂરતાનું નિવારણ."

IN સકસેના –vs– મધ્યપ્રદેશ રાજ્ય [(૧૯૭૬) ૪ SCC ૭૫૦] ના કેસમાં, આ કોર્ટે નિર્ધારિત કર્યું હતું કે બંધારણમાં કાયદાકીય સૂચિઓનું વ્યાપક કંપનવિસ્તારમાં અર્થઘટન થવું જોઈએ. સમગ્ર ૧૯૬૦ નો અધિનિયમ અને ત્રણ સુધારાના વિષયો પ્રાણીઓ પ્રત્યેની ક્રૂરતા અટકાવવાના પ્રશ્ન સાથે સીધા વ્યવહાર કરે છે. આ વિષય સાથે જોડાયેલ હોઈ શકે તેવી કોઈપણ ચાદીમાં અન્ય કોઈ પ્રવેશ નથી. આવા સંજોગોમાં, અમે અરજદારોની દલીલને નકારી કાઢીએ છીએ કે રાજ્યની ધારાસભાઓ પાસે આ સુધારા લાવવા માટે સ્વાભાવિક રીતે અધિકારક્ષેત્રનો અભાવ છે, જેને પાછળથી રાષ્ટ્રપતિની સંમતિ મળી હતી. સામાવાળાઓ વતી, આ દલીલના સમર્થનમાં ઘણા નિર્ણયો પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે. અમે પહેલેથી જ લીધેલા અભિપ્રાયને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે આ બધા નિર્ણયોને પુન:પ્રવેશ કરવું જરૂરી માનતા નથી.

૩૫. આગળ પ્રશ્ન એ આવે છે કે શું ઉપરોક્ત સુધારાઓ પછી પણ જલ્લીકટ્ટુ અને અન્ય બે પ્રવૃત્તિઓને ત્રણેય વિધાનસભા સંસ્થાઓની કાયદાકીય ક્ષમતાની બહાર ગણી શકાય. અમે પહેલાથી જ માન્યું છે કે ત્રણ સુધારા અધિનિયમોને પરિણામી નિયમો અથવા સૂચનાઓ સાથે વાંચવા જોઈએ. અમારા મતે, આ નિયમો, એકવાર અધિનિયમોના ભાગ રૂપે ગણવામાં આવે છે, તે આ રમતો ચલાવવાની રીતમાં ફેરફાર કરે છે અને એકવાર આ જોગવાઈઓ લાગુ થઈ જાય છે, ૧૯૬૦ અધિનિયમની ઉપરોક્ત બે જોગવાઈઓ (એટલે કે કલમ 3 અને ૧૧) દ્વારા સુધારવાની માંગ કરવામાં આવી હતી. ૧)(a) અને (m)) હવે આકર્ષિત થશે નહીં. આમ, એ. નાગરાજા (સુપ્રા) ના

ચુકાદાને ઓવરરાઇડ કરવા માંગતા હોવાને કારણે સુધારા અધિનિયમો રદબાતલ છે તેવી દલીલ ટકી શકાતી નથી કારણ કે તે ચુકાદાના આધારે પ્રકૃતિ અને જે રીતે વાંધાજનક પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવામાં આવી હતી તેના આધારે બદલાયેલ

૩૬. અરજદારો દલીલ કરે છે કે ત્રણ વૈધાનિક સાધનો દ્વારા વિચારવામાં આવેલી બદલાયેલી પ્રક્રિયા પછી પણ, આ રમતમાં બળદની સહભાગિતામાં અનૈચ્છિકતાના મજબૂત તત્વ તેમજ પીડા અને વેદનાના કેટલાક તત્વનો સમાવેશ થાય છે. TN ગોદાવર્મન થિરુમુલપદ –vs– યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા એન્ડ અધર્સ [(૨૦૧૨) ૪ SCC ૩૬૨], સેન્ટર ફોર એન્વાયર્નમેન્ટલ લો, વર્લ્ડ વાઈડ ફંડ–ઈન્ડિયા –vs– યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા એન્ડ અધર્સ [(૨૦૧૩) ૮ SCC ૨૩૪] ના કેસોમાં અને એન.આર. નાયર અને અન્ય –vs– યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા એન્ડ અદર્સ [(૨૦૦૧) ૬ SCC ૮૪], તે વ્યાપકપણે માનવામાં આવે છે કે પ્રાણીઓને ક્રૂરતાના આચરણ વિના ગૌરવપૂર્ણ જીવન જીવવાનો કુદરતી કાયદામાં સહજ અધિકાર છે અને આ સિદ્ધાંતનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. જલ્લીકટ્ટુ, કમ્બલા અને બળદગાડાની રેસને પ્રતિબંધિત કરવા માટે વિસ્તૃત. એનઆર નાયર (સુપ્રા) ના કિસ્સામાં, એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે પ્રાણીઓમાં પીડા અને વેદના સહન કરવાની ક્ષમતા હોય છે અને તેઓને તેમની જગ્યાઓ અને શરીર પરના પ્રતિબંધો અને અન્ય પ્રકારની શારીરિક અસ્વસ્થતાથી ડર હોય છે. પરંતુ અમારે આ ઓથોરિટિઝનો સંદર્ભ લેવાની જરૂર નથી કારણ કે પ્રાણીઓને પીડા અને ઈજા ન થાય તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે અમે મનુષ્યની જવાબદારી સ્વીકારીએ છીએ. જો કે, અમારું અધિકારક્ષેત્ર પ્રાણીઓને કોઈપણ પ્રકારની

પીડા અને વેદનાથી સંપૂર્ણ રક્ષણ પૂરું પાડવા માટે વિસ્તરતું નથી. ૧૯૬૦ ના અધિનિયમની વ્યાપક થીમ શું છે કે પ્રાણીઓને બિનજરૂરી પીડા અને વેદનાથી સુરક્ષિત રાખવા જોઈએ. એ. નાગરાજા (સુપ્રા)ના કેસમાં આ પાસા સાથે વ્યવહાર કરવામાં આવ્યો છે. આ અભિગમ ૧૯૬૦ ના અધિનિયમની કલમ ૧૧ ના સાદા વાંચનથી સ્પષ્ટ થશે, ત્રણ સુધારાઓ પહેલા પણ જ્યાં વિધાનસભાએ વ્યક્તિ દ્વારા પ્રાણીની માલિકીની વિભાવનાને ખલેલ પહોંચાડ્યા વિના સંતુલિત કવાયત હાથ ધરી હોવાનું જણાય છે. આવી વ્યક્તિઓને આનો ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર. ઉપરોક્ત રમતોમાં પ્રાણીઓનો, તે બાબતે અમે આ ચુકાદામાં અગાઉ આ મુદ્દા પર અમારા મંતવ્યો વ્યક્ત કરી ચૂક્યા છીએ.

૩૭. જેમ જેમ આપણે તેના આધારે આગળ વધીએ છીએ કે બંધારણ પ્રાણીઓ માટેના કોઈપણ મૂળભૂત અધિકારને માન્યતા આપતું નથી, ત્યારે આપણે કલમ ૫૮, ૫૧–A (g) અને (h). આ ત્રણેય કાયદાઓએ મનસ્વીતાની કસોટીને પણ પૂરી કરવી પડશે, જે આ અદાલતે **ઈપી રોયપ્પા – વિ– તમિલનાડુ રાજ્ય અને અન્ય** [(૧૯૭૪) ૪ **એસસીસી 3** કેસમાં ચુકાદો આપ્યા પછી આપણા બંધારણીય ન્યાયશાસ્ત્રનો પાયો બની ગયો છે.], **અજય હસિયા અને અન્ય –વિ– ખાલિદ મુજીબ સેહરાવર્દી અને અન્ય** [(૧૯૮૧) ૧ **SCC** ૭૨૨] અને **જોસેફ શાઈન –vs– યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા** [(૨૦૧૮) ૨ **SCC** ૧૮૯] .

૩૮. તથ્યપૂર્ણ દલીલો આગળ કરવામાં આવી છે કે ખાસ કરીને બળદગાડાની રેસની પ્રથા પર પ્રતિબંધના પરિણામે પશુઓની ચોક્કસ જાતિના અંતિમ પતન થઈ શકે

છે જે કૃષિ હેતુ માટે ઉપયોગી છે અને તેથી ઉપરોક્ત સુધારા અધિનિયમોને એન્ટ્રી ૧૫ સાથે સંબંધિત ગણવામાં આવશે. ભારતના બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની યાદી II. પરંતુ પડકારની પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં રાખીને, અમારું માનવું છે કે પિથ અને પદાર્થમાં, સુધારા અધિનિયમ પ્રાણીઓ પ્રત્યેની ક્રૂરતાને રોકવાના પ્રશ્નને સંબોધવા માગે છે. મહારાષ્ટ્ર સુધારા અધિનિયમની મુદત અને તેની પ્રસ્તાવના તે અર્થઘટન તરફ નિર્દેશ કરે છે અને સુધારાનો ઉદ્દેશ્ય મુખ્યત્વે સમવર્તી સૂચિની આઇટમ ૧૭ સાથે સંબંધિત છે. આથી, અમે એ દલીલને નકારીએ છીએ કે મહારાષ્ટ્ર સુધારો અધિનિયમ પ્રાણીઓના રોગોની જાળવણી, સંરક્ષણ અને સુધારણા અને નિવારણ, પશુ ચિકિત્સા તાલીમ અને પ્રેક્ટિસ માટે કાયદો ઘડવામાં આવ્યો છે. જ્યાં સુધી એવી દલીલ છે કે બળદગાડી રેસ સાથે સંકળાયેલા ખેડૂતો અને લોકોની આજીવિકા પર પ્રતિકૂળ અસર થઈ શકે છે જો રિટ પિટિશનરો ઉપરોક્ત સુધારા કાનૂનને રદ કરીને લાદવા માંગે છે તે પ્રતિબંધ સંબંધિત છે, અમારે આ દલીલને સંબોધવાની જરૂર નથી. અમે આ ચુકાદામાં ૧૯૬૦ ના કાયદાની જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન થઈ રહ્યું છે કે કેમ તે અંગેના પ્રશ્ન સાથે વ્યવહાર કર્યો છે, જેમ કે એ. નાગરાજા (સુપ્રા)ના કેસમાં કરવામાં આવ્યો હતો, જે ત્રણ સુધારા કાનૂન પહેલા નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો. તે રાજ્યના લોકોની આજીવિકા પર ઉપરોક્ત પ્રતિબંધની અસર ૨૦૨૨ ના IA નં.૧૭૦૩૪૬ માં સ્વીકારવામાં આવી હોવાનું કહેવાય છે. જો આપણે એવું માનીએ કે આ ગોજાતીય ખેલ ૧૯૬૦ એક્ટની જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન કરે છે, તો પકડાયેલ વંચિતતા ભારતના બંધારણની કલમ ૧૯(૬) માં સમાવિષ્ટ વાજબી પ્રતિબંધ કલમની અંદર આવે છે. આવી સ્થિતિમાં, ભારતના

બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ ના આધારે કાયદા દ્વારા સ્થાપિત પ્રક્રિયા હોવાના આધારે પડકારના સંબંધમાં તે બનાવવામાં આવેલ કાયદો પણ સુરક્ષિત રહેશે.

૩૯. એ. નાગરાજા (સુપ્રા) ના ચુકાદામાં, આ કોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે, અરજદારોના દાવાની તપાસ કરતી વખતે, જેમાં એવું જણાવ્યું હતું કે જલ્લીકટ્ટુ માત્ર બળદ માટે જ નહીં, પણ માનવીઓ માટે પણ જોખમી છે અને ઘણા સહભાગીઓ અને દર્શકોને ઈજા પહોંચી હતી. આવી ઘટનાઓની. જ્યાં સુધી મનુષ્યનો સંબંધ છે, તેમની ઈજાઓ સામાન્ય કાયદામાં "વોલેન્ટી નોન ફીટ ઇન્જ્યુરીઆ" તરીકે ઓળખાતા ટોર્ટના સિદ્ધાંતને આકર્ષિત કરશે.

૪૦. આપણે અગાઉ જે ચર્ચા કરી છે તેના પ્રકાશમાં, અમે નીચેના શબ્દોમાં અમને ઉલ્લેખિત પાંચ પ્રશ્નોના જવાબ આપીએ છીએ:–

(i) તમિલનાડુ સુધારો કાયદો પ્રતિબંધિત કાયદાનો ભાગ નથી. તે ભારતના બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની યાદી III ની એન્ટ્રી ૧૭ સાથે, પિથ અને પદાર્થમાં સંબંધિત છે. તે સંબંધિત રમતોમાં પ્રાણીઓ પ્રત્યેની ક્રૂરતાને ઘટાડે છે અને એકવાર સુધારો અધિનિયમ, તેમના નિયમો અને સૂચનાઓ સાથે અમલમાં મૂકાયા પછી, ઉપરોક્ત રમતો ૧૯૬૦ ના અધિનિયમની કલમ ૩, ૧૧(૧)(એ) અને (એમ) દ્વારા દૂર કરવા માંગવામાં આવતા ક્ષેત્રમા આવશે નહીં.

(ii) જલ્લીકટ્ટુ એ ગોજાતીય ખેલનો એક પ્રકાર છે અને અમારી સમક્ષ જાહેર કરવામાં આવેલી સામગ્રીના આધારે અમે સંતુષ્ટ છીએ કે તે તામિલનાડુ રાજ્યમાં

ઓછામાં ઓછી છેલ્લી કેટલીક સદીઓથી ચાલી રહી છે. આ ઈવેન્ટમાં અનિવાર્યપણે એક બળદનો સમાવેશ થાય છે જેને મેદાનમાં મુક્ત કરવામાં આવે છે અને માનવ સહભાગીઓ "ગેમ" માં સ્કોર કરવા માટે હમ્પને પકડવા માટે હોય છે. પરંતુ આ તમિલ સંસ્કૃતિનો અભિન્ન ભાગ બની ગયો છે કે કેમ તે માટે વધુ વિગતવાર ધાર્મિક, સાંસ્કૃતિક અને સામાજિક વિશ્લેષણની જરૂર છે, જે અમારા મતે, ન્યાયતંત્ર દ્વારા હાથ ધરવામાં ન આવે તેવી કવાયત છે. તામિલનાડુ સુધારો અધિનિયમ ચોક્કસ રાજ્યની સાંસ્કૃતિક વારસાને જાળવવા માટે છે કે કેમ તે પ્રશ્ન એક ચર્ચાસ્પદ મુદ્દો છે જે લોકોના ગૃહમાં સમાપ્ત થવો જોઈએ. આ ન્યાયિક તપાસનો ભાગ ન હોવો જોઈએ અને ખાસ કરીને પ્રશ્નમાંની પ્રવૃત્તિ અને અરજદારો અને પ્રતિવાદીઓ બંને દ્વારા અમારી સમક્ષ ટાંકવામાં આવેલી ટેક્સ્ટના રૂપમાં સામગ્રીને ધ્યાનમાં રાખીને, આ પ્રશ્ન રિટ કાર્યવાહીમાં નિર્ણાયક રીતે નક્કી કરી શકાતો નથી. કાયદાકીય કવાયત પહેલેથી જ હાથ ધરવામાં આવી હોવાથી અને જલ્લીકટ્ટુ તમિલનાડુના સાંસ્કૃતિક વારસાનો ભાગ હોવાનું જાણવા મળ્યું છે, તેથી અમે વિધાનસભાના આ દૃષ્ટિકોણને વિક્ષેપિત કરીશું નહીં. અમે એ. નાગરાજાના કિસ્સામાં પ્રતિબિંબિત થયેલા મતને સ્વીકારતા નથી કે જલ્લીકટ્ટુનું પ્રદર્શન તમિલનાડુ રાજ્યના લોકોના સાંસ્કૃતિક વારસાનો ભાગ નથી. અમને નથી લાગતું કે આ નિષ્કર્ષ પર આવવા માટે કોર્ટ સમક્ષ પૂરતી સામગ્રી હતી. સુધારા અધિનિયમની પ્રસ્તાવનામાં, જલ્લીકટ્ટુને તમિલનાડુની સંસ્કૃતિ અને પરંપરાનો ભાગ ગણાવવામાં આવ્યો છે. એ. નાગરાજા (સુપ્રા)ના કિસ્સામાં, ડિવિઝન

બેન્ચે સાંસ્કૃતિક અભિગમને બિનસલાહભર્યો જણાયો અને બળદોને જે રીતે પીડા અને વેદના આપવામાં આવે છે તેનો ઉલ્લેખ કરતા, ડિવિઝન બેન્ચે નિષ્કર્ષ આપ્યો કે આવી પ્રવૃત્તિઓ ૧૯૬૦ ના અધિનિયમની કલમ 3 અને 11(1)(એ) તથા (એમ)ને નારાજ કરે છે. જો આપણે એ આધારે આગળ વધીએ કે વિધાનસભા એ રાજ્યની સૌથી યોગ્ય શાખા છે કે કેમ તે નિર્ધારિત કરવા માટે કે ચોક્કસ પ્રાણી–રમત કોઈ પ્રદેશ અથવા સમુદાયની સાંસ્કૃતિક પરંપરાનો ભાગ છે કે નહીં, જો આવી સાંસ્કૃતિક ઘટના અથવા પરંપરા કાયદાનું ઉલ્લંઘન કરે છે, તો દંડાત્મક પરિણામ અનુસરશે. રાજ્યની સાંસ્કૃતિક પરંપરાનો ભાગ હોવાના આધારે આવી પ્રવૃત્તિઓને ન્યાયી ઠેરવી શકાતી નથી. એ. નાગરાજા (સુપ્રા) માં, ૧૯૬૦ ના કાયદાની કલમ 3 અને ૧૧(૧)(a) અને (m) ના પ્રતિબંધને આકર્ષવા માટે રમતોનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું કારણ કે તેની પ્રેક્ટિસ કરવામાં આવી હતી. નિયમો સાથે વાંચવામાં આવેલ સુધારો અધિનિયમ પીડા અને વેદનાને નોંધપાત્ર રીતે ઘટાડવા અને પરંપરાગત રમતો સાથે ચાલુ રાખવાનો પ્રયાસ કરે છે. આ સુધારાને રાષ્ટ્રપતિની સંમતિ મળી છે, અમને નથી લાગતું કે રાજ્યની કાર્યવાહીમાં કોઈ ખામી છે. ગોજાતીય ખેલ તરીકે "જલ્લીકટ્ટુ" ને અગાઉ જે રીતે પ્રેક્ટિસ કરવામાં આવતી હતી તેનાથી અલગ પાડવી જોઈએ અને તમિલનાડુના નિયમોની દ્રષ્ટિએ, રમતગમતનું જ આયોજન કરવું માન્ય રહેશે.

(iii) બળદની મૂળ જાતિના અસ્તિત્વ અને સુખાકારીને સુનિશ્ચિત કરવા માટે તમિલનાડુ સુધારણા અધિનિયમ દ્રઢ અને સાર્થક નથી. આ અધિનિયમ

ભારતના બંધારણની કલમ ૪૮ સાથે પણ સંબંધિત નથી. ઉપરોક્ત સુધારા કાયદાની આકસ્મિક અસર ચોક્કસ પ્રકારના બળદની જાતિ પર પડી શકે છે અને કૃષિ પ્રવૃત્તિઓને અસર કરી શકે છે, પરંતુ આ અધિનિયમ ભારતના બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની યાદી III ની એન્ટ્રી ૧૭ સાથે સંબંધિત છે.

(iv) આ પ્રશ્નનો આપણો જવાબ નકારાત્મકમાં છે. અમારા મતે, તમિલનાડુ સુધારો કાયદો કલમ ૫૧–A (g) અને ૫૧–A(h) ની વિરુદ્ધ નથી અને તે ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪ અને ૨૧ ની જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન કરતું નથી.

(v) તે વતી ઘડવામાં આવેલ નિયમો સાથે વાંચવામાં આવેલ તમિલનાડુ સુધારો અધિનિયમ એ. નાગરાજ (સુપ્રા)ના કેસમાં ચુકાદાના ગુણોત્તર અને અરજીને ફગાવી દેતા ૧૬ મી નવેમ્બર ૨૦૧૬ ના રોજ આપેલા આ કોર્ટના ચુકાદાની સીધી વિરુદ્ધ નથી. એ. નાગરાજ (સુપ્રા) ચુકાદાની સમીક્ષા માટે કારણ કે અમારો અભિપ્રાય છે કે ઉપરોક્ત બે ચુકાદાઓમાં દર્શાવેલ ખામીઓ તે વતી બનાવેલા નિયમો સાથે વાંચવામાં આવેલા રાજ્ય સુધારા કાયદા દ્વારા દૂર કરવામાં આવી છે.

૪૧. તમિલનાડુ સુધારા અધિનિયમ અંગેનો અમારો નિર્ણય મહારાષ્ટ્ર અને કર્ણાટક સુધારા અધિનિયમોને પણ માર્ગદર્શન આપશે અને અમને લાગે છે કે ત્રણેય સુધારા અધિનિયમો માન્ય કાયદાઓ છે.

૪૨. જો કે, અમે નિર્દેશ આપીએ છીએ કે અધિનિયમ/નિયમો/સૂચનામાં સમાવિષ્ટ કાયદો સત્તાવાળાઓ દ્વારા સખત રીતે લાગુ કરવામાં આવશે. ખાસ કરીને, અમે નિર્દેશ કરીએ છીએ કે જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ/સક્ષમ સત્તાવાળાઓ કાયદાનું કડક પાલન સુનિશ્ચિત કરવા માટે જવાબદાર રહેશે, જેમ કે તેના નિયમો/સૂચનાઓ સાથે સુધારેલ છે.

૪૩. તમામ I.As. ઉપરોક્ત શરતોમાં હસ્તક્ષેપની મંજૂરી છે. અમે સંદર્ભિત પ્રશ્નોના જવાબો આપ્યા હોવાથી, અમને નથી લાગતું કે રિટ પિટિશન પેન્ડિંગ રાખવામાં કોઈ હેતુ પૂરો થશે. તમામ રિટ અરજીઓ ફગાવી દેવામાં આવશે. અપીલ અને ટ્રાન્સફર કરાયેલા કેસનો પણ ઉપરોક્ત શરતોમાં નિકાલ કરવામાં આવશે.

૪૪. અન્ય પડતર અરજીઓ, જો કોઈ હોય, તો તેનો પણ નિકાલ કરવામાં આવે છે.

૪૫. ખર્ચ અંગે કોઈ ઓર્ડર હોવો જોઈએ નહી

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.